

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
MAHALLİ İDARELER VE YERİNDEN YÖNETİM BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL
PRATİKLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

ÖZNUR YAMAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Uğur TEKİN

İSTANBUL- 2013

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
MAHALLİ İDARELER VE YERİNDEN YÖNETİM BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL
PRATİKLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

ÖZNUR YAMAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Uğur TEKİN

İSTANBUL- 2013

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Tezli Yüksek Lisans Programı **Y1112.060040** numaralı öğrencisi **Öznur YAMAN**'ın "TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL PRATİKLER" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20.09.2013 tarih ve 2013/23 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından *ay.balgile* Tezli Yüksek Lisans tezi olarak *kabul* edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :11/10/2013

1)Tez Danışmanı: Prof. Dr. Uğur TEKİN

2) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ercan EYUBOĞLU

3) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ateş USLU

Uğur Tekin
Ercan Eyuboğlu
Ateş Uslu

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

ÖNSÖZ

Sanayileşme ve modernleşme sonucu ortaya çıkan şehirleşme ile birlikte toplumsal yapıda bir takım yapısal dönüşümler yaşanmıştır. Şehirleşme ile birlikte günlük yaşam pratiklerinde değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bu çalışmada konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek, Türkiye’de şehirleşmeye bağlı olarak gelişen kültürel pratikler araştırılmıştır.

Yüksek lisans tez konumun belirlenmesinde, çalışmam süresince büyük bir özveriyle, ilgili görüş ve önerileri ile bana yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Uğur Tekin’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimi boyunca her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen canım aileme teşekkür ederim.

İstanbul, 2013

Öznur YAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
1.ŞEHİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	4
1.1. ŞEHİR KAVRAMININ TARİHÇESİ.....	4
1.2. ŞEHİR TANIMI.....	5
1.2.1. Metropol	8
1.2.2. Uydu Şehir	9
1.2.3. Metropolitan Alan	9
2. ŞEHİRLEŞME	11
2.1. ŞEHİRLEŞMENİN TANIMI	11
2.1.1. Anomik Şehirleşme	12
2.1.2. Hızlı ve Plansız Şehirleşme.....	12
2.2. ŞEHİRLEŞMENİN NEDENLERİ	12
2.2.1. Ekonomik Nedenler	13
2.2.2. Sosyo-psikolojik Nedenler	13
2.2.3. Siyasal Nedenler	14
2.2.4. Demografik Nedenler	14
2.2.5. Teknolojik Nedenler	15

3. ŞEHİRLİLEŞME.....	16
3.1. ŞEHİRLİ VE ŞEHİRLİLEŞMENİN TANIMI	16
3.2. ŞEHİRLİLEŞME SÜRECİ	16
3.3. ŞEHİRLİ DAVRANIŞ KALIPLARI.....	17
4. DÜNYADA ŞEHİRLERİN DOĞUŞU	20
4.1. SANAYİLEŞME ÖNCESİ ŞEHİRLER	21
4.1.1. Antik Çağda Şehir	23
4.1.2. Orta Çağda Şehir	24
4.2. SANAYİLEŞME SONRASI ŞEHİRLER	28
5. TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	30
5.1. 1923-1950 DÖNEMİ.....	31
5.2. 1950-1980 DÖNEMİ.....	33
5.3. 1980 SONRASI DÖNEM.....	35
6. KÜLTÜR İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	41
6.1. KÜLTÜR	41
6.2. ŞEHİR KÜLTÜRÜ	42
6.3. POPÜLER KÜLTÜR	43
6.4. KİTLE KÜLTÜRÜ	45
6.5. ALT KÜLTÜR.....	46
7. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ VE DEĞİŞMELERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	47
7.1. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ	47
7.2. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	48
7.2.1. Teknolojik Faktörler.....	48
7.2.2. Fiziki Çevre Faktörleri.....	48

7.2.3. Başka Kültürlerle Temas	49
7.2.4. Kültürün Kendi İçinde Değişme ve Gelişmeleri	49
8. ŞEHİRLEŞME İLE YENİDEN TANIMLANAN İLİŞKİLER.....	50
8.1. AKRABALIK İLİŞKİLERİ	50
8.2. PATRONAJ İLİŞKİLERİ	50
8.3. HEMŞEHRİLİK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ	51
9. TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL PRATİKLER	53
9.1.YENİ BİR ŞEHİR KÜLTÜRÜ: ARABESK	59
9.1.1. Arabesk Kültürün Oluşumu	60
9.1.2.Türkiye'de Arabesk Kültürün Şehir Yaşamına Yansıyan Pratikleri	62
9.2. TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE TÜRKİYE'DE TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN ŞEHİR YAŞAMINA YANSIYAN PRATİKLERİ.....	65
9.2.1.Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri.....	68
9.2.2. Şehirlerin Yeni Tüketim Cennetleri: AVM ve AVM Kültürü	70
9.2.3. Temalı Parklar	72
9.2.4. Tüketim Kültürünün Değişen Pratiği: Yemek Kültürü	74
9.2.5. Kitle İletişim Araçları ve Reklamcılık	76
9.2.6. Ev Hanesinin Tüketici Olması	79
SONUÇ	81
KAYNAKÇA.....	88
ÖZET	98
ABSTRACT	100

TABLolar**Sayfa no**

Tablo 1: Şehir kriterlerinin ülkelere göre değişimi.....	7
Tablo 2: Şehirselleşme tiplerine göre yıllık ortalama nüfus artış hızları.....	10
Tablo 3: Çeşitli Boyutlarda Kentli İnsana Özgü Tutum ve Davranışlar	19
Tablo 4: Modernlik öncesi insan toplumu türleri.....	21
Tablo 5: Yıllara göre dünya toplam nüfusu ve kent nüfus oranları.....	24
Tablo 6: Modern Dünyadaki Gelişmeler.....	26
Tablo 7: Sanayi Öncesi ve Sanayi Sonrası Şehirlerin Karşılaştırılması	29
Tablo 8: Coğrafi Bölgelerin Şehirleşme Düzeyleri (%).....	30
Tablo 9: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kırsal Nüfus	32
Tablo 10: Gecekonduların ve Gecekondu Nüfusunun Artışı.....	34
Tablo 11: İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı.....	36
Tablo 12: İstanbul-Türkiye Nüfus Oranı Değişimi (1970-2007).....	38
Tablo 13: Şehirleşen şehirlerin genel özellikleri.....	57

KISALTMALAR

APA	: Metin içi yazar tarih atıf şekli
AVM	: Alışveriş merkezi
E.t	: Erişim tarihi
Fak	: Fakülte
FBE	: Fen Bilimleri Enstitüsü
İ.İ.B.F	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İ.Ü.İ.F	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Mim.	: Mimarlık
O.D.Ö	: Milattan önce ile aynı anlama gelen ortak dönemden önce
s.	: sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan topluluklarının çözmek için çaba sarf ettikleri temel sorun varlıklarını sürdürebilme çabası olmuştur. Tarihte ilk şehirlerin ortaya çıkışını, insanların hayatları boyunca karşılaştıkları ve tek başlarına çözemedikleri güçlük, sorunları toplum içinde gerçekleştirilen ilişkilerle çözümlenmek ve bunun başarılı olduğu her durumda da daha ileri toplumsal birlik aşamasına ulaşıldığı kabul edilmiş, şehirlerin ortaya çıkışı bu açıdan değerlendirilmiştir (Tuna, 2011: 185-186).

İnsanların ihtiyaç ve isteklerinin artması ve değişmesinin diğer birçok disiplinlerde olduğu gibi şehirleşmenin ortaya çıkmasında da rolü bir hayli fazladır. Şehirlerin çekici özellikleri köyden şehirlere göçleri başlatmış, şehirlerdeki nüfus artışı ile istek ve ihtiyaçların artması, araştırmamızda ele aldığımız; teknolojik gelişmeler, demografik özellikler, siyasal, sosyo-psikolojik, ekonomik nedenler şehirleşmeyi meydana getirmiştir. Kartal'a göre; Türkiye'de köylerden şehirlere göç eden insanların, şehirde kalış süreleri ve gelir düzeyleri arttıkça çeşitli konulardaki tutum ve davranışları değişmektedir. Kentleşme, bu anlamda, bir "okul" görünümündedir, bir "okul olma işlevi" görmektedir. Bu "okul" un sıralarından geçen ve giderek miktarı artan köy kökenli kentsel (Kartal, 1978) nüfus sosyal, ekonomik ve kültürel yapıda değişmelere yol açmıştır.

Kültür; geçmişten günümüze ulaşan, bir toplumu diğerlerinden ayıran yaşam biçimi, ihtiyaçlara göre şekillenen ayıt edici özelliği olan bir sistemdir. Kültür ihtiyaçlara getirilen çözüm yollarıdır (Coşgun, 2006: 839). Teknolojik yenilikler ve göçler gibi kültürle ilgisi olmayan değişmeler; şehirleşme nedenleri olan bu faktörler kültürel değişmeye yol açarlar (Güney, 2009: 48).

Bu çalışmada Türkiye'de şehirleşmeye bağlı olarak gelişen kültürel pratikler araştırılmıştır. Çalışmamızın çıkış noktası olarak ele aldığımız Türkiye'de şehirleşme bu çalışmada 1923-1950, 1950-1980 ve 80 sonrası olarak incelenmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra sanayileşme ile birlikte

köyden şehre göç hızlanmış ve bununla birlikte şehirleşme, gecekondulaşma ve kırsal yapının çözülmesi, Türkiye'nin toplumsal gelişimini önemli bir şekilde etkilemiştir. Her sosyal grubun bünyesinde yaşadığı ülke ya da toplumun genel kültür bütünü içinde; etnik, dini, tarihi, ekonomik, yerel ve mesleki sebeplerle farklılık gösteren çeşitli diller, elbiseler, evler, çocuk yetiştirme tarzları, dünya görüşleri ve yaşama biçimleri vardır. Bu farklı kültürel özelliklere alt kültür denir (Erşanlı, 2012: 120). Gecekondularda oturanlar, bir taraftan şehrin özelliklerine uyum sağlamak zorunda kalan, köy ile şehir arasına sıkışmış, yaşamlarında kimi zaman şehre tepkiyi kimi zaman köye özlemi sergileyen yeni bir alt kültür oluşturmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak göçler, şehirleşme ve gecekondulaşma üçgeninde konuşma şeklinden sanata değin uzanan bir arabesk kültür ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifade ile şehir kültürü içerisinde şehirlileşmeye çalışan göçmenler yeni bir alt kültür oluşturmuştur diyebiliriz (Uğur, 2009: 10). Böylelikle göç sonrası köyden şehre gelen göçmenlerin yaşam tarzlarını ve buna bağlı olarak zevklerini, düşünme biçimlerini anlatan bir kavram olarak kullanılmaya başlanan arabesk kültürünün (Kaya, 2012: 3) şehir yaşamına yansıyan pratikleri gelişmiştir.

Türkiye'de 1980 sonrasında siyaset ve ekonomide ki olaylar ve şehirleşmenin etkisi ile insanların gündelik hayatlarında önemli bir değişiklik meydana getirmiştir ve Türkiye tüketim kültürüyle tanışmıştır (Bali, 2011:351). Tüketim toplumunun 1980'den bu yana geçirdiği hızlı dönüşüm çerçevesinde, serbest piyasa ekonomisinin etkisi ile birlikte simgesel tüketimin, insan kimliklerini belirleyen en önemli unsurlardan biri haline getirmiştir (Ergur vd., 2011: 136). İşte gelişen bu tüketim kültürünün etkisiyle insanların tükettiğini gösterme arzusu da insanların şehir yaşamlarında oturdukları konuttan, gittikleri mekânlara, birebirleriyle iletişimlerine ve daha birçok günlük yaşam pratiğinin gelişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda çalışmada Türkiye'de şehirleşme ile ortaya çıkan arabesk kültür ve tüketim kültürünün şehir yaşamına yansımaları incelenmiştir. Arabesk kültür ve

özellikle de tüketim kültürünün etkisiyle gelişen günlük yaşam pratiklerin neler olduğu? Bu pratikler gündelik yaşamda var mıydı? Yeni mi gelişti mi? değişti mi? Bu durumun şehirli insanların yaşamına etkilerini araştırmak ve incelemek olmuştur.

Bu doğrultuda çalışmada şehir ile ilgili kavramlar ele alınmış, şehirleşme nedenleri ile birlikte ve şehirlileşme süreci ve davranış kalıpları ile birlikte araştırılmıştır. Dünyada şehirleşme; sanayileşme öncesi ve sanayileşme sonrası olarak ele alınmış, sanayileşme öncesi şehirleşme antikçağ ve ortaçağda şehirleşme olarak araştırılmıştır. Türkiye’de şehirleşme 1923-1950, 1950-1980, 1980 sonrası olarak üç dönem halinde ele alınmış, bu dönemlerin şehirleşme hareketleri, öne çıkan özellikleri araştırılmıştır. Çalışmanın son bölümünde yeni bir şehir kültürü başlığı ile arabesk kültüre yer verilmiş olup, bu kültürün şehir yaşamına yansımaları araştırılmıştır. Yine araştırmamızın son bölümünde yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye’de 1980 sonrasında siyaset ve ekonomide ki olaylar ve şehirleşmenin etkisi ile insanların gündelik hayatlarında önemli bir değişiklik meydana gelmesi ile tanıştığımız tüketim kültürü ele alınmış, bu kültürün geliştirdiği günlük yaşam pratikleri incelenmiştir.

Çalışmada ikincil verilerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle konuya ilişkin kaynak taraması yapılarak, kitap, dergi, bilimsel makale, yayınlanmış doktora ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmaya hazırlık aşamasında İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Esas'larından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan kaynaklara metin içi yazar tarih (APA) sistemine göre atıfta bulunulmuştur.

1. ŞEHİR İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Araştırmamızın şehir ile ilgili temel kavramları ele aldığımız bu bölümde şehir kavramının tarihçesi ve tanımına yer verilmiştir. Şehirler yerleşim şekillerine ve gelişmişliklerine göre ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca şehirli, şehirleşme, şehirlileşme kavramlarına değinilerek, şehirli insanın davranışları araştırılmıştır.

1.1. ŞEHİR KAVRAMININ TARİHÇESİ

“Kent” ve “şehir” sözcükleri, Türkçe 'de birbirinin yerine kullanılan, kökenleri ayrı, anlamları aynı iki sözcüktür. Şehir yerine kent sözcüğünün kullanılması son onlu yıllarda ortaya çıkan gelişmelerdir (Uğurlu, Pınarcıklioğlu vd., 2010:156–158). Bu gelişmelerden dolayı araştırmadaki ifadelerde bazen kent kelimesi çoğu zaman şehir kelimesini kullanmakta sakınca görülmemiştir.

Tekeli'ye göre şehir; tarım dışı üretim yapılan, üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türüdür (Tekeli, 2011: 20). Önceki dönemlere bakılacak olursa “cite”, “polis”, “medine” ve “kent” kelimelerinin birbirine yakın anlamlarda kullanıldığı söylenebilir. Kelimenin kullanıldığı zamandaki yerleşim birimleri, bazen bir devleti, küçük bir kenti veya belli bir uygarlık düzeyini ifade etmişlerdir. Kelimelerden “cite” küçük bir devletçiği ifade ederken, “polis” sözcüğü savunma gerekliliğini açıklamak üzere kale anlamında kullanılmıştır (Başaran, 2008: 17-18). Örneğin polis sözcüğü Yunancada literatürde şehir devleti olarak çevrilmektedir. Bir başka anlamı ise bir şehrin vatandaşlar topluluğu olarak ifade edilmektedir (İnceoğlu ve Tokman, 2012: 3). Türkçemizdeki “Uygar” sözcüğü yerleşik bir toplum hayatı süren Uygurlardan

türetilmiştir. Arapça 'da uygar gelen “Medenî” kelimesi kent anlamındaki “Medine” kelimesinden köken alır. Medeni kelimesi dilimizde de “kentlileşmiş, kırsallıktan kurtulmuş ve uygar” anlamında kullanılmaktadır (Kaya, 2003: 6). “Medine” sözcüğü kent sayılabilecek yörelerdeki yaşam biçimiyle bu yerleşim alanlarının dışındaki yaşam biçimini, ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımından birbirinden ayırmak için kullanılmıştır. Medeni kelimesi kentli, “medeniyet” kelimesi de kentleşme ve kentlileşme anlamlarında kullanılmıştır. Medine kelimesinin karşıtı, kentin karşıtı olarak nüfusun büyük kısmının tarım ve hayvancılıkla uğraştığı, daha çok kapalı toplum özelliği gösteren yerleşim göçebe ve kırsal hayatı ifade etmek için kullanılan “karye” dir. Dilimizde de “medeni” ve “bedevi” deyimleri, kentlerde yaşayan uygar ve kırsal alanlarda yaşayan göçebe anlamlarında gelişmiştir. Kent kelimesi genellikle medeniyet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Başaran, 2008: 17–18). Uygarlık karşılığı olarak Fransızca “civilisation” ve İngilizce “civilization” ile İngilizce “city” kelimeleri Latince de yurttaşların oluşturduğu birlik anlamına gelen “civitas” kelimesinden türemiştir. “citizen” yine aynı dilde yurttaş manasında kullanılmaktadır (Kaya, 2003: 6-7).

1.2. Şehir Tanımı

Birçok sosyolog şehir ile ilgili tanımlar yapmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri günümüzde şehir sosyolojisi alanında oldukça yararlanılan George Simmel olmuştur. Simmel'e göre şehir, en yüksek düzeyde ekonomik işbölümünün gerçekleştiği mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Avcı, 2004: 10).

Şehir, şehir sınırları içinde yaşayan nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu, toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerlerdir (Ulusoy ve Vural, 2001: 8).

Marx ve Engels'e göre şehir; nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, bir merkezde toplanması olduğu gibi kültürün, zevklerin ve gereksinimlerin aynı merkezde toplanması olarak tanımlanmaktadır. Endüstrileşmeye bağlı olarak büyüyen şehirler kapitalizmin gelişmesinde yeni bir evreyi de oluşturmaktadır (Avcı, 2004: 10).

Weber'de şehri Marx ve Engels gibi tanımlamaktadır. Weber'e göre şehir, sakinlerin hayatlarını tarımdan değil, esas itibariyle ticaret ve alışverişten kazandıkları bir yerleşim yeridir. Ancak sadece ticaret ve alışverişin hâkim olması bir yerleşim yerinin şehir olduğu anlamına gelmez. Bu faaliyetin sürekli olması önemli ölçüttür. Eğer böyle olsaydı şehir olarak nitelendirmenin imkânsız olduğu yerleşmeler de şehir olarak kabul edilirdi (Avcı, 2004: 10). Kısaca şehir köyden farklı olarak işbölümüne dayalı organizasyon ve ilgili yapılanmanın hâkim olduğu, nüfusun özelliklerinin köyden farklı ve geniş olan bir yerleşim tarzını ifade eder (Çalışkan, 2006: 57).

Avcıya göre, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, mekânsal olarak kapladığı alan, ekonomik ve sosyal organizasyon, ekonomik fonksiyonlar, işgücü talebi ve arzı, İdari merkez oluşu günümüzde bir yerleşmenin şehir olup olmadığının belirlenmesinde en fazla kabul gören ölçütler olarak sayılabilir. Ayrıca bu kriterler ülkeden ülkeye farklılaşma gösterebildiği gibi, aynı ülkede kurumlar arasında da farklılıklar olabilmektedir (Avcı, 2004: 14).

Şehrin özellikleri;¹ Köyün homojen bir topluluk olmasına karşı, şehir heterojen bir sosyal topluluktur. Şehir daha büyük bir yerleşme grubu olması, fakat aynı zamanda daha sınırlı bir mekân parçası üzerinde daha çok sayıda sosyal grubun kümelenmiş bulunması, bakımından köy topluluğundan ayrılmıştır. Homojen bir topluluk olan köyde, fertler arasında samimi, yüz yüze, mahrem ve sürekli olan bir ilişki ağı bulunmaktadır. Herkes herkesin

¹ Yörükhan, Turhan; "Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri" 2005 kitabının 49-55.sayfalar arası özetidir.

akrabası, dostu ve komşusudur. Şehirlerde ise bu samimi ve içten ilişkilerin yerini, gayri-şahsi, soğuk ve çok süreli ilişkiler almıştır. Büyük bir şehir içinde yaşayan fertler gündelik hayat boyunca birçok insanla temas etmelerine rağmen bu insanlarla sürekli ve samimi ilişkiler kuramamaktadırlar.

Ülke	Kriterler
Fransa	2.000 veya daha fazla daimi yerleşik nüfusa sahip veya evler arasında 200 metreden daha fazla ara olmayan yerleşmeler.
İspanya	10.000 veya daha fazla nüfusa sahip belediyeler.
Doğu Almanya	2.000 veya daha fazla nüfusa sahip yerleşmeler.
Belçika	5.000 veya daha fazla nüfusa sahip yerleşmeler.
Danimarka	250 veya daha fazla nüfusa sahip yerleşmeler.
Kanada	1961'den sonra 10 000 veya daha fazla nüfusa sahip yerleşmeler
Japonya	30.000 veya daha fazla nüfusu barındıran belediyelerin yer aldığı kümeler (Ancak bu şehirsal kümelerin içinde kutsal yerleşmeler de olabilmektedir. Ayrıca yoğun yerleşme bölgeleri olarak tanımlanan en az 5000 nüfusa sahip yerleşmeler de bulunmaktadır.
İsrail	2000den fazla nüfusa sahip tüm yerleşmeler.
Meksika	2500 veya daha fazla nüfusa sahip yerler.
Hindistan	5000'den fazla nüfusa sahip yerleşmeler.

Tablo 1: Şehir kriterlerinin ülkelere göre değişimi

Kaynak: İnceoğlu ve Tokman, 2012: 10

Köyün basit, homojen ve küçük bir topluluk olduğu sosyal kontrolün doğrudan doğruya ve geniş ölçüde enformel olması gibi bir sonuç doğurmuştur. Bir köyde sosyal kontrol mekanizması örf, adet, gelenek ve göreneklere dayanmakta ve halkın kanaat ve inançlarının enformel baskısıyla işlemektedir. Şehirde ise, ilişkilerin çokluğu ve çeşitliliği, sosyal mesafe ve yabancılık, karmaşıklık ve heterojenlik gibi faktörler, böyle bir enformel kontrolü imkansız kılmaktadır. Şehir içinde, köy cemaatinde olduğu gibi belirli değerler ve normlar yoktur. Çoğunluğun ya da güçlü bir azınlığın iradesini

temsil eden kanunlar, hükümetin yasama, yürütme ve yargılama organları aracılığıyla düzenlemekte, yürürlüğe koymakta ve uygulamaktadır. Ancak bu durum örf, âdet ve geleneklerin, şehirde yaşayan fertler üzerinde etkisini tamamen yitirdiği anlamına gelmez, bunlar şehir cemiyeti üzerindeki aile, komşuluk grupları gibi birinci dereceden grupların aracılığı ile fonksiyonda bulunmaya devam ederler.

Köy ile şehir arasındaki diğer bir fark sosyal unsurların hareketliliği problemiyle ilgilidir. Köy topluluğunda bu iki çeşit hareketlilik de sınırlıdır. Ulaştırma imkân ve vasıtaların az oluşu mekân üzerindeki hareketliliğe, sosyal durumların nesilden nesile geçen katılaşmış statüler halinde ortaya çıkması da sosyal sınıflar arasında hareketliliğe engel olmaktadır. Geniş yol şebekeleri ve her türlü ulaştırma vasıtalarıyla donatılmış olan şehirler ise, sosyal unsurların mekân üzerindeki hareketliliği kolaylaşmış, dolayısıyla artmıştır. Bir taraftan şehir cemiyeti içindeki sosyal sınıfların, verasetle geçen donmuş kalıplar halinde değil de, kazanılmış niteliklerle girebilen ve geniş ölçüde fertler arasındaki yarışmaya dayanan aşamalı bir düzen şeklinde ortaya çıkması da, sınıflar arasındaki sosyal hareketliliğin artması sonucunu doğurmuştur (Yörükhân, 2005: 49–55). Günümüzde şehirler yerleşim şekillerine ve gelişmişliklerine göre farklı adlarla adlandırılmaktadır. Bunlardan en önemlileri metropol, uydu şehir, metropoliten alandır (Demirci, 2008: 5).

1.2.1. Metropol

Simmel'e göre metropol, kişisel olan her şeyi yutarak büyüyen bir kültürün bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir sahnedir (Balıcaadağ, 2006: 51). Keleş'e göre, metropol şehir nüfusun yoğun olduğu, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda bulunan kentlere denir. Örneğin Türkiye'de; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin; İzmit gibi kentler metropol kentler olarak adlandırılır (Keleş, 1972: 43). Tekeli ise

metropolü kentin özel bir durumu olarak ele almış, üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme değerlerinin belli bir aşamasında şehre verilen ad olarak ifade etmiştir (Tekeli, 2011: 25).

Günümüzde içinde bulunduğu ülkenin ekonomik ve sosyal anlamlarda merkezi denebilecek bir noktasını ifade eden metropol terimi aynı zamanda o ülkenin uluslararası bağlantılarının da düğüm noktasını çağrıştırır (Aytar, 2005: 13–14).

1.2.2. Uydu Şehir

Şehirlerin içinde ve çevresinde, plansız bir biçimde türeyen ve genellikle kendine yeterlilik özelliği bulunmayan, ekonomik ve toplumsal gereksinimleri bakımından, bağlı buldukları anakente dayanan topluluklara uydu şehir denir (Keleş, 1990:2). Uydu kentler, metropol çevresine kurulmuş ve tamamı bir arada bir bütün meydana getiren alanlardır. Bu alanlar, kendi içlerinde bir bütün olmakla birlikte, kente bağımlı durumdadırlar. Başta ulaşım ve su olmak üzere genellikle birçok alt yapı hizmetleri metropol kent tarafından karşılanmaktadır. Uydu şehirler, metropol kentlerin karşılaştıkları sorunları çözüme yollarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Kent merkezlerindeki yoğunlaşmayı çevreye yaymak dolayısıyla merkezin yükünü azaltmak için varlıklarını sürdürürler (Demirci, 2008: 6).

1.2.3. Metropoliten Alan

Metropoliten alan, yüksek nüfusa sahip büyük bir kenti merkez alan, birbirleriyle bağlantılı, sıralı kentlerin ve şehre bağlı oluşumların bütünüdür (Aytar, 2005: 13–14). Belli bir büyüklüğü aşan, örneğin nüfusu 1 milyonu geçen şehirlere, metropoliten şehirler adı verilmektedir (Keleş, 1972: 43). Metropoliten alan, nüfus, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından belli bir büyüklüğe varmış metropol şehirlerin çevrelerinde yer alan diğer şehirler ve

çevre şehirler ile oluşturdukları birime denir. Örnek İzmit'ten Çorlu'ya kadar olan alan metropol alandır. Bu alanda sanayileşme mevcuttur, bu alanların merkezi ise İstanbul'dur (Demirci, 2008: 6).

Dönemler	Kasaba (%)	Orta Büyükölükteki Şehir (%)	Büyük Şehir (%)	Metropol (%)
1927-1960	2.0	3.6	4.2	-
1960-2000	2.4	3.4	4.8	6.1

Tablo 2: Şehirsel yerleşme tiplerine göre yıllık ortalama nüfus artış hızları

Kaynak: Yüceşahin vd., 2004: 36.

2. ŞEHİRLEŞME

2.1. ŞEHİRLEŞMENİN TANIMI

Keleş'e göre dar anlamda kentleşme, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Geniş anlamda kentleşme ise, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikiminin sonucudur (Keleş,1990: 5). Şehirleşme sadece nüfusun artışı değil, aynı zamanda toplumun iktisadî ve sosyal yapısındaki değişmelerin de önemi büyüktür. Şehirleşme şehirlerin büyümesi ile birlikte ortaya çıkan yaşama tarzındaki değişmeler anlamına da gelir. Ayrıca, kentsel davranış ve değerler sisteminin zamanla manevi davranış ve ilişkilerin yerini alması ve insanların şehre uyum sağlaması sürecine de şehirleşme denilmektedir.

Şehirleşme bir takım özellikleri ile öne çıkar. Şehirleşme bir değişmedir, devletin görevlerinde artışı gerektirir. (Çalışkan, 2006: 57–58). Şehirleşmenin göstergeleri, kentlerin ve kentlerde yaşayanların sayısının artması; tarımın modernleşmesi, emek-yoğun aile üretimi yerine, pazara dönük teknoloji yoğun üretimin önem kazanması ve hizmet sektörünün ağırlığının artması; mesleki alanda çeşitliliğin ve nitelikli iş gücünün artması, toplumsal yapının, ilişkilerin ve değerler sisteminin farklılaşması, ailenin küçülmesi; kadının iş hayatına katılması ve aile içi ilişkilerde konumunun güçlenmesi; eğitilmiş nüfusun artması; sosyal güvenlik sistemlerinin toplumun çeşitli kesimlerinde yaygınlaşması ve mekâna yerleşim biçiminin farklılaşması olmuştur (Tuna vd., 2012: 159). Normal şehirleşme dışındaki şehirleşme çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz:

2.1.1. Anomik Şehirleşme

Kelime anlamı, normsuzluk ya da kuralsızlık olan “anomi” kavramı toplumda ya da bir grupta meydana gelen görece kuralsızlıktır diye ifade edilir. Köyden kente gelen daha iyi iş, daha iyi ev daha iyi sosyal kültürel çevre edinmek için göçen kitleler kentin hazır olmayan sosyal alt yapısından bu özlemlerini ve amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulamadıkları için anomik kentleşme döngüsüne girmektedir. Özetle anomik kentleşme, ne tam köylü nede tam kentli olabilen kitleler anomi ve yabancılaşma olasılığı ile karşı karşıya gelmesidir (<http://www.felsefeekibi.com> E.t.02.02.2012).

2.1.2. Hızlı ve Plansız Şehirleşme

Şehirleşme tanımından yola çıkarak, yani nüfus büyüklüğü, üretim düzeyi, üretimi denetleme ve dağıtımını organize etme ve işsizlik rakamları bakımından, herhangi bir zaman diliminde ortaya çıkan zarar, elde edilen faydadan fazla ise hızlı şehirleşme yaşanır (Demirci, 2008: 8).

Plansız şehirleşme ise, şehir nüfusunun kontrolsüz artması sebebi ile gecekondulaşmanın artmasıdır. Bir başka ifade ile konut, yeşil, sanayi ve sosyal alanların önceden tasarlanmadığı şehirleşme, plansız şehirleşme olarak ifade edilir (Demirci, 2008: 9).

2. 2. ŞEHİRLEŞMENİN NEDENLERİ

Bu bölümde şehirleşmenin nedenleri araştırılmıştır. Bu bağlamda ekonomik nedenler, sosyo-psikolojik nedenler, siyasal nedenler, demografik ve teknolojik nedenler incelenmiştir.

2.2.1. Ekonomik Nedenler

Şehirleşmenin ekonomik nedenler “itici etmenler” (olumsuz göç nedenleri) ve “çekici etmenler” (olumlu göç nedenleri) olmak üzere ikiye ayrılır (Kaygusuz, 2009: 15).

İtici etmenler, (olumsuz göç nedenleri) köy nüfusunu yerinden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanmaktadır. Tarımda makine kullanımı, girdi oranındaki artış tarımda gereksinim duyulan insan gücü miktarını azaltmaktadır. Gelir yetersizliğinin yansısı, mülkiyetin dengesiz dağılımı toprakları parçalaması, erozyon itici etmenleri güçlendirir.

Çekici etmenler; kırsal kesimde yeterince gelir elde edemeyen ve gelecek için güvence bulamayan nüfusu kentlere çeken nedenlerdir. Sanayileşmekte olan toplumlarda, kentler kırsal yerlere oranla daha fazla iş imkânı ve gelir sağlamaktadır. Bu ise kentlere olan hareketi artırır. Şehirleri çekici kılan ekonomik üstünlükler üretim faktörlerine kolayca ulaşabilmedir. (Kartal, 1978: 8). Bankacılık hizmetleri ile girişim gücü yönünden de belirli üstünlükler sunmaktadır. Üretim maliyetlerinde düşmede gelirlerde artışa neden olmaktadır. Şehirde yaşayanlar kırsal kesimde güç buldukları mal ve hizmetlerden daha kolay yararlanma imkânına sahiptir. Farklı ekonomik etkinlikleri gerçekleştiren birimlerin belli bir mekânda bir arada olma nedenleriyle sağladıkları yararlarıdır (İspir, 1991).

2.2.2. Sosyo-psikolojik Nedenler

Şehirlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Şehirlerin özgür havası, daha geniş bir gruba üye olma duygusu, kentli olma gururunu paylaşma başlıca etkenlerdir. Kimi yerlerde ise, köyden kente göç etmeye, belli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran “yükseliş” gözü ile bakılır. Bunun gibi

“İstanbul’un taşı toprağı altın” sözü de büyük kentin çekiciliğini anlatan bir deyim olarak dilimizde yer edinmiştir (Yıldırım, 2004: 21). Sosyo-psikolojik nedenler tek başına bir göç isteği yaratmazlar. Aynı köyden ya da akrabalar arasında daha önce kente göç etmiş olanlardan özellikle daha iyi bir yaşam düzeyine erişmiş olanlar model olarak alınmaktadır (Demirci, 2008: 24).

2.2.3. Siyasal Nedenler

Bir ülkede çeşitli düzeylerde verilen kararlar, yönetim yapısının özellikleri ve hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkiler de şehirleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilir. Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çeşitli dönemlerde özellikle sanayileşme, ulaşım, eğitim ve dış ilişkiler konularında benimsenen ve uygulanan politikaların şehirleşme üzerinde önemli etkileri olduğu bir gerçektir. Atatürk döneminde devletin kurduğu sanayi kuruluşlarının ülkenin çeşitli yörelerine dağılmış olması ve izlenen demiryolu politikası, göç eden nüfusun belli kentlere aşırı yığılmasını önlemiştir. 1950’lerden sonra izlenen liberal ekonomi politikası ve sanayi kuruluşlarının daha büyük kentlere ve onların çevresine yerleşmesi ülkedeki nüfus hareketlerinin yönünü belirleyen önemli etkenler olmuştur. Demiryollarının ihmal edilerek ülkeyi her bakımdan dışa bağımlı yapan karayolu ulaşımına ağırlık verilmesi, kentleşmenin yönünü ve hızını önemli bir biçimde etkilemiştir (Kartal, 1978: 8–9).

2.2.4. Demografik Nedenler

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar olan dönemde, ölüm hızının azalması ve doğum hızının artması ile yıllık nüfus artış hızı yükselmiştir. Kentleşme en yüksek orana 1950–1960 döneminde ulaşmıştır. Buna karşılık giderek daha önceki dönemlere göre bir düşüş gösterdiği de söylenebilir. Kentleşme hızının, nüfus artış hızından çok, yerleşmeler

arasında kent nüfusu yararına bir hareketten kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Nüfus artışıyla birlikte iç göçlere katılan nüfusun önemli bir artış göstermesi iç göç olayının kentleşmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bir kentin idari ve siyasi fonksiyonunun mevcut olması kentleşme oranını hızlandıran bir faktördür. Çünkü devlet bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu personelin buralarda yerleşmesi yanında, çeşitli iş olanakları ve hizmetlerden yararlanmak isteyen kişilerin kente akması, bu kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasında önemli bir faktördür (Demirci, 2008: 23).

2.2.5. Teknolojik Nedenler

Sanayi devriminin getirdiği değişikliklerle birlikte kentleşmenin hızlanması teknolojik gelişmelerle mümkün olmaktadır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır. 17. yüzyılın sonunda buhar makinesinin bulunması, bir yandan her türlü üretim etkinliklerini, bir yandan da yönetim hizmetinin ve dağıtım etkinliklerinin yoğunlaştırıcı etkisine koşut olarak, elektrik enerjisi köylerden kentlere akın eden nüfusu, kent özeğinden çevresine doğru dağıtıcı bir rol oynamıştır. Bir yandan da, elektrik enerjisinin sanayide artan oranda kullanılması nüfusun ve sanayinin belli noktalarda toplanmasına sebep olmuştur. Nükleer enerjinin kentlerin kuruluş yerleri, biçimleri ve işlevleri, kentsel nüfusun dağılışındaki önemli etkiler yapması kaçınılmazdır (Keleş, 1990: 10–11).

3. ŞEHİRLİLEŞME

Araştırmamızın bu bölümüne kadar şehirleşmenin sosyolojik biçimi ele alınmıştır. Bu bölümde şehirleşmenin psikolojik boyutu ve şehirleşmenin insan davranışı üzerine etkileri incelenecektir.

3.1. ŞEHİRLİ VE ŞEHİRLİLEŞME TANIMI

Şehirli, şehirde yaşayan ve şehrin kendine özgü kültürünü benimsemiş olan, köyün yaşam biçimlerinden farklı bir yaşam biçimini sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden sağlayan kişi olarak ifade edilir (Ulusoy ve Vural, 2001: 8). Şehirleşme olgusu, ekonomik, çevreyle ilgili ve demografik yapı esas alınarak yapılan tanımlara “şehirleşme”; şehirleşme sonucu oluşan sosyal yapının kültürel boyutu da “şehirleşme” olarak ifade edilmektedir. Şehirleşme, demografik yapı, sosyal gruplar, tabakalar, kurumlar ve ekonomik faktörlere bağlı olarak, şehirde yaşayanların hayat tarzlarını ve sosyal ilişkilerini içeren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Şehirleşme, şehirleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde değer yargılarında, maddî ve manevî yaşam biçimlerinde değişiklikler meydana getirme sürecidir (Bal, 2008: 81).

3.2. ŞEHİRLİLEŞME SÜRECİ

Şehirleşme belli aşamalardan geçerek gerçekleşir. Bunların ilki, kente gelen nüfusun, burada karar kılmasıdır. Kentte kalıcı olmayı düşünen kişilerin, kentli olma, kentli davranış kalıplarına sahiplenme gibi bir isteği olması gerekir. Bunun için kentin onlara ümit vaat etmesi gerekmektedir. Geleceğinin geldiği kentte olduğuna inanan kişiler, kendilerini ile bütünleştirme ihtiyacını hissetmeye başlarlar. Kentleşmenin bir başka aşaması da ekonomiktir. Kişinin kentte yaşamasını anlamlı kılacak bir iş

sahibi olması ve bu işin de kentli tarafından olumlu görülmesi gerekmektedir. Bireylerin kentlileşebilmesinin önemli unsurları arasında eğitim ve kültür düzeyi de yer almaktadır. Bunlarsa uzun bir süreç sonunda elde edilebilen özelliklerdir. Bireyin, kente özgü davranış kalıplarını edinmesi, kentlileşmenin son aşamasıdır. Bu aşama da bir nesilde gerçekleşemeyecek kadar uzun bir süreç gerektirmektedir. Kentler bireysel ilişkilerin değil örgütlü birlikteliklerin alanıdır. Bu alada yer alamayan birey, kendini dışlanmış hissetmeye ve buna karşı savunma mekanizmaları geliştirmeye başlar (Kaya, 2003: 67).

3.3. ŞEHİRLİ DAVRANIŞ KALIPLARI

Şehirleşme, şehirli insana özgü davranışlar olarak kendini somutlaştırır (Bal, 2008: 81). Sanayi öncesi şehirlerin ekonomik imkânları sınırlı olduğundan, kırsal alanlardan şehre gelenler çok azdır. Bu az sayıdaki insan kısa sürede şehir kültürü içerisinde eritilerek, şehirli tutum ve davranışları benimsemesi mümkün olmuştur. Kentlerin etkinliğini ve denetleme gücünü yitirdiği durum ve zamanlarda; gecekondular veya varoşlar ve işsizler kendi sorunlarını kendi bildikleri gibi çözümlenmeye başladılar. Köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kent fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu kısa sürede gerçekleşen bir olgu değildir. Birkaç nesil içinde gerçekleşmektedir (Kaya, 2003: 66).

<p>Sosyal davranışlar</p>	<p>Aile kurumunu önemser, aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir, kadın-erkek eşitliğinin gereğini yapar, eğitime pay ayırır, toplumda bir statü elde etmenin kişisel başarıyla ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir, farklılaştırmaları doğal karşılar, patronaj türü ilişkilerden sakınır, serbest zamanı kişisel ve toplumsal faydaya dönük olarak kullanır.</p>
<p>Siyasal davranışlar</p>	<p>Siyasal toplulaşmayı önemser, herhangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimser, hakların ve sorunların bilincindedir, oy vermeyi yurttaş olmanın gereği sayar, siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak görür, sivil topluma özgü organizasyonları destekler, yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükselmesini ister ve sorumluluk alır, ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır vb.</p>
<p>Psikolojik davranışlar</p>	<p>Akılcıdır, yüreğinden çok aklıyla karar verir, nesnel ölçülebilir başarılar amaçlar, empati yapmasını bilir, zamanı bilinçli kullanır, özgüvenini geliştirir, kendine ait fikirleri önemser ve geliştirir, bilgi kaynaklarının güvenilirliğine ve çeşitliliğine dikkat eder, geçmişi değerlendirir, geleceği önemser ve planlar, kendini kentli/modern değerlendirir, toplumsal normlara genellikle uyar vb.</p>
<p>İnançsal davranışlar</p>	<p>Kendi inancını yerine getirirken gösterişe kaçmaz, diğer grupların inanç ve pratiklerine saygı duyar, dinin evrensel mesajlarını anlamaya çalışır, batıl inançları sorgular, vb.</p>

<p>Estetik davranışlar</p>	<p>Oturduğu konutun, yaşadığı kentin çirkinliklerinden rahatsız olur ve güzelleştirmek için çaba harcar, dilini özenle kullanır; argo ve yabancı unsurlardan uzak durur, beden sağlığını önemser, beden bakımını düzenli yapar, sanata ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklerle ilgilenir</p>
<p>Ekonomik Davranışlar</p>	<p>Geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar, işgücünün niteliklerini yükseltir, serbest piyasa koşulları içinde örgütlü olmayı amaç edinir, gösterişçi tüketim yerine tasarruf ve yatırıma yönelir.</p>

Tablo 3: Çeşitli Boyutlarda Kentli İnsana Özgü Tutum ve Davranışlar

Kaynak : (Bal, 2008: 81; Mutlu, 2011: 3)'den derlenmiştir.

Yılmaz ve Çetin'in "Postmodernizm ve Kent (2006)", makalesinde, Gordon Marshall' a göre kentli yaşam tarzı; uzmanlaşmış işbölümü, akrabalık ilişkisinin zayıf olduğu, gönüllü birliklerin çoğaldığı, normatif çoğunluğun arttığı, toplumsal çatışmaların olduğu, kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe daha önemli bir rol oynadığı yerler olarak ifade etmiştir (Yılmaz ve Çetin, 2006: 69-70).

4. DÜNYADA ŞEHİRLERİN DOĞUŞU

İnsan topluluklarının çözmek için çaba sarf ettikleri temel sorun varlıklarını sürdürebilmek gayreti olmuştur. Varlığını sürdürebilmek, hayatta kalabilmek için insanlar; başlangıçta, içinde buldukları doğal çevrenin koşullarına göre davranmışlardır. İlk şehirlerin ortaya çıkışını, insanların hayatları boyunca karşılaştıkları ve tek başlarına çözemedikleri güçlük, sorun ve imkânsızlıkların toplum içinde gerçekleştirilen ilişkilerle çözümlenmek ve bunun başarılı olduğu her durumda da daha ileri toplumsal birlik aşamasına ulaşıldığını kabul edersek, şehirlerin ortaya çıkışını bu açıdan değerlendirilmektedir (Tuna, 2011: 185-186).

Pustu' nun ifade ettiği gibi, şehirlerin, tarihsel süreçte insanların çeşitli gereksinimlerinin ürünü olarak sürekli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme sürecinde hem insanlığın birikiminin gelecek kuşaklara taşıyıcısı, hem de taşıdığı uygarlık birikimi ile insanoğlunun geleceğini şekillendiren en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu nedenle uygarlığın doğuşu ile şehirlerin ortaya çıkması arasında bir paralellik olduğu ifade edilmekte olduğunu belirtmiştir (Pustu, 2006: 148). Toplumbilimciler ve tarihçiler kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözünü bakarlar ve uygarlık tarihini, kentlerin tarihine dayandırarak kentlerin sadece bir yerleşim yeri olmadığını, kentlerin yerleşik, gelişmiş ve ideal anlamda ileri bir toplumsal örüntü olduğunu ifade ederler (Yaylı, 2012: 336)

Araştırmamızda şehirler yapılarında farklılıklar görülmesi nedeni ile sanayileşme öncesi ve sanayileşme sonrası şehirler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir.

4.1. SANAYİLEŞME ÖNCESİ ŞEHİRLER

Sanayi öncesi kentler, varlıklı sınıfların merkezinde yaşadıkları, yoksul sınıfların ise sur dışında yaşamaya itildikleri, dinsel mekanizmanın işletildiği, sosyal, ekonomik yapının egemenlerce denetlendiği yerleşme merkezleridir (Yıldırım, 2004: 15). Kentler yaşayan bir organizma olarak sürekli bir değişim içindedir; başka bir deyişle, kent yaşayan, gelişen bir organizmadır. Tarımsal ekonomi düzeninde kentler durağan yaşam koşulları içinde yüzyıllar boyunca biçimini olabildiğince korumuş, yavaş yavaş büyümüş ve gelişmiştir. Antik kentler ve Ortaçağ kentleri bunun örneklerini oluşturur (Kentleşme Şurası, 2009: 54-55).

Tür	Varoluş Süresi	Özellikler
Avcı ve toplayıcı toplumlar	O.D.Ö50 000'den günümüze. (şimdi artık tamamen yok olmanın eşiğindedirler).	Yaşamlarını avcılık, balıkçılık ve yenebilir bitkilerin toplanması ile sürdüren az sayıda insandan oluşur. Eşitsizlik çok azdır. Rütbe farklılıkları yaş ve cinsiyetle sınırlıdır.
Tarım Toplulukları	O.D.Ö. 12 000'den günümüze. bugün artık büyük bölümü, daha büyük politik varlıkların parçasıdır ve ayırt edici özelliklerini de artık yitirmekteyiz.	Kentler ya da kasabaların olmadığı, küçük kır topluluklarına dayanır. Yaşamlarını, avcılık ve toplayıcılıkla desteklenen tarım yoluyla sürdürürler. Avcı ve topluluklara kıyasla daha güçlü eşitsizlikler bulunur. Şefler tarafından yönetilirler.

<p>Kır Topluları</p>	<p>O.D.Ö. 12 000'den günümüze.</p> <p>Bugün artık büyük bölümü, daha büyük devletlerin parçalarıdır; geleneksel yaşam biçimleri aşınmaktadır.</p>	<p>Maddi varoluşları için evcilleştirilmiş hayvanların yetiştirilmesine bağımlıdır.</p> <p>Sayıları birkaç yüz insandan binlere kadar değişir.</p> <p>Açık eşitsizliklerle nitelenirler.</p> <p>Şefler ya da savaşçı krallar tarafından yönetilirler.</p>
<p>Geleneksel Toplular ya da uygarlıklar</p>	<p>O.D.Ö. 6000'den 19.yüzyıla kadar. Bütün geleneksel uygarlıklar ortadan kalkmışlardır.</p>	<p>Kimisi birkaç milyon nüfusa sahip olacak kadar çok büyüktürler.</p> <p>Ticaret ve tarım dışı üretimin yoğunlaştığı kimi kentler bulunur.</p> <p>Büyük ölçüde tarıma dayanırlar.</p> <p>Farklı sınıflar arasında önemli eşitsizlikler bulunur.</p> <p>Bir kral ya da imparatorun başında bulunduğu ayrı bir hükümet aygıtı bulunur.</p>

Tablo 4: Modernlik öncesi insan toplumu türleri

Kaynak: Giddens, 2008: 69.

4.1.1. Antik Çağda Şehir

Uygarlık tarihinde insanın toprağa yerleşmesi, tarımın başlaması ile gerçekleşmiştir. Tarım, nüfusun belli yerlerde toplanmasını sağlamasını ve yoğunluk kazanmasını sağlamıştır (Aydoğan, 2009: 207). İlkçağlarda insanoğlunun yerleşmesinde verimli toprak ve uygun doğa koşulları bulunan yerlerin tercih edildiği görülür. Genellikle bu şartları birlikte taşıyan bölgelerin hâkim yerlerine kentler inşa edilmiştir. Ayrıca uygun doğa koşulları ve verimli alanlar üzerinde ekonomik yaşamla birlikte sosyal yaşamda gelişmiştir (Tüfekçi, 2002: 24).

Köylerin kente dönüşmesinin temelinde ticaretin gelişmesi yatar. Paranın kullanımının yaygınlaşması pazar için üretimi artırmıştır. Alışverişlerin yapıldığı merkezi köyler, gerek şeflerin gerek zanaatkârlarının evlerini terk ederek pazarın yanında ev kurmalarının sonucunda bir pazar kasabasına dönüşmüştür. Zamanla kendi kendine yeterli olma özelliğini kaybeden köyler, kasabaya bağımlı hale geldiler ve kırsal bölgeyi hâkimiyeti altına sokan kasaba gelişerek kenti oluşturmuştur (Pustu, 2006: 133). Bu dönemde ekonomik işbölümü ve uzmanlaşma çok azdır. Şehirler pazar ve mübadele yerleridir. Toplumun sosyal yaşamındaki katı hiyerarşi kendini farklı etnik grup ve mahallelerin ya da zanaatkârların ayrı kısımlarda yerleşmesine sebep olmuştur. Şehirde istenmeyen unsurlar ve yeni göçenler şehrin dış mahallelerinde yaşamışlardır (Aydoğan, 2009: 207).

Antik kentler, çoğu beyin kendinden daha güçlü bir efendiye bağlılık gösterdiği hükümler, birer siyasi varlık durumundaydı. Kentlerinde kırsal merkezin çevresinde, merkeze bağlı gelişen, üretimini o merkeze aktaran şehirler vardı. Burada yaşayanlar ana şehrin yönetiminde yaşayan kimselerdi. Kentte yaşayanların ayrıcalıklı bir hukuki konumu vardır. Roma'da yönetici sınıflar, yönetimleri altında bulunan kimselerden katı bir şekilde ayrı tutulmaktaydı. Kentler kurulup kesin siyasi hâkimiyet oluşturduktan sonra, kentler ek işlevler kazanmaya başlamıştır. Önceleri kent nüfusun çekirdeğini hükümdarların yetkileri, ruhban ve onların emrinde bulunanlar meydana

getiriyordu. Çok geçmeden bunlara, sivillerin ihtiyaç duyduğu malzemeler ve zanaatkârlar eklendi. Bunlar saraya ve tapınağa lazım olandan fazlasını üretmeye başlayınca da kent bir pazara, kentsel mamullerin verilip karşılığında kırsal ürünlerin alındığı merkezlere dönüştü (Begel, 1996: 9–10).

Yıl	Dünya Toplam Nüfusu (000)	Dünya Kent Nüfusu(%)	Gelişmiş Ülkeler (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler(%)	Az gelişmiş Ülkeler (%)
1950	2 535 093	29.1	52.5	17.9	7.4
1960	3 031 931	32.9	58.6	21.7	9.5
1970	3 698 678	36.0	64.7	25.2	13.0
1980	4 451 470	39.2	69.2	29.5	17.5
1990	5 294 879	43.2	71.8	35.2	20.9
2000	6 124 123	47.1	73.9	40.5	25.2
2005	6 514 751	49.2	74.9	43.2	30.5
2010	6 906 558	51.3	76.1	45.9	30.5

Tablo 5: Yıllara göre dünya toplam nüfusu ve kent nüfus oranları

Kaynak: Inceoğlu ve Tokman, 2012: 22.

4.1.2. Orta Çağda Şehir

Ortaçağ kentlerinin toplumsal olarak kendine özgü yasa, yönetim ve hukuk bilimine sahip bir ticaret ve sanayi toplumdur. Kentlerde kaleler ve kuleler yükselmeye başlayarak olabildiğince en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu kale kentlerin çevresinde tüccarlar, zanaatçılar ve köleler zamanla kent nüfusunu oluşturmuştur. Ortaçağ kentleri kırsal alanın kentsel alandan ayrılmasıyla gerçek anlamda bir kent olgusuna dönüşmüştür. Kırsal bölgeler kentlerin beslenme gereksinimi karşılıyor, buna karşılık kentlerde onlara ticari mallarla mamul eşya sağlıyordu. Ortaçağ Avrupa'sında kentlerde ticaret hızla artması ile kentlere yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bu yeni kimlik kentlerle

beraber köyleri de değiştirmiştir. Ortaçağ kentinin gerçek özelliği sermaye ve hürriyettir. Sermayeni artırımı ticaretle olmuştur. Ticaretin artması liman kentleri olgusunun ortaya çıkmasına, ticaret için elverişli yerlerin daha da önem kazanmasına ve hızlı bir kentleşme sürecine girmesine ve kentler arası ilişkilerin artmasına neden olmuştur (Kaya, 2003: 9–10).

Ortaçağ kentlerinde, bugünkü sosyal yapılarında büyük ölçüde farklı olan bir katmanlaşma sistemi vardı. Kentlerin pek çoğunda st kesim, kentleşmiş bir aristokrasiden oluşmaktaydı; çoğunun da unvanı vardı. Bu soylular yılın belli bölümünü şehirlerde geçirirlerdi. İkinci veya soyluların bulunmadığı yerlerde birinci katman tüccarlardan oluşuyordu. Onların arkasından lonca yesi zanaatkârlar gelirdi. Sonra statü itibariyle daha düşük olan zanaat ustaları, sabit işleri olamayan hizmetkrlar, geçici esnaf ve dilenciler ise sınıf sisteminin en altında yer alıyordu. Son iki grubun hiçbir sosyal hakkı yoktu. En üstteki üç grup arasında bir iktidar mücadelesi yaşandı (Begel, 1996: 13).

Ortaçağ Avrupası'nda şehir insanı çeşitli atölyelerde çalışmakta, hizmet vermekte, dini binalar ve yapılar, hatta okullar pazarlama merkezleri olarak kullanılmaktaydı. Kentin iş merkezi, endüstriyel şehirlerde olduğu gibi önemli ayrıcalığı olan bir bölge değildi. Orta Doğu'da Merkez Caminin bulunduğu, Ortaçağ Avrupası'nda ise Merkez Katedralin bulunduğu yer şehrin merkezi sayılırdı (Özkalp, 2007: 329). Kentlerin gelişimine 10. yüzyıldan itibaren ihracatla uğraşan tccarlarda katılmışlardır. Bu tarihten itibaren 12. yy. kadar devam eden zanaat ekonomisi döneminde kentler gerçek anlamda gelişmiştir. Bu dönemde ayrıca doğu medeniyetlerine karşı yapılan haçlı seferleri Avrupa kentlerinin gelişmelerini sağlamıştır (Tüfekçi, 2002: 24).

Tür	Varoluş süresi	Özellikler
Birinci Dünya Topluları	18. Yüzyıldan günümüze	<p>Sanayi üretimi ve genellikle serbest girişimciye dayanır.</p> <p>İnsanların çoğunluğu kasaba ve kentlerde yaşar, pak azı, kırsal alanda tarımla uğraşır. Sınıfsal eşitsizlikler vardır.</p> <p>Batı, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda olmak üzere ayrı politik topluluklar ve ulus devletler.</p>
İkinci Dünya Topluları	20.Yüzyılın başından 1990'ların başına	<p>Sanayiye dayanırlar, ancak ekonomik sistem merkezi planlamayla yönetilir.</p> <p>Nüfusun küçük bir bölümü tarımda çalışır; çoğunlukla kent ya da kasabalarda yaşar. Önemli sınıf eşitsizlikleri varlığını sürdürür.</p> <p>Aynı politik topluluklar ya da ulus devletler 1989'a kadar Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'dan oluşmaktaydı, toplumsal ve politik değişimler bu ülkeleri, birinci dünya ülkelerine dönüştürecek biçimde serbest girişime dayanan ekonomik sistemlere dönüştürmeye başlamıştır.</p>

Gelişmekte Olan Toplular	18. Yüzyıldan günümüze	<p>Nüfus çoğunluğu, geleneksel üretim yöntemlerinin kullanıldığı tarımda istihdam edilir.</p> <p>Tarımsal ürünlerin bir bölümü dünya pazarlarında satılmaktadır.</p> <p>Kimilerinde serbest girişim sistemi, diğerlerinde merkezi planlama bulunur.</p> <p>Çin, Hindistan ve Afrika ve Güney Amerika ülkeleri de içinde olmak üzere, aynı politik topluluklar ya da ulus devletler</p>
Yeni Sanayileşen Ülkeler	1970'lerden günümüze	<p>Nüfus çoğunluğu kasaba ve kentlerde yaşarlar, azı tarımla uğraşır.</p> <p>Birinci Dünya ülkelerine kıyasla daha göze çarpan, önemli sınıf eşitsizlikleri.</p> <p>Kişi başına gelir Birinci Dünya Ülkelerindeki düzeyden oldukça düşüktür.</p> <p>Hong Kong; Güney Kore, Singapur, Tayvan, Brezilya ve Meksika'yı içerir.</p>

Tablo 6: Modern Dünyadaki Gelişmeler**Kaynak:** Giddens, 2008: 7

4.2. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI ŞEHİRLER

Sanayi devrimi, 1760 ve 1830 yılları arasındaki dönemde büyük ölçüde İngiltere’de yaşanan ve çalışma biçimlerine mekanik güç kaynaklarının uygulanması üzerinde odaklanan bilimsel bir devrimdir. Bu değişimin temel sonuçları, yalnızca endüstrileşen toplumları değil, adeta dünyadaki tüm toplumları ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel alanda etkilemiştir. Endüstri devrimi sonrasında insanların yaşama, çalışma ve düşünme biçimleri köklü biçimde değişmeye başlamıştır (Özkalp, 2007: 353). Şehirleşme, yazının bulunması kadar eski bir geçmişe sahip ise de, esas özellik ve boyutlarını sanayileşmenin başlamasıyla kazanmıştır. Sanayileşme, insanların zamanın şartlarına uygun çalışma bölgelerinde göçmenlerine neden olduğu gibi, şehirlerde de toplanmalarının başlıca sebebi sayılmıştır. Ancak bu nüfus dağılımında zamanın teknik ilerlemelerini etkisi de bir hayli fazladır (İspir, 1991: 18–21).

Şehirleşme sanayileşmenin bir işlevidir (Tekeli, 2011: 25). Endüstri Devrimi toplumsal ve ekonomik yaşamı çok farklı şekilde değiştirmiştir. Tarımsal üretim yerini endüstriyel üretime bırakmıştır. İşbölümü ve uzmanlaşma artmıştır. Endüstrileşme ile birlikte kırsal kesimden kentlere doğru yoğun bir göç yaşanmıştır. Emek yoğun üretimden teknoloji yoğun üretime geçilmiştir. Üretim miktarlarında çok büyük artışlar olmuştur. İşçi sınıfı ve burjuvazi yeni toplumsal sınıflar olarak ortaya çıkmıştır. Üretim ve tüketim süreçleri küreselleşmiştir (Erkan vd., 2012: 117). Sanayi devrimi ile yaşanan süreçte kent, yeni üretim ve tüketim ilişkilerinin geliştiği, geleneksel toplum yapısından oldukça farklı bir yapının oluştuğu yer olmuştur (Yaylı, 2012: 336).

Şehirlerin hızla genişlemesiyle birlikte birçok insan kente özgü yoksulluğun ve eşitsizliklerin birbirleriyle doğru oranda artması karşısında şaşkınlık yaşamışlardır. Kentsel yoksulluğun boyutları ve komşu şehirler arasındaki farklılıklar kent yaşamıyla ilgili ilk sosyolojik çalışmaların

yapılmasına sebep olmuştur (Giddens, 2008: 958). Sanayileşme, insanların zamanın şartlarına uygun çalışma bölgelerinde göçmenlerine neden olduğu gibi, şehirlerde de toplanmalarının başlıca sebebi sayılmıştır. Ancak bu nüfus dağılımında zamanın teknik ilerlemelerini etkisi bir hayli fazladır (İspir, 1991: 21). Tonnies ve Simmel'in ifade ettiği gibi modern şehirlerin gelişimi insanların dünyaya bakışlarını ve duygularını birbiriyle etkileşim biçimini değiştirmiştir (Giddens, 2008: 954).

Sanayi Devrimi Öncesi Şehirler	Sanayi Sonrası Şehirler
-Kapalı bir sınıf sistemi: İnsanlar ancak doğdukları sınıfın üyesi olabilirler. Sınıf üyeliği doğumla ilgilidir.	-Açık bir sınıf sistemi-İnsan toplum içindeki yetenek ve başarılarıyla dikey hareketlilik imkânına sahiptir.
-Ekonomik gücün birkaç zengin aile ve loncanın elinde oluşu.	-Üretim malları teknolojisindeki hızlı ihtisaslaşma
-Emeğin işbölümünün başlangıcı yeni tür malların yaratılması ile ilgilidir.	-Laiklik anlayışıyla dinin etkisinin azalması. Ancak belli sosyal alanlarda etkin oluşu.
-Dinin sosyal normlarda yaygın bir etkisinin olması	-Standartlaşmanın kanun ve geleneklerle zorunlu hale gelmesi
-Fiyat, ağırlık ve ölçülerde sınırlı bir standartlaşma	-Açık rekabet sistemi
-Nüfusun cahil ve iletişimin sözel olması	-İletişimin yaygınlığı ve kitle iletişim araçlarının kullanılması
-Eğitimin elit bir kitleye yönelik olması ve kişilerin imtiyaz ve ayrıcalıklara göre planlanıp uygulanması.	-Eğitimin bütün kitlelere yaygın oluşu ve eğitim toplumsal düzenin sağlanmasındaki etkinliği

Tablo 7: Sanayi Öncesi ve Sanayi Sonrası Şehirlerin Karşılaştırılması.

Kaynak: Özkalp, 2007: 330.

5.TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞME HAREKETLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Tekeli Türkiye'de şehirleşmeyi; nüfusun belli yoğunluğun ve büyüklüğün üstündeki yerleşmelerde toplanması, bu nüfusun tarım dışı faaliyetlerle uğraşması ve nüfusun heterojen olması, kent kültürü olarak ifade edilen değerler, davranışlar ve tutumların benimsenmesi çerçevesinde incelenmiştir (Tekeli, 2011: 27). Keleş'e göre; Türkiye'de şehirleşme hareketlerinin en önemli özelliği, bu hareketlerin hızlı olmasıdır. İkinci özellik, şehirleşme hareketi sonucunda bütün şehirlerin aynı derecede büyümemesi, fakat büyük şehirlerin ötekilere oranla daha hızlı büyümeleridir. Şehirleşme hareketinin bir diğer özelliği, çeşitli coğrafi bölgelerde farklı hızda olmasıdır (Keleş, 1972: 23–24).

Bölgeler	1940	1960	1980	1985	1990
Marmara	35.1	43.3	68.7	74.1	75.1
Güney Anadolu	20.1	31.6	49.8	52.7	54.3
Ege	23.3	30.3	48.6	54.8	53.0
İç Anadolu	14.8	24.8	47.4	53.3	59.5
Güneydoğu	15.8	16.1	36.5	39.9	53.5
Doğu Anadolu	9.3	13.4	27,2	31.1	37.5
Karadeniz	7.2	11.4	24.0	29.2	33.7
TÜRKİYE	18.0	25.2	45.4	50.9	55.4

Tablo 8: Coğrafi Bölgelerin Şehirleşme Düzeyleri (%)

Kaynak: Çalışkan, 2006: 58

Yıldırım'a göre günümüze kadar dünya üzerindeki ülkeleri etkisi altına alan şehirleşme, özellikle Türkiye'yi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra etkisi altına almıştır. Türkiye'de şehirleşme az gelişmiş ülkelere özgü özelliklere sahiptir (Yıldırım, 2004: 24). Türkiye'de kentleşmenin genel özellikleri kentleşmek plansız, hızlı, dengesiz, çarpık ve sağlıksızdır. Kentsel altyapı ve hizmet eksiklikleri ve yetersizlikleri çok yaygındır. Kentleşme ağırlıkla kalkınmaya dayalı olarak gerçekleştirilmemiştir. Kente göç edenlerin çok büyük çoğunluğu kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. Kentleşme konusunda tutarlı yerel politikalar ve ulusal bir politika yoktur. Kentlerde sosyal konut gereksinimi karşılanamadığı için, gecekondulaşma yaygındır. 1950'li yıllardan bu yana devam eden hızlı göç, kent kültürünün, kentlilik bilincinin ve kentleşmenin yeterince gelişmesini engellemiştir (Tuna vd., 2012: 164).

Bu bölümde Türkiye'de şehirleşme üç dönem halinde incelenmiştir. Türkiye'de şehirleşme hareketlerinin özellikleri; şehirlerin nüfus artış hızlarına ve dönemlerin ön plana çıkan sosyolojik olaylarına göre araştırılmıştır.

5.1. 1923–1950 DÖNEMİ

1923–1950 döneminin en önemli özelliği ülke bütününde güçlü bir şehirleşme hareketinin bulunmamasıdır. Nüfus artışı ve şehirleşme yavaş olmuştur. Bu dönemde Ankara'nın başkent seçilmesi, ülke çapında demiryollarının inşa edilmesi ve Anadolu kentlerinde fabrikaların kurulması gibi temel mekânsal stratejiler oluşmuştur. Kent merkezleri tarımsal ve sınırlı düzeyde tarım dışı üretimi denetleyen ve hizmet sunan yerler olmuştur. 1929 yılında dünya ekonomisinde yaşanan kriz döneminde Türkiye için ekonomik hedef ve politikalar çerçevesinde devletin koruma ve desteği sağlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında şehirlerde öncelikle yönetim ve kamu binaları yapılmıştır. Konut ihtiyacını karşılamak amacıyla kooperatifler kurulmuş, işçi ve memur konutlarının yapımına önem verilmiştir. Kentlerin yönetimi ve planlanması yasalarla düzenlenmiştir. Bu dönemde Ankara dışındaki kentler hızlı bir büyüme gösterememiştir (Tılıç vd., 2011: 202-207).

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent %	Köy Nüfusu	Kır %
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.478.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.98	14.103.072	75.06
1955	20.947.188	5.244.337	25.03	15.702.851	74.97
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.62	20.585.604	65.58
1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20
1985	44.736.957	19.645.007	43.91	23.091.950	56.09
1990	50.664.458	26.865.757	53.02	23.789.701	46.98
1995	56.473.035	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
2000	67.803.937	44.006.274	64.90	23.797.653	33.10
2007	70.487.917	49.747.859	70.57	20.838.397	29.43
2008	71.517.100	53.611.723	74.96	17.905.377	25.04
2009	72.561.312	54.807.219	75.53	17.754.093	24.47
2010	73.722.938	56.222.356	76.26	17.500.632	23.74

Tablo 9: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu

Kaynak: Özdemir, 2012: 3

5.2. 1950–1980 DÖNEMİ

Bu dönem Türkiye’de şehirleşmenin çok hızlandığı bir dönemdir. Dönemde şehirlerin nüfusu artarken, diğer yandan da, çok sayıda yerleşme nüfus artışı yaşanarak şehir statüsü kazanmıştır. 1950–1980 dönemindeki şehirleşme hareketlerinin bir önceki dönemlerden ayıran en önemli fark, şehirlerin doğal nüfus artışından çok kırsal alandan şehirlere göçlerle büyümeleri olmuştur (Işık, 2005: 61–62). 1950’li yıllar ile birlikte Türkiye’de kentlerin nüfusu hızla artmaya başlamış ve gecekondulaşma, işsizlik ve kentsel alt yapı eksikliği ülkenin en önemli sorunları haline gelmiştir. Türkiye sanayileşmede yeterli bir gelişme düzeyine ulaşamadığı için kentte göç eden insanların çok büyük bir çoğunluğu iş bulamamıştır. Kırsal kesimden göç edenler ekonomik olarak varlıklarını devam ettirebilmek için işportacılık ve geçici işçilik gibi iş güvencesi olmayan ve gelir düzeyi son derece düşük alanlarda çalışarak kentte tutunmaya çalışmışlardır. 1950’lerden itibaren, insanların kentte karşı karşıya kaldığı ekonomik güçlüklerle yetersiz planlama da eklenince gecekondulaşma olgusu büyük kentlerin varoşlarında büyümeye başladı. 1950’lerde başlayan gecekondulaşma olgusu kamu arazisi üzerine yasal olmayan yollardan kaçak olarak gecekondulaşma inşa edilmesine başlandı (<http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf>, E.t: 02.03.2013). Kente göç eden ve ekonominin formal örgütlü yapısında istihdam edilmeyen kesim enformel sektörden gelir kazanmaya başlamıştır (Erkan vd., 2012: 88). Böylelikle kentin yeni yoksullarının konut sorununa yanıtları; işgal ettikleri alanlarda kurdukları gecekondular, işsizlik sorununa yanıtları ise; kentin formal ekonomisinin dışında enformel ekonominin yaratılması olmuştur (<http://www.yarbis.yildiz.edu.tr>, E.t:14.08.2013).

Yıl	Toplam Kentsel Nüfus (1)	Gecekondulu Nüfusu (bin) (2)	% (2/1)	Toplam Kentsel Konut Birim(bin) (3)	Gecekondulu Sayısı (bin) (4)	% (4/3)
1955	5.324.397	250	4.69	1.050	50	4.76
1960	7.307.816	1.200	16.62	1.440	240	16.67
1965	9.395.159	2.150	22.88	1.880	430	22.87
1967	10.437.233	2.250	21.56	2.100	450	21.43
1970	12.734.761	3.000	23.55	2.800	600	21.43
1980	20.330.065	4.750	23.36	4.500	950	21.11

Tablo 10: Gecekonduların ve Gecekondulu Nüfusunun Artışı

Kaynak: Alpkaya ve Duru, 2012: 372.

1965–1970 dönemi, Türkiye'nin en yüksek kalkınma hızına ulaştığı, sanayi başta olmak üzere, tarım dışı kesimlerin en yüksek büyümeyi yarattığı yıllardır. Bu dönemde tarım kesimi de belirgin bir gelişme göstermiş olmakla birlikte tarım dışı kesimlerdeki gelişme çok daha önemli boyutlara ulaşmış; dolayısıyla bu kesimlerin işgücü talebi, kırsal kesimi üzerinde bir baskı oluşturmuştur (Çalışkan, 2007: 59). Sanayileşmenin gerektirdiği işgücünün yeniden üretimine, devlet ve sermayeden kaynak çekmeden, katkıda bulunduğu için gecekonduların olumlu bir gelişme olarak görülmesi gerektiği düşüncesi resmi çevrelerde de destek bulmuştur. Böylece 1960'lı yıllar boyunca gecekondulaşmanın özendirilmesi resmi bir politika haline getirilmese de gecekondulu karşısında takınılan tavrın giderek yumuşadığı, gerek siyasal gerekse de ekonomik düzlemde bu kesimlerle formel kesimler

ve yapılar arasında karmaşıklaşmış bir ilişki ve eklemlenme biçiminin gelişmeye başladığı gözlemlenmiştir. Gecekondu yerleşmelerinin yasallaştırılması ile elektrik ve su gibi temel hizmetlerin sağlanması, bir düzeyde devlet ve gecekonducular arasındaki ilişkinin belli bir uzlaşmaya varması olarak görülebilir (<http://www.yarbis.yildiz.edu.tr>, E.t:14.08.2013). 1960–1980 yıllarında sanayileşme yoğunlaşmıştır. Bu dönemde yapımına başlanan organize sanayi bölgeleriyle üretim faaliyetleri kentin merkezinden ve yakın çevresinden uzaklaşmaya başlamıştır. Hızlı nüfus artışı, gelişen sanayileşme ve kentleşme sonucunda, kentlerde konut açığı ortaya çıkmış, kentlerin etrafında gecekondu kuşakları oluşmuş, kent içi ulaşım gereksinimleri toplu ulaşım sistemleri yerine dolmuşlarla karşılanmaya çalışılmış, kentler altyapı yetersizlikleri içinde büyümenin sorunlarını yaşamışlardır. Yaşanan sosyal ve fiziksel dönüşüm sürecinde istikrarlı siyasal politikalar yerine halkçı politikalar zaman içinde oluşan gecekonducuların yasallaştırılmasını sağlamış, af yasalarıyla bu politikalar devam etmiştir (<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246449/h/5-dundenbugun> eantalya-1cilt-5tarih-iii.pdf,E.t:10.08.2013).

5.3. 1980 SONRASI DÖNEM

1980 sonrasının ayrı bir dönem olarak ele alınmasının kentleşme açısından ve ülke siyaseti açısından ayrı bir önemi vardır. Bunlardan ilki İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme gibi süreçlerin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması, dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma süreci ve 1980 yılının ülkemiz siyaseti açısından önemli bir dönüm noktası olmasıdır (<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246449/h/5-dundenbugun> eantalya-1cilt-5tarih-iii.pdf, E.t: 08.08.2013). 1980 sonrası dönemin en belirgin özellikleri geleneksel olarak devlete ait birçok hizmetin özelleştirme yoluyla devlet tasarrufundan çıkmasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 125). 1980 sonrası dönemde çıkarılan imar ve ıslah yasalarıyla birlikte piyasa ilişkilerine açılan ve rant mekanizma

haline gelen gecekondularda yapıcı-kullanıcı özdeşliği ortadan kalkmış ve gecekondular piyasa ve rant ilişkilerine açık hale getirilmiştir (Tılıç vd., 2011: 277).

Bölge	2000Yılı Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı %
İstanbul	9044859	920955	513507	407448	46.1
Batı Marmara	2629917	240535	172741	67794	26.1
Ege	8121705	518674	334671	184003	24.9
Doğu Marmara	5201135	432921	351093	81828	15.9
Batı Anadolu	5775357	469610	378710	90900	15.9
Akdeniz	7726685	413044	410316	2728	0.4
Orta Anadolu	3770845	205108	300113	-95005	-24.9
Batı Karadeniz	4496766	219008	450799	-231791	-50.3
Doğu Karadeniz	2866236	151193	227013	-75820	-26.1
K.Doğu Anadolu	2202957	144315	256922	-112607	-49.8
O.Doğu Anadolu	3228793	170568	28156	-109588	-33,4
G.Doğu Anadolu	5687740	212425	422315	-209890	-36.2
Toplam	60752995	4098356	4098356	0	0.0

Tablo 11: İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

Kaynak: Özdemir, 2012: 10

Başka bir ifade ile gecekondu hızla bir rant kaynağına dönüştürme yolundadır. Bu dönüşümde en önemli rolü 1980'lerin ilk yarısında Özal hükümeti tarafından çıkarılan ve gecekonduyu formel konut piyasasına dahil etmeyi amaçlayan bir dizi yasa oynamaktadır (Uğurlu vd., 2010: 215-253). Buna bağlı olarak, gecekondu arazi ve inşaatları piyasası, gecekonduya özel malzemelerin üretildiği ve dağıtıldığı kendine özgü bir enformel alan oluşturmuştur. Gecekondu arazisi ve inşaatı kullanım değeri için değil değişim değeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gecekondularda ilk dönemden farklı olarak el değiştirme ve kiracılık olgusu ciddi bir artış göstermiştir. Gecekonduların kentin içinde kalarak değerinin artması

sonucunda bazı gecekondular sahipleri mümkün olduğunca çok gecekondular yaparak veya kaçak apartman inşa ederek bu değere en fazla şekilde el koymak yoluna gitmişlerdir (Tılıç vd, 2011: 277–278). 1980’li yıllarda çıkarılan yasalar gecekonduların alanlarında çarpıcı bir dönüşümün başlamasına neden olmuştur. Bu sayede tek katlı kaçak yapılardan çok katlılara dönüşüm sağlanmıştır. Mart 1984 de çıkarılan 2981 sayılı yasa mevcut gecekonduların imar planları aracılığıyla apartmanlaşmışlardır (<http://www.yarbis.yildiz.edu.tr>, E.t:14.08.2013). Bu gelişme gecekonduların kendi zenginini ve fakirini yarattığı bir sürece işaret etmektedir. Bu durum, Işık ve Pınarcıoğlu tarafından “nöbetleşe yoksulluk” olarak tanımlan bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Nöbetleşe yoksulluk, esas olarak kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonradan gelen kesimler ile imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri ve yoksulluklarını bu gruba devredebilmeleri sonucunu doğuran ilişkiler ağıdır. Bu anlamda nöbetleşe yoksulluk, toplumun özellikle enformel kesimin kendi aralarında kurdukları ve birbirleri üzerinden zenginleşmesini sağlayan eşitsiz güç ilişkisidir (Işık, Pınarcıoğlu 2001:156). Toplu konut sunumu 1980 sonrası çıkarılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaşmış ve toplu konut idaresi kurulmuştur. Bu özellikle ilk yıllarında konut alanına kaynak aktarımını hızlandırmış, Türkiye’de kent formlarının oluşma süreçlerini değiştirmiştir. 1983-1984 yıllarında çıkartılan yasalarla belediye kaynaklarının önemli derecede artırılması, merkezi yönetimin denetiminin bir ölçüde de olsa azaltılması ve imar planı yapımına ve onanmasına ilişkin yetkilerin belediyelere devredilmesi kent planlaması açısından önem teşkil etmektedir (<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246449/h/5-dundenbuguneantalya-1cilt-5starih-iii.pdf>, E.t: 09.08.2012).

Yıllar	Türkiye	İstanbul	İstanbul/Türkiye Oranı
1970	35.605.176	3.019.032	8,48
1975	40.347.719	3.904.558	9,68
1980	44.736.957	4.741.890	10,60
1985	50.664.458	5.842.985	11,53
1990	56.473.035	7.309.190	12,94
2000	67.803.927	10.018.735	14,78
2007	70.586.256	12.573.836	17,81

Tablo 12: İstanbul-Türkiye Nüfus Oranı Değişimi (1970-2007)

Kaynak: Alpkaya ve Duru, 2012:386

Gecekondu, biçimsel olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dışında enformel süreçlerde doğmuş ve gelişmiş; yine enformel süreçler vasıtasıyla sakinlerine kentsel bir yaşam sunmuştur. Bu süreçler hem 'kent hukuku' dışında kaçak yapılaşma olarak enformel konut piyasasının, hem de yaşamak için gerekli ücretin kazanılmasını sağlayacak enformel iş gücü piyasasının oluşması ile gerçekleşmiştir (Yükseker, 2003: 164).

1980 sonrası dönemde tıpkı gecekondu olgusunda olduğu gibi orta sınıfların da kent mekânını kullanma biçimlerinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Büyük kentlerde son yirmi yıl içinde gelir dağılımının önceki dönemlere göre çok daha fazla bozulduğu ve bunun da kentlerde ortaya çıkan kutuplaşmaya önemli katkısının bulunduğu açıktır. Kent merkezleri çeşitlenip dağınıklaşarak büyürken, plazalar ve iş ve alışveriş merkezleri kent merkezlerini tanımlayan önemli öğeler haline gelmiştir (<http://www.yarbis>

.yildiz.edu.tr, E.t:14.08.2013). 1980 öncesinde büyük kentlerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentin genişleme imkânı olmayan yerleşik kesimlerinde sıkışmış durumdadırlar. Daha da önemlisi, konut sektörü orta ve üst sınıfların kendi iç farklılaşmalarına cevap verebilecek, farklı taleplere uygun konutlar üretebilecek esneklikten yoksundu. 1980 öncesinde orta gelir grupları gibi üst gelir grupları da yapsat eliyle üretilmiş konutlarda yaşamaktaydı. 1980 sonrasında toplum içindeki farklı dinamikleşmenin artması ile birlikte orta ve üst gelir grupları arasında çok bariz bir ayrışma yaşanmış ve bu kesimlerin şehir içindeki yaşama mekânları birbirinden ayrılmıştır (Işık, Pınarcıoğlu 2011: 131). 1980'li yılların Türkiye'sinde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, farklılaşma ya da çeşitlenme dinamikleri sonucunda ortaya çıkan ayrımlaşmalar olmuştur. Bir uçta; kentin çeperinde eskiden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var olmaya çalışan kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında kapattığı arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve terk ettiği kente ve topluma dönüp bile bakmayan üst sınıflar olmuştur (Tosun, 2007: 96). Zengin gettoları olarak adlandırılabilen bu yeni konut alanlarının temel özelliği sağlıklı, güvenli olmayan ve kirli kentin dışına çıkararak kendilerini kentten soyutlamalarıdır. Bu sitelerin girişleri güvenlik noktaları dışarıdan girişleri sınırlarken, sitelerin içyapısı alışveriş, spor ve eğlence merkezleri ile kendi kendine yeterli olma iddiasını taşımaktadır. Kentin diğer kesimlerinden kendi çevrelerini ve tüketim alışkanlıklarını ve farklılaşan bu yeni orta sınıfların 1980 sonrasında ortaya çıkan kentsel yenileşme sürecinin en can alıcı aktörleri olarak belirginleşmiştir (Alpkaya ve Duru, 2012: 380–396). Üst gelir gruplarının içinde buldukları kentle ve kentteki diğer kişilerle bağlantısızlığı ve sorumsuzluğu çeşitli araştırmalar ve çalışmalarda da ele alınmıştır. Bu kişilerin kente karşı tavırları ve bakışları, 'turist' mantığı çerçevesinde kurgulanmaktadır. Turist bakışı ve davranışlarının en yoğun olarak gözlemlendiği kentler, küresel kentler hiyerarşisinde üst sıralarda yer alan kentlerdir. "Küresel zenginlikten paylarını alanlar, yaşadıkları kente turist gibi

davranmakta ve kendi yarattıkları bölgelere kapanmaktadırlar.” Kentsel mekândaki bu ayrımlaşma ve duyarsızlık, kentlerde negatif sonuçlara sebebiyet verebilir niteliktedir. Bu yerleşimsel bölünmeyle kentler, mekânda ve gündelik hayatta birbirinden farklılaşmış, birbirlerine değmeden bir arada durdukları yapıya doğru gitmektedir. (Tosun, 2007: 97) 1980 sonrasında turizm yatırımların teşvik edilmesi, dinlence faaliyetlerinin gelişmesi ve seracılığın yaygınlaşması sonucu ülkenin batı ve güney kıyıları sermayenin ve nüfusun mekânda yeniden dağılımında paylarını arttırması bu dönemin diğer önemli şehirleşme hareketleri arasındadır (<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1246449/h/5dundenbuguneantalya-1cilt-5tarih-iii.pdf>, E.t: 08.08.2013).

6. KÜLTÜR İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

6.1. KÜLTÜR

Kültürün herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımı yapılmış değildir. Bilim adamlarının kültürün bir yönünü ya da bir kısmını tanımlamaya çalışmaktadır. Kültür kavramı geniş bir alan ve kapsama sahip olduğundan kavramı tam olarak tanımlamakta güçlük çekilmektedir. (Eroğlu, 2009: 142). İnsan istek ve davranışlarını belirleyen en temel faktörlerden biri kültürdür (Tek, 1999: 198). İnsanlar tarih boyunca göç ederken kendi kültürlerinin özelliklerini de taşımaktadırlar. Bu nedenle dünyanın pek çok yerinde kültür, önceki durumların sembolik mirası olarak düşünülmektedir. Bu süreç içinde kültürel normlar bir nesilden diğerine etkileşim içerisinde iletilir (Erdönmez ve Akı, 2005: 68-69). Kültür, geçmişten günümüze gelen ihtiyaçlara göre şekillenen ayırt edici özellik taşıyan bir sistemdir. Bir toplumu diğerlerinden ayıran yaşam biçimidir ve ihtiyaçlardan doğmuştur. İhtiyaçlara getirilen çözüm yollarına kültür denir (Coşgun, 2012: 839).

Kültür konusunda yapılan tanımlardan en ünlüsü Edward Taylor tarafından yapılmıştır. Taylor'a göre kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bir bütündür. Taylor'un bu tanımı insanların ihtiyaçlarını gidermek için geliştirdikleri, kullandıkları ve sonraki nesillere aktardıkları her şeyi kapsamaktadır. Ralph Linton'a göre kültür öğrenilmiş davranışlar ve bu davranışların sonuçlarından meydana gelen bir bütündür. Summer ve Keller'e göre kültür, insanların yaşam şartlarına uyumların toplamıdır (Güney, 2009: 25). Kültür, bir toplumun eğitimi, estetik anlayışı, manevi değerleri, sanat olarak ifade edilen eylemleri, malları, fikirleri kapsayan bir kavramdır. Bu nedenle kıyafetleri, gıda maddelerini, günlük hayatta kullanılan aletleri, teknik bilgileri ve boş zamanda geçirmekte kullanılan ürünleri içermektedir. Bu anlamda maddi ürünlerin biçimini,

malzemesi, kullanım amacı ve ürüne maddeye yüklenen anlamlar kültürün konusunu oluşturmaktadır (Oğuz, 2008: 9).

Kültürü yaratan örgütlü insan ilişkileridir. Örgütlü insan ilişkileri ise dinamik bir karaktere sahiptir. Bu dinamik karakter insanın toplumsal üretim tarzı ve ilişkilerinde yaptığı değişikliklerle varlığını sürdürür (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 14). İnsanların bireysel ve toplumsal olarak kurdukları ilişkiler çerçevesinde kültür, sembolik yollarla anlam kurarak bir yaşam düzeni oluşturma uğraşdır. Kültür, bir veri olarak sosyal deneyimleri içerdiği gibi aynı zamanda bireylerin sosyalleşmesini sağladığı ölçüde toplumsal bir gerçeklik olarak ifade edilir. Bu gerçekliğin ferdin dışında, bireyin toplumsal kimliğin şekillendirilmektedir. İlişkileri, kişiliklere dönüştüren bu şekilde bir düzenin yaratılmasına olanak tanıyan kültür, sosyal, siyasal ve ekonomik yapı içerisinde gelişir (Oğuz, 2008: 10). Kültür; bir grubun ya da bir dönemin yaşam biçimini ortaya koyar. Sözgelimi bir milletin kültürel kalkınmasını anlayabilmek için yalnızca o milletin ürettiği sanatsal ürünleri değil o milletin okur-yazarlık düzeyi, spor faaliyetleri, bayramları, dini şölenleri gibi daha günlük eylemlerini de kapsayan geniş bir sahayı incelemek gerekmektedir (http://www.sinema.gov.tr/kaynaklar/file/Toplumn_Kultur_Politikalari_ve_Medyanin_Kltrel_Sur eclere_Etki_Algisi_Arastirmasi.pdf, E.t: 20.08.2012). Şehir yaşamında toplumsal bir üretim ve tüketim unsuru olarak kültür, bireyin şehirli olmasında önemli bir unsurdur. Şehir yaşamı, kültürün bireyler açısından diğer gereksinimler gibi bir ihtiyaç olduğu kurgusuna dayanır. Bu kurgunun gerçeğe dönüşmesi bireyi şehirli hale getirir (Dursun vd., 2012: 355).

6.2. ŞEHİR KÜLTÜRÜ

Şehir kültürü belli yerleşim yerlerinin somut koşullarında yerleşik düzende yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, ideolojik, vb. her düzenlemedeki birlikte yaşam pratiklerinin kronolojik süreç içindeki birikim ve

birleşimidir. Toplumsal oluşumun değişimini, dönüşümünü ve gelişimini ifade eder ve dinamik bir kavramdır (Gölçük, 2007: 16–17).

Şehirlerin bugünkü yapısına gelmesinde en önemli unsur sanayi devrimidir. Şehir kültürü önemli ölçüde sanayi toplumunun özellikleriyle yoğrulmuştur (Gölçük, 2007: 16–17). Kentlerde modern hayatın gerekleri olarak ifade edilen davranış kalıpları şehir kültürünü oluşturur (Tüfekçi, 2002: 19). Kökünde sanayi devrimini temel alan, bunun devamında sanayi kentlerini ortaya çıkaran ve nüfusun büyük bölümünün şehirlerde yaşaması ile insanların yeni üretim biçimlerinde, geçim kaynaklarında, değerlerinde ve tutumlarında değişimlere neden olduğu açık olmakla birlikte, bunun devamında kent kültürünü yaratmaktadır (Uğur, 2009: 9). Şehirlerde işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi ile köy yaşantısından farklı davranış, düşünce ve yaşayış biçimleri olmuştur. Tüm bu kurumsallaşmış tutum, davranış, yaşayış ve inanış biçimlerinin sonucu olarak ortaya çıkan kent kültürü, köy kültürüne göre daha fazla işlenmiş, incelmış ve karmaşık bir nitelik gösterir (Özcan, 2011: 25).

Şehir kültürü kavramını, altyapısı ile evrensel, üst yapısı ile ülkelere özgü olarak tanımlamak mümkündür. Şehir kültürünü evrensel boyutta düşündüğümüzde heterojen bir yerde yaşamak, ihtisaslaşmanın varlığı, nüfus yoğunluğu, insan eliyle yapılmış sunulardan yararlanma, sosyal açıdan ise kentte yaşam kurallarına uygunluk, çekirdek aileye geçiş, ikincil ilişkilerin başlaması gibi kişisel davranışlar vardır (Gölçük, 2007: 16–17).

6.3. POPÜLER KÜLTÜR

Coşgun'un "Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu (2006)" makalesinde ifade ettiği gibi popüler kültür;

Kaynağını toplumların geçmişteki yaşam deneyimleri ve kültürel birikimlerinden alan; gündelik yaşam pratiklerini içselleştirerek güncel hale gelen; üretim ve tüketim açısından toplumun en alt kesiminden üst kesimine kadar tüm tabakalarını, farklı derecelerde de olsa, temsil eden; bir yandan egemen güçlerin toplumu yönetmesi ve yönlendirmesi için imkân sağlarken; bir yandan da kültürel etkinlik alanı içerisinde temsil olanağı bulunmayan kesimlerin kurulu düzene karşıt tavırlarını sergiledikleri bir mücadele alanıdır (Coşgun, 2012: 841).

Günümüzde popüler kültür, kitle üretimi yapan pazarın ekonomik, siyasal ve bilimselliğinin ifadesi olan kitle kültürünün somut şekillerinden biridir (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 37–39). Toplumun maddi ve manevi kültür öğeleri yaşamın ekonomik politik ve dini yönüyle sınırlı değildir. Bir toplumda yaşarken gördüğümüz, duyduğumuz ve minnettar olduğumuz her şey toplumun popüler kültürüyle ilgilidir. Özalp'e göre popüler kültür, yaşadığımız günlük hayattır ve bu kültür sporu, müziği, hobilerimizi, televizyonu, sinemayı, kitapları ve dergileri kapsar. Popüler kültür kitlesel tüketimin bir aracıdır (Özalp, 2007: 95–96). Marshall'a göre popüler kültür; insanların tüm ortak bilgisini, teknolojilerini, değerleri, inançları, adetleri ve davranışlarını kapsar. Bu kavramın özündeki anlamının halkın ya da toplumun kendi içinde sahip olduğu sosyal yaşam biçimi ifade edilir. Daha sonraki süreçte anlam kaymasını yaşayan kavram alttan, taşradan ya da çevreden, üst merkeze doğru bir kültürel yaşayış biçimini ve sürecini tanımladığı söylenebilir (Sönmez, 2008:105).

Popüler kültür modern toplumda devam eden "halkın" başka bir deyişle yerelin kültürüdür. Popüler kültür kültürel "şeylerin" teknolojik araçlarla üretimi ve geniş işbölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür. Popüler kültür bir kullanım ve tüketim kültürüdür (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 37–39). Modern toplumlarda tüketimi zorunluluk haline getirilen popüler kültür, uyandırılmış taleplere göre biçimlendirilir. Popüler kültür sanayileşme ve şehirleşme süreci ile birlikte, yeni yaşam biçimine yeterince uyum sağlayamayan geleneksellikten kopmuş "yoksulluk" ile sadece ekonomik

kıstas bakımından sınıf atlamış olan “türedi zenginliğin” yarattığı postmodern kültür çeşididir (Eroğlu, 2007: 180). Popüler kültür, kapitalist mal üretme, pazarlama, dağıtım ve tüketme biçimlerine dayanan, tüketim için hazır hale getirilmiş bir kültürdür (Coşgun, 2012: 841). Popüler kültür bir pazar olmaktadır. Önemli ya da önemsiz birçok nesne, kopya edilerek ikonlaştırılarak pazara sunulmaktadır. Bu da birçok maddi kültürün basitleştirilerek halkın tüketimine sunulması şekline dönmektedir (Işık, 2012: 84). Özetle, popüler kültürün varoluş nedeni, tüketimi teşvik ve tüketici kazanma mücadelesinde yatmaktadır (Coşgun, 2012: 841).

6.4. KİTLE KÜLTÜRÜ

Kitle kültürü tekelci kapitalizmin hem mal hem de imajlar satışı yapan, uluslararası pazarın değişmelerine ve gereksinimlerine göre biçimlenip değişen, önceden yapılmış, kesilip biçilmiş, paketlenip sunulmuş bir kültürü anlatır. (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 37–39).

Kitle kültürünün ortaya çıkışı sanayi devriminin ve modern anlamda kentleşmenin ortaya çıkış dönemlerine dayandırılmaktadır. Sanayileşmeden sonra kitleselleşen üretim, kendi kültürünü de yaratmıştır. Bu dönemde şehirlere göçen insanlar, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni ortama uygun pratikler geliştirmişlerdir. Aslında hayli karmaşık olan pratikler kitle kültürünün temelini oluşturmuşlardır (Işık, 2012: 87). Modernleşme çabalarında yarı yolda kalmış ya da endüstrileşmeyi gerçekleştirememiş toplumlarda, ulaştırma araçlarında ve imkânlarında meydana gelen gelişme, kırsal nüfusu kentlere doğru çekerken, kitle iletişim araçlarının bu nüfusun kentlere yayılmasını arttırması gibi sebeplerle kitle toplumu özelliklerinin oluşmasıyla birlikte, bunların genel kültür bileşiminde popüler kültür bileşenini diğer alt kültürlerin aleyhine genişleterek kitle kültürünü ortaya çıkarmıştır (Eroğlu, 2009: 180).

Kitle kültürü de popüler kültürde olduğu gibi, halkın büyük bir kesimini etkisi altına alan ve onu tüketime, tepkisizliğe, duyarsızlığa doğru iten bir olgu olmaktadır. Popüler kültür ile kitle kültürü ve bu kavramlarının benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir. Popüler kültürde olduğu gibi kitle kültüründe de kültürün, tüketim malzemesi, her an değişen ve mutlaka tüketilmesi gereken bir sermaye, mal olduğu görülmektedir (Işık, 2012: 88).

6.5. ALT KÜLTÜR

Alt kültür; “ toplumun temel kültürel değerlerini paylaşan ancak bunun dışında kendini diğer gruplardan ayıran değer, norm ve yaşam biçimleri olan gruplardır” (Özkalp, 2007: 93). Bu değişik alt kültürler, örneğin Türkiye’de İstanbul’da Kemer Country’ de ev almak, 1907’liler Derneği’ne üye olmak vb. gibi değişik kimlikler talep eden mikrososyallik davranışları sergilemektir (Tek, 1999: 199). Gordon’a göre alt kültür; “ulusal bir kültürün, sınıf statüsü, etnik geçmiş, bölgesellik, dini bağ, şehir, köy yerleşimi gibi ayrı ayrı bazı sosyal durumların bir ya da birkaçı tarafından oluşturulan ama bir araya geldiklerinde o kültür içindeki birey üzerinde bütüncül bir etkisi olan bir alt bölümü” şeklinde tanımlanmaktadır (Erşanlı, 2012: 120).

Bir alt kültürün kendine has değerle, kurallar, tutumlar, yaşam tarzı, müzik zevki ve giyim kuşam stili gibi özellikler içerir. Yani sosyal açıdan farklılıklar gösterir (Güney, 2009: 44). Türkiye’de büyük şehirler başta olmak üzere birçok şehirde, Gaziantep baklavacısı, İzmit Pişmaniyesi, Adana Kebapçısı, İzmir Kırathanesi vb. gibi kuruluşlar hem şehir imajını güçlendiren hem de bu alt kültürü buluşturan sosyal temas noktaları olmaktadır (Tek, 1999: 199).

7. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ VE KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

7.1. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ

Kültür öğeleri zamana ve şartlara göre gelişir ve değişir. Bu nedenle de sosyo-kültürel yapı içindeki görevler de durum ve şartlara göre değişebilmektedir (Coşgun, 2012: 839). Değişme, planlı veya plansız bir şekilde herhangi bir sistemin, bir süreç ya da bir ortamın belli bir durumdan başka bir duruma geçmesine denir (Güney, 2009: 48). Eroğlu'na göre; kültür değişimleri, bir toplumun mevcut düzenini bir biçimden başka bir biçime çeviren bir süreçtir. Bir toplumun siyasi yapısında, idari kurumlarında, toprağa yerleşme ve iskân tarzında, inanç ve kanatlarında, bilgi sisteminde, kanunlarında, maddi alet ve araçlarında, bunların kullanılmasında, sosyal ekonominin dayandığı tüketim maddelerinin sarfında az veya çok meydana gelen değişimler kültür değişimleridir (Eroğlu, 2009:161). Değişme her toplumun temel bir karakteristiğidir. Her toplum kültürünü gelecek nesillere aynen aktaramaz. Değişme hızı toplumdan topluma farklılık gösterir. Geleneksel toplumlarda değişme yavaş, endüstriyel toplumlarda ise daha hızlıdır (Özkalp, 2007: 322).

Bir toplum ne kadar ilkel olursa olsun mutlaka bir kültürel yapıya sahiptir. Bu kültürel yapı sürekli bir oluşum içindedir. Kültürler zamanla yeni ihtiyaçlar karşısında mutlaka değişmeye uğrarlar. Mevcut kültürel sistemin öğelerinin ve kalıplarının değişmesi ve yeniliğin oluşması süreci kültürel değişme olarak adlandırılır. Teknolojik yenilikler, savaşlar ve göçler gibi kültürle ilgisi olmayan değişimler kültürel değişmeye yol açarlar (Güney, 2009: 48).

7.2. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kültürel değişmeye etki eden birçok faktör vardır. Buna göre sosyal değişmelerde en etkili olarak görülen temel faktörleri, dört ana grup içinde toplamak mümkündür.

7.2.1. Teknolojik Faktörler

Toplumsal değişimde önemli bir kaynak teknolojidir (Özkalp, 2007: 315). Otomobilin icadıyla bir toplumda çok yönlü değişmeler ve gelişmeler meydana gelmektedir. Örneğin yeni karayolları, köprüler, yeni fabrikalar, yeni küçük yan ürün işletmeleri, trafik kuralları ve trafik polisi, ulaşımın artması sonucu köylünün şehirleri daha iyi tanıyıp oralara göç etmesi gibi hadiseler, diğer faktörlerin yanında önemli ölçüde teknolojik gelişmelerin sonucudur (Eroğlu, 2009: 163). Babanın ve annenin evden uzakta uzun saatler çalışarak geçirmesi, boşanma oranlarını arttırmış, aile ilişkilerini zayıflatmış, çocukları aile dışı etkinliklere yönelmesi (Özkalp, 2007: 317) teknolojik faktörlerin değişiminin sonucudur.

7.2.2. Fiziki Çevre Faktörleri

Sosyal hayatın içinde yer almış olduğu çevrede herhangi bir değişme, toplum kültüründe çok yönlü bazı değişmeler ortaya çıkarmıştır. Doğal ve fiziki çevrede meydana gelen ve bu yüzden de sosyal hayatı etkileme durumu olan değişme tipleri oluşmuştur. Bunlar, kendiliğinden oluşan doğal değişme, insan eliyle gerçekleşen değişme, göçler veya mekân değiştirmeden etkilenen değişmelerdir (Eroğlu, 2009: 166).

7.2.3. Başka Kültürlerle Temas

Günümüzde modern toplumlarda ekonomik ve siyasal bütünleşmenin yanında birey, teknolojinin ve ulaşım olanaklarının gelişimine paralel olarak kitle iletişim araçlarının aracılığıyla da farklı kültürlerle karşılaşmakta ve tüketimi tek bir kültürle sınırlandırmamaktadır. Bu yollarla dışardan alınan bir takım kültürel öğeler zamanla toplum tarafından özümsemekte ve doğallaşmaktadır (Oğuz, 2008: 11). Bu faktörü yerel yönetimler açısından Türkiye benzeri ülkelerdeki, metropoliten kentlerden küçük beldelere kadar, birçok yerleşim alanında bulunan en işlek caddelerdeki çeşitli işyeri adlarının (restaurant, cafe bar, boutique v.b) İngilizce olmasını, büyük ölçüde hâkim ve güçlü kültür sistemlerine dâhil olma arzuları az gelişmiş ülke insanların hiç olmazsa onlardan görünme çabalarını örnek verilebilir (Eroğlu, 2009: 168). İletişim araçlarının gelişmesi farklı toplumların kültürlerinin birbirinden haberdar olmasına olanak tanımakla birlikte günümüzde kültürel değişimi daha da hızlandırmaktadır (Oğuz, 2008: 9).

7.2.4. Kültürün Kendi İçindeki Değişme ve Gelişmeleri

Kültürün kendi unsurlarının değişmesi ve diğer unsurları da etkileyerek sosyal değişimlere yol açması, kültür değişmelerini hazırlayan en önemli mekanizmalardan biridir. Nüfusun artması, bileşimi bu değişme ve gelişmelerinin sebeplerindedir. Kültürün kendi unsurlarındaki değişmelerin sosyal değişmeye yol açması, en fazla örf ve adetlerin değişikliğe uğraması şeklinde gerçekleşir (Eroğlu, 2009: 169–170).

8. ŞEHİRLEŞME İLE YENİDEN TANIMLANAN İLİŞKİLER

Araştırmamızın bu bölümünde şehirleşme ile yeniden tanımlanan akrabalık ilişkileri, patronaj, hemşehrilik ve komşuluk ilişkilerine yer verilecektir.

8.1. AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Göç edenlerin metropollerde sürdürdükleri kökene bağlı ilişkilerden en yaygın olanı akrabalık ilişkileridir. Akrabalık ilişkileri göç edenlerin kente beraberlerinde getirdikleri; formasyonu, işleyişi, kuralları belirgin ve yerleşik en köklü kültürel varlıklardır. Akrabalık tanımı ve buna bağlı ilişki ağlarının oluşmasında göçle geline bölgenin kültürel yapısı belirleyicidir. Bu ilişki ağları gerek göç gerek şehirde yaşanan yerleşme süreci içinde değişikliklere uğrama gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Böylelikle, bu önemli kültürel birikimin göç edilen ortamda aynen sürmesi, çeşitli nedenlerle mümkün olmamaktadır (Erder, 2011: 244–245).

Şehir toplumların gelişmesiyle akrabalık ilişkileri biraz zayıflamaya başlamıştır. Tarım toplumlarında her şey aile temelliydi. Şehirleşme ile birlikte aile bağları zayıflayıp değişmekle birlikte yine de toplumdaki önemli fonksiyonlarını korudular (Özkalp, 2007: 145).

8.2. PATRONAJ İLİŞKİLERİ

Köylerdeki insan ilişkilerinin en gözlenebilen tarafı, kentlerdeki anonim rol ilişkilerinin tersine kişisel, yüz yüze, birincil ilişkiler olmalarıdır. Bunun bir uzantısı olarak yüz yüze ilişkiler olan patronaj ilişkileridir. Bal'a göre; patronaj ilişkileri ya da patron-adam ilişkileri, menfaat temeline dayalı, egemen ile ona bağımlı olanın ilişkisi olarak ifade edilir. Patronaj bu ilişki içinde bağımlı olan

tarafın refah ve güvenliğinin kısaca korunmasının patronun sorumluluğunda olduğu, karşılıklı ama eşitsiz bir ilişkidir (Bal, 2008). Patronaj ilişkilerinin en eski biçimi, barınak bulmak, bir gecekondü inşa etmek, bir marjinal sektör faaliyetine başlamak yada benzer yardımlar için, en yaşlı yada en tecrübeli bir kişinin liderliğinde bir araya gelen bildik akraba aile iş birliğidir. Daha sonra bu destek yerini, kente daha önce yerleşmiş patronlar ve hemşehri grupları tarafından sağlanan daha geniş ve örgütlü koruma şebekelerine bırakmıştır (Kıray, 2007: 185).

8.3. HEMŞEHRİLİK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Kendisinden önce kente göç eden köylüsünün ve akrabasının köye göre daha iyi yaşantı içinde olduğunu gören köyde kalanlar, kentte yerleşmiş akraba ve köylüsüne güvenerek göç etme eğilimi içine girmişlerdir. Kentteki öncü göçmenlerde akraba ve köylülerini yanlarına aldirmek, böylece kentteki sayılarını arttırarak güçlenmek istemişlerdir. Akraba ve köylülerin işbirliği ile gecekondü yapması sonucunda aynı yöreden gelenlerin mekânsal kümelenmeleri; akraba, cemaat ve hemşericiliğe dayalı dayanışma örgütleri ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda bir taraftan toplumsal denetimin, diğer taraftan dayanışmanın olduğu topluluklar oluşmuştur. (Uğurlu, Pınarcıoğlu vd., 2010: 246–247).

Hemşehri Dernekleri; yerleşim biriminde ağırlıklı olarak o yöre halkından olmayan ve yerel halk içinde görüntü olarak ayırt edilen grupların, menşe ülkenin aidiyetliğini ortaya koyan ve çatısı altında grup dayanışması sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu konunun diğer yönü “güç oluşturma” isteğidir (Kentleşme Şurası, 2009: 30). Bu dernekler; köyden gelenlerin kentsel yaşam biçimini değerler sistemini ve davranış kalıplarını anlama sürecinde kurulan örgütlerdir (İnat, 2006: 41).

Bal'a göre hemşehri grupları sosyal sınıf veya sosyal tabaka değildir. Farklı sosyal sınıf veya tabakadan bireyleri içerir. Ancak ilişkilerin yoğunluğu benzer sınıf veya tabakadan olanlar arasında daha güçlüdür. Hemşehri grupları etnik grupta değildir. Etnik grup soy, ırk, kültür, inanç ve tarih birliği vb. gibi ortak paydaların birleşen bir kategoridir. Fakat hemşehrilik böyle bir birlikteliği zorunlu kılmaz, hemşehri grubu alt kültür grubuna daha yakın durmaktadır (Bal, 2008). Hemşehrilik ilişkileri köy yaşamı ile kent yaşamı arasında uyum sağlayıcı bir fonksiyonu vardır. Hemşehrilik dernekleri hem geleneksel toplum yapısının izlerini taşımakta, hem de değişme ve gelişmenin yaşanmasını sağlamaktadır (İnat, 2006: 44).Yörelerinden getirdikleri değer-norm sistemleriyle kültürel kimliklerini de korumak isteyen ve kültür şokunu aşmak için dayanışmayı esas alan yeni kentliler, eski ve yeni değerleri zaman içinde uzlaştırabileceği düşüncesi bulunmaktadır. Ancak yine de sürekli göçlerin sosyal ve kültürel düzeyde parçalanmışlığı kalıcı kılmakta ve parçalanmış kentsel yapı, yabancılaşmayı yeniden üretmektedir. Bu nedenler hemşehri derneklerinin toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak yapısal değişikliklere yönlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Kentleşme şurası, 2009: 52).

En yaygın ve yoğun hemşehrilik ilişki biçimi enformel konut alanlarında komşulukla birlikte gelişen ve yoğunlaşan ilişkilerdir. Bu tür ilişkiler daha çok enformel kanallarla ve yine hemşehrileri aracılığıyla, yerleşmeye uygun alanlar hakkında bilgi sahibi olanların bir arada yaşamaları sonucu doğmaktadır. Bu gruplar arasında akrabalık ve aynı köyden olma gibi eskiye dayalı ilişkiler olabildiği gibi, tesadüflerin yardımıyla bir araya gelenlerin olması da söz konusudur. Şehirleşme arttıkça komşuluk ilişkilerinde önemli ölçüde azalma dikkat çekmektedir (Aydoğan, 2009: 6–7). Günümüzde apartmanlarda karşılıklı kapıların arkasında yaşanan aynı duvarda komşu olarak geçirilen zamanın çokluğuna karşın ilişkiler zayıftır. Şehrin verdiği güvensizlik hissi komşuluk ilişkilerini zedelemiştir (Yalçın, 2006: 17).

9. TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL PRATİKLER

Köyden şehre gelerek yerleşenler için şehir yeni ve farklı bir hayat tarzı sunmaktadır. Tarımda, teknik ilerlemeler nedeniyle açığa çıkan artı iş gücünün, şehirlerde ihtiyaç duyulan sanayileşmeye dayalı iş kollarında çalışmak üzere, kırdan şehre göç etmesi; ulaşım tekniklerinin gelişmesi, coğrafi, hukukî ve siyasî problemler ve uluslararası antlaşmalarla sağlanan yabancı işçi göçü gibi faktörlerle hız kazanan şehirleşme, tarihte benzeri görülmemiş bir sosyal değişme sürecinin başlamasına sebep olmuştur (Karaman, 2003: 109–111).

Kartal'a göre Türkiye'de köylerden kentlere göç eden insanların, kente kalış süreleri ve gelir düzeyleri arttıkça çeşitli konulardaki tutum ve davranışları değişmektedir. Kentleşme, bu anlamda, bir "okul" görünümündedir, bir "okul olma işlevi" görmektedir. Kente göç eden kişinin öncelikle tuttuğu iş ve üretim sürecindeki yeri değişmekte ve toplumsal zenginliklerin üretimi ve bölüşümü konusundaki bilgileri artmaktadır. Kente kalış süresi uzadıkça, bilgi düzeyi de her konuda yükselmektedir (Kartal,1978).

Kente göçenlerin temel amaçları, kentin sosyo-ekonomik ve fiziksel mekânlarından tutunmak ve kentin olanaklarından yararlanmak, kentli gibi tüketebilmek anlamda kente bütünleşebilmektir. Kentsel mekâna indiği andan itibaren göçerler, gündelik yaşam pratiklerinden başlayarak kırsallığa ait ekonomik, sosyal ve kültürel norm ve değer yargılarını devreye sokmaya çalışmaktadır. İlk zamanlar köyden getirdikleri geleneksel değerlerini, kültürlerini korumaya daha yatkın olan bu kitleler, zaman geçtikçe kırsala ait öğeleri eskisi gibi barınmamakta, dönüşüme uğramaktadır. Ayrıca yaşadıkları yoksulluk, ekonomik kaygılar ve kentlerdeki yaygın ikincil ilişkiler, bu insanların kendi aralarındaki geleneksel yakınlığı yıpratmaktadır (Mutlu, 2007: 18–19).

Kentlerde yaşayan insanların kendilerini kente ait hissetmeleri ve kent ile duygusal ve sosyal bağlar kurmaları kentleşme denilen süreçte önemli rol oynamaktadır. Kentler büyüdükçe, kültürel farklılıklar da büyümekte ve belirginleşmekte bağlantılı olarak sosyal uçurumlar kendini daha fazla hissettirmektedir. Kentte var olan ortak yaşam, sadece bir arada yaşam ya da birlikte yaşam değildir. İnsanî, mekânsal ve düşünsel gelişimin birlikte üretilmesi, yani toplumsal birlikteliğin kimlikli ve yaratıcı beraberliklere dönüşebilmesidir. Kentli yaşam şeklini içselleştiremeyen bireyler, kentlerdeki sosyal sorunların parçası veya tetikleyicisidir. Kentliliği içselleştirmeden eklemlenen bireylerin yaşadığı sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik uyumsuzluklar, kültürel boşluğa neden olmakta, sonuçta yabancılaşma ortaya çıkmaktadır (Kentleşme Şûrası, 2009: 51-52). Herkesin kendini kurtarmaya çalıştığı tüketim toplumunda insan yalnızlaşmaktadır. Başkalarını, yarını ve çevreyi düşünmeyi unutmaktadır (Erkan vd., 2012: 183). Akıncı ve diğerlerine göre kent insanı profilini çizdiğimizde yalnızlık çeken, güvensizlik içinde olan, menfaatini ön planda tutan, paylaşma hissini yitirmiş, hala eleştirebilmesine rağmen duyarsız kalabilen insan profili çizmektedir (Akıncı vd., 2004: 92-93). Akıncı ve arkadaşlarının böyle bir insan profili çizmesinin sebebi; tüketimin her geçen gün şehirli insanı kendisine bağlaması ve insanı itaat etmeye mecbur kılan bir hale getirmesidir. Şehirli insan nerdeyse yaşamak için tüketmek değil, tüketmek için yaşamaktadır (Akıncı vd., 2004: 92).

Simmel'in ünlü "Metropol ve Zihinsel Yaşam (1902)" adlı çalışmasında Simmel kent, zekânın olduğu kadar, para ekonomisinin de egemen olduğu yerdir ifadesini kullanmıştır. Simmel kentleri, paranın ve pazar ekonomisinin iç içe geçtiği ve pek çok insanın fiziksel olarak yoğun ilişki içine girdiği yerler olarak tanımlamaktadır. Para insanlar arasındaki mesafeyi eşitleyen ve insanları nesneleştiren bir araçtır. Kentte ekonomik hayat, herkesi bir sayıya indirgeyecek biçimde rasyonelleşmiştir. Kentlerin büyümesi ve pazarın genişlemesiyle, modern insan gittikçe daha hesapçı olmaktadır. Simmel için kentteki sosyal yaşam, dakiklik, kestirilebilirlik ve kesinlik gibi para ekonomisi

ve entelektüel düşünce ile sıkı sıkıya bağlı karmaşık bir ilişkilere ağını çağrıştırmaktadır. Toplumsal örgütlenmenin mekân ya da insan üzerinden değil de para ekonomisine dayanması, insan davranışlarını yeni bir biçimde örgütlemektedir. Bu yeni toplumsal örgütlenmede insana ait kültürel değerlerin yerini ekonomik gerçeklikler almaktadır. Akıl ve para insanlara yönelik pratik bir tutum içine girer ve duyguların ve davranışların aynı düzeye gelmesini sağlar (Tılıç, 2011: 58–59). Simmel'e göre kentlerde karşımızdakini birer nesne haline dönüştürme tepkisi görülür. Birey tarafından her şey alınır satılır metotlar olarak görülmektedir. Para ekonomisi her şeyi eşitler ve birbiri ile değiştirilebilen her şey haline getirir (Yalçın, 2006: 15-16). Kente gelen toplumun taleplerinin karşılanmaması, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak arada kalmışlığın da etkisiyle muhafaza ettikleri geleneksel değerler ve modern şehir yaşamı arasında sıkışıp kalan ve kültürel olarak kendini dönüştüremeyen kesimin, yaşam algısının toplumun bütün kesimini etkilemesi arabesk değerleri üretmiş ve toplumun diğer katmanlarına da yaymıştır. Bu durum arabesk kültürü oluşturmuştur (www.ustad.org.tr/Kentlesmeyle-Beraber-Ortaya-Cikan-Kultur-Bunalimi--Arabesk-yaziyaz-209, E.t:07.08.2013).

1980 sonrasında siyaset ve ekonomide ki olaylar ve şehirleşmenin etkisi ile insanların gündelik hayatlarında önemli bir değişiklik meydana getirdi ve Türkiye tüketim kültürüyle tanışmıştır. Kredi kartları ve taksitli satış kampanyalarının yaygınlaşması ile birlikte ulaşılmaz ve lüks görünen ürünler zaman içinde orta sınıflar için de erişilebilir hale gelmiştir. 90'lı yıllarda toplumun tüketim, eğlence ve seyir ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılmaya başlayan büyük alışveriş merkezleri Türkiye'nin modernleşme yolunda emin adımlarla ilerlediğini göstermektedir. Bu gelişme ile birlikte semt pazarı ve mahalle bakkalı müşterisi de, alışveriş merkezleri ve hipermarket tüketicisi haline dönüştü ve toplumsal statüsünü yükseltti. Keyif, lüks ve teknoloji ürünlerinin satın alınması, modern ve kentli olmanın en belirgin unsurları (Bali, 2011:351–352) haline gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ekonomik büyümede bireysel harcamaların rolünün artmaya başlaması, tüketici kredilerine olan talebi arttırmıştır. Alışverişin kolay ve yaygın olmasını

sağlamak için kredi kartlarının kullanım hızı artmış ve ülkemiz kredi kartına taksitli satış uygulamasını bir yenilik olarak geliştirmiştir (Erkan vd., 2012: 180).

Göçlerle birlikte kentte bilinmeyen olgusu giderek artmıştır. Bu durum orta ve üst gelir gruplarının, kentsel kamusal alanı terk ederek kendi kabuklarına çekilmelerine neden olmuştur. Yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan banliyölere taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Kentte, merkezi iş alanları ile yeni gelişen konut mekânları korunma mekânları olarak önem kazanmıştır. Yerleşim alanları arasında yükselen duvarlar, toplumsal sınıfların birbirleriyle olan iletişim olanaklarını da azaltmıştır (Tosun, 2007: 53–54).

<p>Ekonomik Özellikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet sektörü ön plandadır. • İmalat sektörü büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. • Enformel sektörde istihdam artmaktadır. • Uzmanlaşmış iş gücü potansiyeli yüksektir. • Kentler arasındaki rekabet yaşanmaktadır. • Tüketim kültürü yaygındır. • Kentler üretim merkezi olmaktan çıkarak tüketim merkezlerine dönüşmektedir. • Emek piyasasında ikili yapı hâkimdir.
<p>Sosyal ve Kültürel Özellikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Emek yapısında ikili yapının hâkim olması, sosyal kutuplaşmaları artırmaktadır. • Zayıf sosyal ve kültürel ilişkiler artmakta, yabancılaşma yaşanmaktadır, • Tek tipleşme yaygınlaşmaktadır. • Öz kültürden uzaklaşmaktadır. • Kentsel mekânda kutuplaşmalar artmakta, bölünmeler ve gelir dağılımında adaletsizlikler görülmektedir. • Suç ve şiddet artmaktadır. • İç ve dış göç çekmekte, uluslararası ve bölgeler arası göçmenlere rastlanmaktadır, • Kentsel topraklarının fiyatları ve buna bağlı olarak da kentsel yaşam maliyetleri artmaktadır
	<ul style="list-style-type: none"> • Çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri inşa edilmektedir. • Çağdaş yapı teknolojileri yaygın olarak kullanılmaktadır.

<p style="text-align: center;">Mekânsal Özellikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aynılaşan kentler, benzer yapılar görülmektedir. • Gelir dağılımındaki dengesizlik fiziksel mekânlara da yansımaktadır (gecekondu-lüks konut). • Kentsel yeniden yapılanma ile yeni kentsel rantlar oluşturulmaktadır. • Kentsel ulaşımı kolaylaştırmak için çok katlı kavşaklar, yollar yapılmaktadır. • Araştırma merkezleri, teknoloji enstitüleri ve güzel sanatlar akademileri yer almaktadır.
<p style="text-align: center;">Yönetmel ve Siyasal Özellikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin ekonomide etkisi azalmakta, kamu hizmetleri özel sektöre gördürülmektedir. • Küresel ve yerel birimler önem kazanmakta, kentsel yönetim önem kazanmaktadır. • Kentler arası rekabet görülmektedir
<p style="text-align: center;">Çevresel Özellikler</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre ve korumaya ilişkin kurallar, sermaye tercihleri doğrultusunda yapılmaktadır. • Tarihi ve kültürel değerler, ekonomik çıkarlar doğrultusunda göz ardı edilmektedir.

Tablo 13: Şehirleşen şehirlerin genel özellikleri

Kaynak: Yaylı, 2012: 343-344

9.1. YENİ BİR ŞEHİR KÜLTÜRÜ: ARABESK

Türkiye’de hızlı ve ani sosyal değişmelerin sosyal yaşamın dengesini bozması, öte yandan da kentlerde aşırı ve dengesiz yığılmalar, sosyal yapıda kitle toplum oluşumuna hız kazandırmıştır. Sanayi, bazı büyük şehirlerin çevresinde yoğunlaştığı için iç göçlerin yönü de bu merkezlere doğru kaymaya devam etmiştir (Eroğlu, 2009: 183-184). Türkiye’nin kırsalı aynı hızla büyük kentlerin kenar mahallelerine akın etti. Geldikleri yeni mekânda kendilerinden farklı bir konuşma ağzı, türkü söyleme biçimi, giyim kuşam anlayışı vb. gibi folklorik farklılıklarla karşılaşan göçmenler, kendi toplumsal gerçekliğine hiç de benzemeyen bu yeni yapıya eklemlemeye çalışarak, yaşadıkları kültür şokunu atlatmaya ve yeni düzene tutunmaya çalıştılar. Bu tutunmanın ilk göstergesi olarak gecekonduları yaptılar. Kente gelen göçmen bir taraftan kendi geçmişinden getirdiği kültürünü yaşamaya çalışırken diğer taraftan da şehirle bütünleşmeye çalışıyordu. Şehre gelen bireyin karşılaştığı gerçeklik ile kendi geçmişinden getirdiği gerçeklik arasındaki fark şehirde iyice açıldı. Köydeki o kitlesel ortak yaşamdan kopan insanlar kendilerini kalabalıklar içinde yapayalnız hissetmeye başladılar (<http://gencdergisi.com/5554-arabesk-kulturunun-hikayesi.html>, E.t: 19.08.2013). Simmel’e göre modern kentli insan, modernlik öncesinde veya kır yaşamında sosyal grupların üyelerine vermediği, özgürlük ve kişilik sahibi olma fırsatına sahiptir. Kentel ortamda temkinlilik ve karşılıklı kayıtsızlık, bedeli kaybolmuşluk ve yalnızlık olan bir özgürlük sağlar (Tılıç, 2011: 59). Her şeyin belirli ve görece rahat olduğu kır yaşamının verdiği güven şehirde yerini büyük bir tedirginliğe ve güvensizlik ortamına bırakmıştı. İşte tam da bu bağlamda tutunamamanın verdiği acı, “arabesk” adı verilen müziği doğurdu (<http://gencdergisi.com/5554-arabesk-kulturunun-hikayesi.html>, E.t: 19.08.2013).

Fransızcadaki “arabesque” teriminin dilimize girmesiyle yaygınlaşmış olan “arabesk” kavramı ilk olarak “Arap tarzında yapılmış süsleme veya bezeme” anlamına kullanılmıştır. Türkiye’de kullanılan “arabesk” terimi yukarıda değindiğimiz anlamların dışındadır. Ancak temel ya da sözlük anlamında fazla bir farklılaşma söz konusu

değildir. Birebir çevrildiğinde “Arap üslubunda” demek olan “arabesk” kelimesi günümüz Türkiye’sinde bir müzik biçimi adlandırmakta ve “girişik olma, iç içe geçmişlik” biçimindeki anlamı korumaktadır (Erşanlı, 2012: 120).

Arabesk müziğin oluşmasında üç temel unsur etkili olmuştur. Bunlar; devletin resmi kültür politikaları ve müdahaleleri, piyasa güçlerinin gelişmesi ve modern hayat pratiğinin kentlerde ortaya çıkardığı yeni yaşam tarzı olmuştur (Sönmez, 2008: 80). Özbek’e göre Müzik Ansiklopedisi’nde arabesk, çevreye uyumsuzluğun, yabancılaşmanın müziği olarak tanımlanır. Sadece bir müzik olayı olmayan arabesk, kente göçen, kent yaşamı ile uyum kuramamış, kentsel yaşantıya katılmamış olan kır kökenli nüfusun kültürüdür (Özbek, 1994: 15). Arabesk şarkı sözleri günlük hayatın bir yansıması değildir. Kente göç edenler aynı zamanda kentlerde sarsılan kesimi de altüst ettiklerinden dolayı, bir kültürel bozulma olarak arabesk kültür ortaya çıkmıştır, başka bir ifade ile kırdaki geleneksel ortamı kente taşıyan nüfusun kentteki köyün uyumsuzluğunun müziğidir (Kongar, 2008: 591–592). Türkiye’de arabesk müzik, ilk çıkış kaynağı itibari ile Türk gecekonduusunun kimsesizliğin, garipliğinin, çaresizliğinin ve yıkılmışlığının tercümanı olmuştur (Eroğlu, 2009: 182).

9.1.1. Arabesk Kültürün Oluşumu

İlk zamanlar arabesk müzik, arabesk müzik şarkıcıları, şarkı sözleri, arabesk filmler, arabesk müzik dinleyicileri, bu dinleyicilerin yaşam tarzları ve müziğin dinlendiği yerlerden oluşan bir dünyayı anlatmıştır. Daha sonra arabeske, bir müzik türü olmasının ötesinde genellikle olumsuz, arabesk müziğin içeriksel ve biçimsel özellikleriyle dolaylı olarak alâkalı yeni anlamlar yüklenmiştir. Bir şeyin katışık, melez, derme-çatma olduğunu belirtmek için arabesk sözcüğünün kullanılması gibi. Arabesk kültür, kabaca, iç göç sonrası kırdan kente gelen göçmenlerin yaşam tarzlarını ve buna bağlı olarak zevklerini, düşünme biçimlerini anlatan bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kaya, 2012: 3). Arabesk kültür, seçkin olmayan, aşağıdan

yukarıya bir kültür hareketlenmesidir. 1950'lerden sonraki kentsel gelişmelerin bir ürünü olan arabesk kültürün temsilcisi olan müziğin kitlelerce dinlenip kasetlerinin alınmasıyla kitlesel kültürel biçimlenme oluşmuştur. Popüler kültürü en iyi vurgulayan arabesk kültür, kente taşınmış köy kültürü değildir. Kent kültürünün bireylerinin sosyo-psikolojik özelliklerinin bir göstergesi olarak oluşmuş bir kültürel yapıdır (<http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALKBILIM/50.php>, E.t:17.08.2013).

Gecekondu ailesi, artık kendisini köydeki komşularıyla değil kentin en üst tabakalarında yaşayan gruplarla karşılaştırmaktadır. Gözlediği kentsel yaşamın özelliklerinden yararlanmak istemektedir. Bunun sonucunda gecekondu ailesi hızla kentsel değerleri benimser. Ayrıca oldukça yüksek beklentiler geliştirir. Ailenin yalnızca günlük yaşam alışkanlıkları değil, yaşama bakış biçimi, tutumu da değişir. Köyde yüz yüze birincil ilişkilere alışmış aile kentlerde örgütlerle karşı karşıya kalır ve her ne kadar akrabalık ve hemşerilik ilişkileri olarak sürdürmeye çalışsa da, kendisini yazılı kurallara göre düzenlenmiş olan ikincil tip ilişkilerle muhatap bulur. Böylelikle gecekondu ailesi, geride bıraktığı köyü ile birlikte feodal değerlerini önemli ölçüde terk eder. Böylece kent gecekondularda yaşayan aileler iki arada bir derede kalır ve her iki tutarlı değerler sisteminin dışında kalır kendine özgü bir değer sistemi ve bu değer sistemine özgü bir kültür üretmişlerdir. İşte bu kültür arabesk kültürüdür (Kongar, 2008: 591–592). Gökçe'nin de ifade ettiği üzere gecekondularda oturanlar, bir taraftan kent özelliklerine uyum sağlamak zorunda kalan, kırla kent arasına sıkışmış, yaşamlarında zaman zaman kente tepkiyi zaman zaman kıra özlemi sergileyen yeni bir alt kültür oluşturmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak hızlı içgöç, kentleşme ve gecekondulaşma üçgeninde konuşma şeklinden sanata değin uzanan bir arabesk kültür ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak kent kültürü içerisinde kentlileşmeye çalışan göçmenler yeni bir alt kültür oluşturmaktadır (Uğur, 2009: 10).

Özbek'e göre; arabesk geleneksel ortamı kente taşıyan ya da kent kültürüne sırt çeviren bir uyumsuzluk kültürü değildir. Kent dinamiği ile belirlenen bir anlam problemi olduğunu kabul eden, ona yanıt getiren ve bu yanıtıyla da bir yandan uyum bir yandan da direnme taşıyan bir pratiktir. Yanıt getirdiği günlük sorunlardan kaçış değil, günlük pratikte var olabilme gücünü sağlayan bir enerji kaynağı olarak, bir kültürel buluştur (Özbek, 1994: 110–111).

9.1.2. Türkiye'de Arabesk Kültürün Şehir Yaşamına Yansıyan Pratikleri

İç göç sonucu ortaya çıkan toplumsal kültürel değişimleri ve bunların ortaya çıkardığı sonuçların kökeni olarak kent yaşamında, kente göç edenlerin dünyaya bakışlarında, tutum ve davranışlarında, aile içi ilişkilerde, yerleştikleri konutlarda, eğlence ve tüketim konusunda, kıyafet ve konuşma şeklindeki değişiklikleri görmektedir. Bu noktada kentler gelenek ve modern ikiliğinin, eski ile yeni değerler sisteminin görüldüğü yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Uğur, 2009: 10).

Arabesk farklı bir çevrede kimlik ve statü edinme isteğidir. Arabesk hayatın her alanına sokulmaya başlamıştır. Arabesk büyük şehirlerin kenar mahallelerinde tutunma savaşı veren insanların yaşama biçimlerinden kesitler sunar. Arabesk, çağa ayak uyduramamış eski şehir yaşama biçimiyle, günümüz geleneklerini temsil eder. Arabesk yalnızca bir kültüre değil, aynı zamanda toplumun her tabakasında görülebilen bazı davranış kalıplarına da ad olmuştur. Arabesk yaşamımızın her noktasına yerleşmiştir. Günümüzde otantik halk geleneklerinin metropollere veya seçkin kültüre taşınması ya da kitle kültürünün köy insanlarının gündelik yaşamlarında da etkili olmaktadır (<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/50.php>, E.t: 17.08.2013).

Köyden kentin kıyılarındaki gecekondu'lara gelen, tarladan, şanslıysa fabrikaya geçen yeni kentlileşmekte olan göçmen için geleneksel yaşantı çökmekte idi. Bu yüzden geleneksel kültür üretimi önceki zamanlar kadar yeterli gelmiyordu. Göç edenler kentin kültür ürünlerine yabancıydı. Geleneklerle bağı zayıflamış, fakat henüz tam anlamıyla kopmamış yeni sosyal mekânına ve konumuna yabancı, fakat onu görmezlikten gelememiş göçmenleri temsil eden ürünler ortaya çıktı (Ergur vd, 2011: 189–190). Sanayi-kent toplumu koşullarında toplumlar arasındaki iletişim, büyük ölçüde basın, radyo, televizyon, internet, sinema, tiyatro, vb. kitle iletişim araçlarıyla sağlanmaktadır. Günümüzün gelişen toplumlarında modern teknolojinin de getirdiği olanaklarla kitle iletişim araçlarını üst düzeyde kullanan medyanın toplumu istediği gibi yönlendirme olanaklarına sahip bulunduğunu söylemek mümkündür. Televizyon sadece teknolojik bir araç değil, toplumu değiştirme sürecinde yaygın olarak kullanılması sebebiyle, diğer iletişim araçlarından daha etkili bir araçtır (<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/50.php>, E.t:17.08.2013). Televizyonun beşeri ilişkileri azalttığı, lüks tüketimi arttırdığı, ekran başına esir ettiği, ahlaki ve moral değerlerini aşındırdığı, insanları eve bağladığı bilinmektedir (Işık, 2012: 137). Televizyon, sosyal kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Bugün televizyon aracılığı ile yayılan popüler kültür, bir yandan geleneksel kültürü unuttururken, sanayileşmiş toplumların ürettiği kültürü, evrensellik adına güncelleştirerek, kültürel yapısı zayıf toplumların kültürü haline getiriyor (<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/50.php>, E.t:17.08.2013). Eroğlu'na göre; kitle iletişim aracı olarak çok yaygın kullanılan televizyon, fertlerin daha az düşünmelerine ve kolaya yönelmelerine, ekran karşısında hareketsiz ve tepkisiz pasif bir varlık durumuna düşmelerine neden olarak, onları sıradan ve basit kişiler durumuna düşürmektedir. Böylece, fertler, birer kitle insanları haline gelerek, arabeskleşmeye hız kazanmaktadırlar (Eroğlu, 2009: 186).

Özbek'e göre arabesk kültürde geçmişe özlem yer almamaktadır. Ortaya çıkan sadece yüceltilmiş duygular ve değerlerdir. Arabeskte devam eden geleneksellik duygusal bir çerçeve oluşturmakta ve bu duygusallık

kentin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, gelmiş olduğu kırsal kesime ait bir yemek kültürünü kentte bir ticari mekân olan lokantaya ya da restorana dönüştüren bir göçmen, bu lokantayı açarak kente uyum sağlamakta; ancak lokantada fonda duyulan müzik gelmiş olduğu topraklara ait bir müzik olarak gelenekselliğini muhafaza etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere geleneksel direniş kent anlamında değil duygusal anlamda olmaktadır. Burada esas olan ise bu müziğin “gündelik hayat pratiğine” dayanmanın bir yolu haline gelmiş olmasıdır (Uğur, 2009: 12). Türkiye’de ve benzeri ülkelerdeki metropoliten kentlerde, küçük beldelere kadar en işlek caddelerdeki çeşitli işyerlerinin adlarının İngilizce (Eroğlu, 2009: 168) ya da Türkçe İngilizce sloganların yan yana anılması (Eroğlu, 2009: 188) arabesk kültürün yansımalarıdır. Arabesk kültür, tarihi kökleri ve geleneği bulunan toplumsal değerlerde bozulmalara, dengesizliklere ve değersizliklere zemin hazırlamaktadır (Eroğlu, 2009: 189). Örneğin yakın akrabaları, komşuluk ilişkileri, aynı mahallede büyümüş olma gibi gelenekli sosyal ilişkiler giderek önemi kaybetmektedir. Eğlence ve keyif üzerine odaklanan, hem geçmişi, hem de geleceği pek bulunmayan anlık ve gelip geçici ilişkiler, arabesk kültürün en belirgin özelliklerindedir (Eroğlu, 2009: 188–189).

Özkalp’ın arabesk kültürünü şehir yaşamına yansımalarını, göçmen ne tam anlamıyla köylü, nede kentlidir, altına şalvarını giyer, üstüne kumaştan elbise, çarışını çıkarır, ama çizme giymeye çabalar. Evinin bir kısmını ahır yapar, sütçülükle uğraşır, sebze yetiştirir, ama misafir odasını kentliye özgü mobilyalarla döşelidir. Sahip olduğu arsanın tapusu yoktur, belediye ile mücadele eder ama bu mücadele sonucunu hükümetin politikaları belirler ve sonuçlandırır (Özkalp, 2009: 349) şeklinde ifade etmiştir.

Uğur’a göre; arabesk kendine bu adaletsiz ortamda yer bulmaktadır ve karşımıza modernleşmeye hayır demeyen; ancak değişen düzenin, modern hayatın dayattığı yeni değerlere, pratiklere karşın geleneksel değerlerine tutunan arabesk bir kitle ortaya çıkmaktadır (Uğur, 2009: 12).

9.2. TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE TÜRKİYE'DE TÜKETİM KÜLTÜRÜNÜN ŞEHİR YAŞAMINA YANSIMALARI

Tüketim ve tüketme hastalığı modern, kapitalist ve kapitalistleşme yolunda olan toplumların ortak hastalığıdır. İnsanlar her zaman bir şey tüketmek için yarış içinde gibidir (Işık, 2012: 72). Tüketim ekonomik kalkınma ile bağlantılıdır yaşam standartları yükseldikçe insanlar daha fazla besin, giysi, kişisel nesne, boş zaman, tatil, araba vb. satın alabilir durumda olurlar (Giddens, 2008: 995). Modern ve postmodern toplumlarda tüketimin artması ve tüketim toplumunu şekillendiren unsur olarak görülmesi sosyal bilimler literatüründe çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur. Tüketim sosyolojisi, maddi nesnelerin sembolik anlamı, kullanımı ve farklı satın alma biçimleri ile ilgilenerek tüketim pratiklerinin en az üretim kadar toplumsal ilişkileri şekillendirdiği üzerinde durmaktadır (Oğuz, 2008: 47). İnsanoğlu hayatta kalabilmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için tüketmeye başlar. Tüketim kavramı daha çok maddi anlamda bir tüketime atıfta bulunur. Tüketim sadece maddi unsurlarla sınırlı değildir, maddi öğelerin dışında, sahip olunan sosyal, kültürel ve manevi değerleri maddeleştirerek tüketime hazırlaması demektir. Günümüzün toplumunun en büyük sorunu olan tüketim somut açıdan, para vererek karşılığında istediğimiz şeyi almaktır (Coşgun, 2012: 844). Çınar ve Çubukçuya göre tüketim, sosyo-kültürel alanın ve ilişkilerin yerleşik hale gelmesi, fikirlerin, imgelerin, anlamların da bir mal gibi tüketilmesi, insanların kim olduğunun tüketim kalıplarına ilişkin sembollere bakılarak belirlenmesidir (Çınar ve Çubukçu, 2009: 278). Modern ilişkilerin hâkim olduğu, sanayi toplumlarında ve bu toplumlarda görülen ilişki ağlarının gözlemlenebildiği tüm modern toplumlarda tüketim, insan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olmanın ötesinde sosyal statü ve kimlikleri belirleyen bir etkinlik alanı olarak da ifade edilmektedir (<http://dcf.blogcu.com/tuketim-kulturu-avm-kulturu-ve-kent-kulturu-ile-toplumsaldegisi/10678496>, E.t:14.08.2013). Toplumun genelinde tüketim alışkanlıkları tüketim kültürünün doğmasına sebep olmuştur. Tüketim kültürü,

tüketicilerinin çoğunluğunun yararcı olmayan statü arama, ilgi uyandırma, yenilik arama gibi özelliklerle öne çıkan ürün ve hizmetleri arzuladıkları hatta peşine düşüp, edinin sergiledikleri bir kültürdür (Sönmez, 2008: 106).

Tüketim toplumu, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi devrimi ve kapitalizmin gelişmesi ile seri ve standart ürünlerin daha geniş coğrafi alanlardaki pazara ulaşma olanağına kavuşması ile oluşmaya başlamıştır. Geleneksel olarak ihtiyaçlar için ne kadar tüketilecekse o kadar üretim yapma devri kapanmış yerini geniş kesimlerin de tüketimi için üretime bırakmıştır. Teknolojinin, ticari hayatın gelişmesi ve yaygınlaşması, şehirleşme ve sosyal sınıfların oluşması gibi nedenlerle tüketim bu yüzyıldan başlayarak kendini, kültürünü ve toplumu da geliştiren bir etkiye sahiptir (Erkan, 2012: 174).

Tüketim mallarının üretimi, ekonomik sistemlerde meydana gelen değişmeler, refah politikasının yaygınlaşması, teknoloji ve iletişim araçlarının, açık toplumsal tabakalaşmanın gelişmesi, maddi kültürün yaygınlaşması, boş zaman etkinliklerinin, kültürün, sanatın ticarileşmesi tüketim toplumunun başlıca özellikleridir (Oğuz, 2008: 47).

Kentlerde giderek çoğalan kır kökenli nüfus sayesinde toplumsal yaşam biçimlerinde farklı bir kültür doğmuştur (Sönmez, 2008: 106). Aydoğan'ın "Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler (2009)"² makalesinde belirtildiği gibi Türkiye'de 1960'lardan sonra özel teşebbüsün sanayi yatırımlarını arttırması ile köyden şehre göç artmıştır. Gecekondu kent arazilerine yayılırken, buralarda yepyeni yaşam tarzları kurulmuştur. 1960-1970 arasında tüketim alışkanlıkları yerleşmiş, tüketim kimliğinin tanımlanmasında önemli yer edinmiştir. Geleneklerin ortadan kalkmaya başladığı, gerçek manevi değerlerin oluşturulmadığı bir ortamda "kişi tükettiği kadar vardır" anlayışı oluşmuştur. 1980'lerde Sovyet bloğunun parçalanması, Türkiye'de tüketim toplumu ile ilgili gelişmeleri arttırmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısında başlayan tutumluluk uygarlığından tüketim uygarlığına geçişle

² Aydoğan, Filiz; Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler (2009) " makalesinin 210-211. sayfa özetidir.

görünürde değişmeye başlayan ekonomik yapı, toplumun tüm değerlerini de değiştirmiştir. Tüketmeye çabuk alışan toplum tüketmek değil tükettiğini gösterebilmek önem kazanmıştır. Tüketebilmenin bir ayrıcalık olduğunu öğrenen toplum üretebilen sorumlu bireyden değil bencil benlerden oluşmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda gösterişi ayıp sayan, komşularla ve arkadaşlarıyla sıcak ilişkiler yaşayan birey için komşular ve arkadaşlar tüketim için yarışan rakipler haline gelmiştir. Kentlerde büyümüş, yeni yaşamın örgütlenme biçimleri ile insanlar apartmanlardan site tarzı evlere taşınmışlardır. Geleneksel yapı hızla çözülmüş, güven ve dayanışma ilişkisi yerini yalnızlaşma ve yabancılaşmaya bırakmıştır. Özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren ve 1990 yıllarında başlarında yerleşen tüketim olgusu, bireysellik, farklılık, lüks yaşam, azla yetinmemek, sınıf atlama, köşe dönme gibi değerler ön plana çıkartılmış (Aydoğan, 2009: 210–211).

1990’ların kültürel ikliminin en göze çarpan ögesi, yeni zenginlerin giderek yaygın ve karşı konulmaz bir hale gelen tüketme arzusu ve para kazanmanın yüceltilmesidir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 140). Kentleşme ile geliştirilen kültürel öğeler, piyasada alıp satılan meta durumuna gelebilmekte ve popüler kültür giderek yaygınlaşmaktadır. Bu durum kentin bozulan yapısından kendini soyutlamak isteyen yerleşik kentlilerin kent çevrelerinde güvenli kendi mekânsal ve kültürel sitelerini oluşturmalarına yol açmaktadır. Böylece de özel koruma birlikleri ve güvenlik çemberi içinde kendilerini diğer bölgelerden ayırtıran kesimler, toplumsal eşitsizlikleri daha görünür hale getirmektedirler. Bu gibi mekânsal ve kültürel siteleşme, “biz” ve “öteki” ayrımını daha da derinleştirmektedir (Kentleşme şurası, 2009: 52). 1990’larda büyük alışveriş merkezlerinin açılması ve halkın buraları gezme merakı, fiziki görünüm tüketim toplumuna geçişin kanıtlarıdır. 1950 sonrasında hızlı ve zevksiz apartmanlaşması bugün yerini kemer countryslere bırakmıştır (Aydoğan, 2009: 210–211).

Burada vurgulanmak istenen 80’lerden önce içine kapalı, zenginliğini göstermekten ürkmüş zenginler gitmiş, yerine zenginliğini her yolla

göstermekten büyük keyif alan kendi gibi olmayanlarla işbirliği yapmayan, toplumun geri kalanına kendi terimlerini dikte eden ve uzmanlaşmaya yanaşmayan bir kesim gelmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 140). Ayrıca gelir artışı boş zamanın ve boş zaman verilen değerlerin artması, spor, tatil, zamandan tasarruf sağlayıcı, elektrikli, mikrodalga fırın, otomatik bulaşık yıkama makinesi, hızlı gıda lokantalarının artışına da yol açmaktadır (Tek, 1999: 198).

9.2.1. Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri

Mekân kullanımında fiziksel çevre, içinde yaşayanların değerlerini, yargılarını, hayat görüşlerini ileten bir ortamdır. İçinde barındırdığı anlamları kapsayan simgeleri kullanan mimari dil, gücünü gelenek ve kültürden alır. Bu durum kentleşme derecesini ortaya çıkarmaktadır (Erdönmez ve Akı, 2005: 69).

Tüketim kültürünün yaygınlaşması sonucunda, ürünler birer yaşam tarzı belirleyicisi haline gelmişlerdir. Lüks konut kavramı çerçevesinde yeni bir hayat tarzı satılmaktadır. Bu hayat tarzı, sitenin imajı, yapıların niteliği, malzeme, peyzaj ve komşulukla birlikte steril bir ortam sunulmaktadır. Bu sitelerde oturmak sakinlerine bir kimlik yüklemektedir (Balıcaadağ, 2006: 25-26). Geleneksel orta sınıfın tersine bu yeni orta sınıfın toplumdaki statüsü de giderek artmaktaydı. Bu prestij artışı gelir artışı ile olduğu kadar tüketim biçimlerinin değişmesiyle de bağlantılıdır. Kredi kartı ve banka kredilerine kolay ulaşılabilmeleri de bu sınıfın küresel tüketim kültürüne geçişi kolaylaştırmakta ve toplumdaki statüsünü yükseltmekteydi. Eski orta sınıfların daha alt sınıflarla yan yana yaşadıkları yoğun sıkışık mahalleler bu grubun yeni sınıf kimliğiyle örtüşmemektedir. Geleneksel orta sınıf kimliğinden hızla farklılaşan bu yeni sınıfın mekândaki yer seçim kriterleri de hızla değişmektedir. (Şimşek, 2005: 53- 57).

80 sonrasında devletin ekonomiden çekilmesi ile kurulan ve aktörlere daha fazla hareket olanağı sağlayan ekonomik ilişkiler yeni birikim alanları ve biçimleri yaratmış ve birçok kişiye hızla sınıf atlama olanağı sağlamıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 139). 80 sonrası Türkiye'sinin dinamikleri içerisinde, temel olarak tüketim kültürü çerçevesinde; gelir dağılımı profili, yeni seçkin bir tabakanın oluşması, bu tabakanın statü ve kimlik arayışları, kentten kaçış, kırsal yaşam özlemi, kentsel alan kısıtlılığı, yatırım ve rant amaçlı yapay talep yaratma gibi nedenlerle ortaya çıkmışlardır (Altun, 2008: 75). 80'lerin ikinci yarısından başlayarak ve giderek artan bir hızla üst sınıflar şehri terk etmeye başlamışlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 143).

Yeni orta sınıfın içinde olduğu yaşam çevresini algılama biçimi, kirlilikten, sokak yaşamından ve toplumsal heterojenlikten kaçmaya yönelik güçlü bir arzunun yanı sıra, aile mahremiyeti ile kurullarla bağlı ve düzenli bir topluma dönüşmektedir (Şimşek, 2005: 53-57). Bu tür yerleşim tasarımlarını gerçekleştirecek şirketler için önemli nokta kent dışında büyük hacimli konut yatırımlarına uygun araziler bulmak, potansiyel alıcı kitlesinin beklentilerine uygun projeler geliştirmek ve bunları başarı ile pazarlamaktır. İstanbul'da bu açıdan en elverişli şehirdir (Bali, 2011: 113). Bu gelişimlerin ilk örnekleri, 1980'li yıllarda imar kısıtlamalarının açılmasıyla Boğaz sirtlarında başlayan villa furyasıdır. Daha sonraki yıllarda bu tür gelişmeler kent dışına sıçramış, Belgrat ormanları, Beykoz sirtları, Terkos Gölü, Büyükçekmece Gölü gibi doğal güzelliklere sahip yerler büyük ilgi görmüştür. Büyükçekmece Gölü yakınında kurulan Alkent 2000, Belgrat ormanları yakınında Kemer Country, Zekeriya Köy, Sedat Hakkı Erdem konutları, Tepe Grubu'nun Beykoz Konakları, Beykoz'daki Acarkent, Sarıyer'deki Atlantis konutlarını örnek verebiliriz (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 146). Kentlilerden kopuk olarak kendi içinde çözüldüğü, sıkı güvenlik önlemleri ile korunan, donatı ölçünleri yüksek, kapalı konut siteleri yüksek gelirli gruplara sunulmaktadır. Bu mekânlar sahiplerine ayrıcalıklar dünyası vaat etmekte, tüketim toplumu ideolojisine uygun olarak pazarlanan belirli bir yaşam tarzı, üst gelir gruplarının kent

merkezinin dışındaki bölgelerde yaşama tercihlerinde ideal ev kurgusu olarak dışa yansımaktadır (Yaylı, 2012: 340).

Bahsedilen ideal yaşam tarzları tüketim kültürünün önemli bileşenleri olan medya, reklam ve pazarlama aracılığıyla tüketiciye adeta mitleştirilerek sunulmakta, yapay benzetmelerle desteklenerek ideal ev kavramını ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumu tüketim merkezli olarak örgütleyen bir yapının mimarlığı algılayışı, ona kar sağlayan bir nesneyi algılayışından farklı olmamaya başlamış, konut üretimini şekillendiren konut açığı olmaktan çok bu ihtiyacın üretilmesi olmuş, konut da metalaşmış ve bir tüketim nesnesi haline dönüşmüştür (Altun, 2008: 76).

Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu (2009)' a göre; kent dışı yeni yerleşim alanları "kent kaçını" bir kültür yaratmakta, şehirden uzaklaşmak ayrıcalık sayılmakta ve kentte sadece çalışma için geline, konut ve dinlenme yaşamının ise kentin uzağında sürdüğü kentli ama kentsiz bir kimlik ortaya çıkarmaktadır. Bu durum kente karşı hemşehrilik bağlarını köreltmekte, toplumsal duyarsızlık ve sorumsuzluğu arttırmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009: 57).

9.2.2. Şehirlerin Yeni Tüketim Cennetleri: AVM ve AVM Kültürü

Günümüzde alışveriş, geçmişte olduğu gibi gereksinimlerin karşılanması amacıyla çok, toplumsal statüyü belirleyici, psikolojik tatmin için vazgeçilmez bir araç ve boş zamanların değerlendirilmesini sağlayan birer etkinlik haline gelmiştir (Biol, 2005: 423). Uydu kentteki temel sosyal etkinlik alışverişidir (Şimşek, 2005: 57).

Türkiye'de alışveriş ve eğlence olgusunu destekleyen etkenler 1980'lerden bu yana liberal ekonominin yerleşmesi, yüksek gelir grubunun ve kişi başına düşen gelir artışı, tüketim kültürünün ve yaşam stili odaklı alışverişin artması, yemeğe çıkma alışkanlığının artarak gelişmesi, eğlence

sektörünün gelişmesi ve kredi kartı kullanımının artmasıdır. Büyük alışveriş merkezleri özellikle 1990'lardan itibaren kentlerimizde önemli yer edinmişler ve Türk halkı tarafından benimsenerek popüler hale gelmişlerdir. Yaşam biçimlerinin ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi sonucu kişiler dışarı çıkmak için kapalı alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler. İnsanlar sadece alışveriş yapmak için değil, daha çok gezme, vitrinlere bakma, dostlarla buluşma, sinemaya, yemeğe veya kahve sohbetine gitme amaçlı olarak buralara gitmektedirler. Böylece eğlence sektörü ile desteklenen alışveriş olgusu alışveriş merkezlerinin sunduğu iç mekânların adeta kent merkezleşmesini veya kamusal alan anlaşmasını beraberinde getirmektedir (Saygın, 2006: 97-103).

Konut nüfusunun kent merkezi ve çevresinden ayrılması ekonomik hayatı da etkilemiştir. Restoranlar, tiyatrolar, sinemalar, ulusal ve kültürel işlevler, sanat galerileri, kütüphaneler ve spor merkezleri, kamu binaları ve birçok yatırımcı firmalar kentten dışarı doğru uzanan ticari koridorlarda yer seçmeye başlamışlardır. Alışveriş merkezleri bu kentsel yayılmanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Alışveriş merkezleri, hiçbir tarihi ve kültürel kimliğe ve ekonomik canlılığa sahip olmadan, kentsel merkezlerdeki kadar ticari işlevlere sahiptirler. Ticari işlevlerin ötesinde işyerlerini ve çalışma alanlarını, hatta toplumsal, kültürel ve eğlence işlevlerini de bünyelerinde barındırmaktadırlar (Gürün, 2005: 64-65). Ekonomik toplumsal ve mekânsal bakış açılarından incelendiğinde alışveriş merkezlerinin birer kentsel merkez taklidi olarak nitelendirilmektedir. Birçok alışveriş merkezi tasarlanırken ve inşa edilirken kent içinde kentler olarak düşünülmektedirler (Gürün, 2005: 64-65). Bu tip kapalı, izole tüketim mekânlarının bahsettiğimiz 'yapay' yapısı, para ekonomisine ilişkin metropollerin kentsel unsurlarıyla oldukça uyumludur. Para ekonomisinin baskısı altındaki günümüz metropollerini, temelde değişen imgelerin çokluğuyla, bu imgelerin akışkanlığı ve sürekliliğiyle şaşırtıcı psikolojik durumları gösterir. Metropoller daha küçük alanlara göre, daha düzensiz, hızlı, duyuşsal imgelerin ritmik yaşandığı yerlerdir. Buralardaki mübadelenin çeşitliliği ve hızı nedeniyle, alışveriş

mağazalarının başını çektiği, mağazalar, oyun parkları, eğlence merkezleri vb. araçlar bulunur (http://www.ugurbati.com/Portals/0/Dergi/A1_pazarlama_dunyasi_ E.t:16.08.2013).

Alışveriş merkezleri aracılığıyla tüketimin bir serbest zaman etkinliği haline gelmesi, bu gibi mekânların mimarisinin, tüketimin gösteri ve teşhir yönüne vurgu yapmasına neden olmuştur; bunlar temelde hep tüketim göstergelerini işaret etmektedir. Ürün ve hizmetleri içinde ya da aracılıklarıyla aldığımız bu yeni ortamların bir yandan rasyonel olarak biçimlendirilmiş ve tüketimi tüketiciler için kolaylaştıran ve onları denetim altına yapısı, diğer taraftan fantastik ortamlarıyla tüketmeye olanak sağlayıp, bir anlamda tüketicileri buna zorlayan yerler olmaktadır ([http://www.ugurbati.com /Portals/0/Dergi/A1_pazarlama_dunyasi_](http://www.ugurbati.com/Portals/0/Dergi/A1_pazarlama_dunyasi_), E.t: 16.08.2013).

AVM; Alışveriş Merkezi'nin baş harfleri ile oluşan bu kavramla Türkiye'de ilk örneği 1988'de İstanbul'da açılan Galleria ile tanıştı (Erkan, 2012: 178). Günümüzde alışveriş merkezleri modern binaları, ziyaretçileri cezbeden vitrinleri, sürekli çalan hafif Batı müziği, sürekli sağlayan iklimlendirme düzeni ve en nihayet içinde barındırdığı sinema ve çeşitli yemek yerleriyle birlikte kentli insanların hafta sonları güzel vakit geçirmek için gittikleri vazgeçilmez mekânlar haline geldi (Bali, 2011: 132). Bugün sadece İstanbul'da yüz civarında alışveriş merkezi var. Bir zamanlar yürüyen merdivenler, ışıklı mağazalar, pasajlar çok önemli ve hayranlık yaratan uygulamalar iken bugün AVM'ler eğlence ve kültürel etkinliklerin olduğu önemli alanlar haline gelmiştir (Erkan, 2012: 178). Örneğin 1993 yılının son günlerinde açılan Akmerkez hem hacim olarak emsallerine kıyasla en büyük mekân olması, hem mimari olarak modern bir Amerikan binasını andırması, hem de İstanbul'un en seçkin ve pahalı semtlerinden biri olan Ulus'ta bulunmasından dolayı İstanbul'daki alışveriş merkezleri arasında farklı bir yer edinmiştir (Bali, 2011: 132).

9.2.3. Temalı Parklar

Kitle kültürünün etkisi ile tarihi müzeler, parklar birer tüketim nesnesi olarak görülmeye başlanmıştır (Yalçın, 2006: 21). Tüketim kültürü toplumsal yapıda hâkim egemen hale gelmesi, kentsel mekânın düzenlenmesini ve bireylerin eğlence biçimlerini de etkilemiştir. 21. yüzyıl bireyinin en önemli eğlence anlayışlarından birisi de kentsel mekânda da yansımaları görülen temalı parklar olmuştur (Tosun, 2007: 72). Eğlence ve alışveriş birlikteliği yaratmada tüketim alanlarının gelişmesi konusu, yerel ve merkezi yönetimlerin çalışma alanlarını oluşturmaktadır (Erkan vd., 2012: 180). Tüketim olgusunun toplumsal yaşamda baskın hale gelmesiyle hangi kıtada, hangi ülkede ya da hangi kentte olunduğunun önemini ikinci plana atılarak, küre üzerindeki bu tarz tüm mekânlar birbirinin benzeri haline getirilmektedir. Böylece tüketim toplumunun kentleri, aynılaşılmaya başlamaktadır. Aynılaşıma ise beraberinde kimliksizleşmeyi getirmektedir. Kimliksiz kentlerin kamusal alanları boşaltılmıştır ve araçlara bırakılmıştır, birbirinin benzeri havaalanları vardır, dikey ölçeğini gökdelenler belirlemektedir, geçmişi silinmeye başlamıştır ve geçmişinden kalan öğeler de tüketim toplumu mantığı içerisinde turistik birer metaya dönüştürülmüştür (Tosun, 2007: 73). Günümüzde kentler arası olduğu kadar kent içi rekabet de yeni, farklı bilinmeyen nitelikte dolaşan harcama gücüne hitap etmeye çalışıyor. AVM 'ler, yollar, kent mimarisi, kent mobilyaları, eğlence parkları, tüketim toplumunun gelişmeleridir (Erkan vd, 2012: 180).

Türkiye'de İstanbul 'da Vialand; temalı parkı, alışveriş caddelerinden oluşan AVM 'si, mağazaları ve büyük etkinlik alanları ile Türkiye'nin dünya standartlarındaki ilk temalı parkı konumundadır. İstanbul Avrupa yakasında Florya'da bulunan İstanbul Akvaryum; hacmi, interaktifliği, yeni nesil teknolojisi, içinde barındırdığı balık türleri ve canlı çeşidi, yağmur ormanı,

gezi güzergâhı ve gezi güzergâhlarındaki aktiviteleriyle dünya çapında önemli bir konuma sahip bir akvaryum olup İstanbul'un en önemli tematik parklarından. Minyatür Türkiye Parkı; pek çok Avrupa ülkesinde de olduğu gibi şehirlerin ve ülkenin önemli eser ve yapıtlarının minyatür maketlerinin sergilendiği bir açık hava müzesidir. İstanbul Avrupa yakasında İstanbul Dolphinarium; deniz memelilerinin eğlenceli ve büyüdü dünyasını keşfetmek isteyenler Avrupa'nın en büyük kapalı yunus gösteri merkezi örnek verilebilir (<http://www.istanbeautiful.com/tr/istanbul-tematik-parklar/> 15.08.2013).

9.2.4. Tüketim Kültürünün Değişen Pratiği: Yemek Kültürü

Sanayileşme hareketinin hızlanması, şehirleşmenin yaygınlaşması, modernleşme sürecinin etkisi, eğitim düzeyinin yükselmesi, kadının çalışma hayatına girmesi yemek kültürünü de etkilemiştir (<http://lboranizasyon.wordpress.com/2010/09/21/hizli-kentlesme-ile-turk-mutfagi>).

Tüketim kültüründe bireyselliğin artması ve yaşam tarzlarının değişmesi yiyecek hazırlama ve paylaşma alışkanlıklarında değişiklikler yaratmış, hızlı ve tek başına yeme alışkanlığı hız kazanmıştır. Aynı zamanda yiyecek tercihleri ve içerikleri de değişmiştir. İnsanların ne yedikleri kadar, nasıl, kimle, nerede yedikleri ile ne hissettikleri ve neden öyle hissettiklerini anlamının toplumu anlamada kritik önemi vardır. Tüm bu konulardaki tercihler, toplumdaki yazılı olmayan kuralları ve anlamları yansıtmaktadır. Spesifik yiyecekler ve yeme ritüelleri birçok gelenek ve ritüellerce belirlemektedir (Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005: 81).

Bugün yemek kültürü şehirleşme ve sanayileşme ile birlikte ticari şekle dönüşmüştür. Çalışanların günlük talepleri, ticari ve turistik amaçlarla seyahat edenlerin istekleri doğrultusunda önemli ticari faaliyet alanı haline gelmiştir (<http://blog.milliyet.com.tr/sehir-ve-yemek-kulturu/Blog/?BlogNo=370011>, E.t: 14.08.2013). Bütün bu gelişmeler ayaküstü yiyeceklerin başka bir deyişle fast food tarzını popülerleştirmiştir. Şehirleşme ile özellikle çalışan kesimin

zamanının sınırlı olması, onları ayaküstü, kısa zamanda yenilebilen ürünlere yöneltmiştir. Hamburgerler, pideler, pizzalar, kebabçılar, tost, sandviççiler, dönerler, şehirlerin her köşesinde çoğalmıştır. Yabancı firmalar fast food denen lokantalar açmışlardır. Bu tür yerlerde özellikle genç kesim ilgi göstermektedir. Artık sulu yemek yapan lokantalar kalmamış gibidir. İnsanlar sulu yemekleri sadece evlerinde yiyebilmektedir.

Geçmişte ticari olarak pek dikkate almadığımız yemek kültürü daha da ön plana çıkmıştır. Yerli ve yabancı ziyaretçilerin konaklamadan sonraki en önemli ihtiyaçları olan beslenme, turizmden en iyi gelir elde edilmesi bakımından sahip olunan yemek kültürünün değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir (<http://blog.milliyet.com.tr/sehir-ve-yemek-kulturu/Blog/?BlogNo=370011>, E.t: 14.08.2013). Şehirleşme ile birlikte Batı ülkeleriyle ilişkilerin yaygınlaşmasıyla onların yemek kültürü de özellikle lüks otel ve lokantaların listesinde yer almaktadır. İtalyan, Çin, Japon lokantaları gibi Batı'da olduğu gibi etnik lokantalar çoğalmıştır.

Şehirleşme süreci ile yöresel yemeklerin tüm ülkeye yayıldığını görmektedir. Örneğin Kayseri mantısı, Güneydoğu yöresinde çiğ ve içli köfte, Çukurova yöresinde kısır yaygınlaşan yöresel yiyecekler köyden kente göç sonucunda şehirde satışına başlanmıştır. Bazlama, gözleme, yufka gibi hamur işleri pazarlarda, dinlenme tesislerinde rağbet gören yiyecekler arasında yer almıştır.

Bir yandan da büyük şehirlerde ayaküstü yemek alışkanlığında sıkılan insanlar ev yemeklerini arar olmuşlardır. Bu durum yeni bir sektörün doğmasına sebep olmuş ve sadece ev yemekleri bulunduran lokantalar açılmaya başlamışlardır. Mantıcılar, ev baklavası, sulu yemekler gibi ev yemekleri, ticari ilişkilere girmiştir. Şehirleşme ve şehirlerin büyümesi ile sokak yiyecekleri de artmıştır. Midye, kokoreç, simit vs. gibi yiyecekler, sokakta pişerek seyyar satıcılar tarafından satılmaktadır. Büyük kent ve metropollerde ithal yiyeceklerde gerek sebze ve gerek meyve olarak tüketilmektedir (<http://lborganizasyon.wordpress.com/2010/09/21/hizli-kentlesme-ile-turk->

mutfagi/). Kırsal bölgelerde üretilen mevsimsel olarak yaşanması ve doğal ürünler üretmenin yerini, yapay ortamlarda, yapay ilaçlarla büyütülmüş; yapay sebzeler ve meyveler almıştır (Yalçın, 2006: 22).

Tüketim kültürü dolayısıyla tanımlanmaya çalıştığımız yeni tüketici pratiklerine ek olarak üzerinde durulması gereken kentleşme, kadının iş hayatına aktif olarak katılımı, yoğun çalışma temposu, fast food kültürü, geleneksel yemek yeme alışkanlıklarını da yerinden etmektedir. Elektronik ticaretteki gelişmeler de bu dönüşümlere pratikler çözümler üretmekte, tüketim açısından baktığımızda bu alanı da boş bırakmamaktadır. 2000 yılında bu gereksinimi değerlendiren, paket servis anlayışına daha hızlı alternatifler öne süren yemek sepeti markası, Türkiye'nin en gelişmiş ve ilk online yemek siparişi sitesi olma özelliği taşımaktadır (Uğurlu, 2012:5, <http://ozgeugurlu.com/yazilarim/yeni-medya/>, E.t:20.08.2013).

Geleneksel toplum yapısında yiyecek hazırlama rolü atfedilen anne, evde ailesine besleyici, misafirine de en zengin içerikleri hazırlayarak ve onlarla paylaşarak sosyal ilişkilerin kendi için önemi ifade edilmektedir. Akşam yemeklerinin ailece yenmesi, de yemenin sosyal yapısına işaret etmektedir. Kültürlerin farklılığını gösteren en karakteristik ürün yiyeceklerdir. (Dedeoğlu ve Savaş, 2005: 81).

Tarım düzenindeki değerler şişman olmak, güzellik simgesi idi. Şehirleşmenin etkisi ile bugün ise zayıflık, güzellik simgesi olmuştur. Bunun için şişmanlamayan yiyecekler tercih edilmektedir. Kalorisiz içecekler bile üretilerek tüketime konu olmuştur (<http://lborganizasyon.wordpress.com/> 2010/09/21/ hizli-kentlesme-ile-turk-mutfagi/, E.t: 04.03.2013). Sağlığa verilen önemin artması, aerobik, rejim yemekleri, doğal gıdalar, spor salonları vb. artışına yola açmaktadır (Tek, 1999: 198).

9.2.5. Kitle İletişim Araçları ve Reklamcılık

Reklamcılık, toplumun tüketim ağırlıklı kültüre doğru yönelmesindeki etkisi ile tüketim toplumlarının vazgeçemedikleri bir kurum halini almıştır. Tüketim toplumlarında istek ve duygular tüketim nesnesi haline gelmektedir. Bu kültür endüstrisinin çeşitli ürünleri vasıtası ile yaydığı tüketim ideolojisi genellikle reklamlarla gerçekleştirilir (Erkan vd., 2012: 178-179). Tüketim artık şehirlerin vazgeçilmez parçasıdır ve artık her şey tüketime yöneliktir. Karşımıza çıkan bir binanın sağır duvarı bile reklam panosuna dönüştürülerek tüketim çılgınlığına hizmet etmektedir (Yalçın, 2006: 34-35). Şehirler tüketim kavramının en revaçta olduğu yerlerdir. Bu durumda en yoğun kentsel mekânların reklam cennetine dönüştürülmelerine neden olmaktadır. Konumlandıkları yerler reklamın hedefe kısa sürede ve kesin ulaşmasını sağlamaktadır (Balıcaadağ, 2006: 30). Metanın tüketiminin para ile satın alınması gerekmez. Sokağa çıktığımızda reklam panoları ile iletişime geçtiğimizde bile tüketir, tükettiğimiz farkına bile varmayız (Yalçın, 2006: 22). Dünyada Times Meydanı kalabalığının imajlar ve reklamlar bolluğunun dünyadaki en iyi örneğidir. Türkiye’de İstanbul’daki Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi örnek olarak verilebilir (Balıcaadağ, 2006: 33).

Kitle iletişim araçlarının varlığının büyük çoğunluğunu tüketim kültürüne borçludur. Kitle iletişim araçları ekonominin işleyişinden ayrılamadıklarından, arz talep ilişkisinin ekseninde bulunmayı yeğlemektedirler. Araçların bu konumlara bağlı olarak üstlendikleri rol, reklam aracılığıyla ürün ve müşteriye buluşturarak sermaye sahiplerine kar sağlamaktır (Çınar ve Çubukçu, 2009: 280).

Değişen dünyada; artık değişmeye hiçbir şeyin karşı koyamadığı günümüzde; bu durumdan şehir de nasibini almaktadır. İletişimin astronomik bir hızla geliştiği günümüzde artık dünya artık küresel bir köy halini almıştır diyebiliriz. Çünkü insanlar artık eskisi gibi sadece telefonun ucundan bir ses duymakla kalmıyor, oturduğu yerden sanki dünyanın diğer ucundaki herhangi birisiyle sanki aynı sokakta birlikte yaşıyormuş gibi yüz yüze iletişim kurabiliyor (Yılmaz ve Çetin, 2006: 70).

Ümit Atabek'in dediği gibi toplum varsa iletişim vardır, iletişim yoksa toplum yoktur. Birey kentlilik bilincinin geliştirilmesi ve topluma uyumlu hale getirilmesi sürecinde toplumsallaşma araç olarak kitle iletişim araçları, kitleleri doğrudan, hızlı ve etkin bir şekilde yönlendirebildiği için en etkili öğedir (Kentleşme Şurası, 2008: 27).

Şehirleşme ile teknolojik gelişmeler arasında bir paralellik vardır. Şehirleşme ile yalnızlaşan ve birbirinden uzaklaşan insanlar, sosyalite adına teknolojinin hayatlarına soktuğu birçok gelişmeden sonuna kadar faydalanabilmektedir. Televizyon, bilgisayar ve internet, karşılıklı ilişkilerin yerini alabilmekte ve beraberinde insan tipleri yaratmaktadır. Birey evinden ya da işyerinden bilimin imkânlarıyla; işyerine gitmeden işini, toplantılarını, alışverişini ve ticari işlemleri gibi akla gelebilecek tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir hale gelmiştir. Modern anlamda bir şehirde insanlar arası fiziki mesafe azalırken, zihinsel anlamdaki mesafe artmakta ve buna bağlı olarak da bireysellik bir kültürel yaşam tarzına dönüşmektedir. Söz konusu bu yaşam tarzına dönmüş olan bireyselleşmenin doğal sonucu olarak yalnızlık şehir hayatındaki insanın sorunlarından birisidir. Bu sorunun telafisi için kitleye özgü eğlenme ve yalnızlığını giderme arzusu baş göstermeye başlamaktadır. Bu durum elektronik kültürü ortaya çıkarmıştır (http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ruhi_ersoy_cocuk_oyun.pdf, E.t: 04.06.2013).

Seksenli yıllarda bilgisayar ve yazılım programları modernize ve geleceği simgeliyordu. Doksanlı yıllarda modernizeti simgeleyen yeni ikonlar cep telefonları ve internet oldu. Doksanlı yıllarda basında sık rastlanan bir olgu, genç kuşağa seslenen yazarlarının okurları teknolojik gelişmelerden haberdar kılmalarıydı. Teknolojiye ayak uydurmak, ondan zevk almak ve onu hayatın ayrılmaz bir parçası haline getirmek çağdaşlığın ve seçkinliğin bir özelliği haline gelmiş duruma geldi (Bali, 2011: 175-176). Toplumların tüketim anlayışının kazanmasında kitle iletişim araçları etkili olmuştur. Bu sayede bir yandan bilgi alışverişini ve iletişim kolaylaştıran bu araçlar diğer yandan da

sahip oldukları ekonomik ve kültürel öğeleri dünya pazarlarına sunmayı başarmışlardır (Sönmez, 2008: 107). Büyük dönüşüm yıllarının habercisi 1990'lı ve özellikle 2000'li yıllar birebir iletişim, doğrudan satış ve internetin gelişmesi gibi teknolojik yenilikler olmaktadır. 2005'ten bu yana etkili iletişim, sosyal ağlar, sanal dünyalar hâkimdir. Geçmişin pasif medya izleyicisini ve tüketicisini ortadan kaldıran tıklama kültürünün geliştiği bir dönem yaşanmaktadır (Erkan vd., 2012: 179). İnternetin etkisi ile toplum bir şekilde aynı televizyonlarda ya da diğer iletişim araçlarında olduğu gibi tüketimi sıradan ve olması gereken bir olgu gibi görmeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye'de giderek artan internet ve televizyon üzerinden yapılan alışverişler bunun en önemli göstergesi olmuştur. Bu siteler ve kanallar günün yirmi dört saati insanlara bir şeyler pazarlamak için sürekli yayın yapmakta ve insanları tüketime teşvik etmektedirler (Sönmez, 2008: 111).

9.2.6. Ev Hanesinin Tüketici Olması

Endüstriyel toplumlarda ailenin geleneksel fonksiyonları değişmiş ve ortadan kalkmıştır. Aile artık üretim birimi değil, ekonomide bir tüketim birimi haline gelmiştir (Özkalp, 2007: 145). Göçmenlerin, geniş kır aile yapısı ve değer ölçülerini terk ederek şehirli aile yapısını ve değerlerini benimsemeleri, ailede hem yapısal hem de işlevsel değişimler meydana getirmektedir (Karaman, 2003:110). Tüketim toplumlarında oluşan gelişmeler, evde yapılan üretim ve tüketimin de değişmesine neden olmuştur. Modern evler, tüketim toplumunun kutsal mekânı olmuştur. Ev hanımı modern çekirdek ailenin merkezine oturmuştur. Aile içerisinde, ihtiyaçların karşılanması için yapılan üretim ve sonucunda tüketim yerini parayla gerçekleştirilecek bir bedel ödenerek yapılacak tüketime bırakmaktadır. Herkes tüketici olarak tanımlandığı için ve her şey satın alınabilir olarak kabul edildiğinden tüketim, insanların çalışma nedeni haline dönüşmüştür (Erkan vd., 2012: 180).

Öğün ve İçli'nin "Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu (1998)" makalesinde ele alındığı gibi, kırdan kente göç, kentlerde en başta

eğitim, iş konut, sağlık, sosyal güvenlik ve ulaşım imknlarının karşılanmasına sebep olmaktadır. Aile fertlerinin çoğu eğitim seviyelerinin düşük olması sonucu, kalifiye gücü gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Kadında genellikle köydeki tarım faaliyetlerinden farklı bir biçimde, anne ve eş statüsüne ek olarak ücretli bir içe girmek durumundadır. Gerek eğitim düzeyinin yükselmesi ve meslek sahibi olması sonucu, gerekse ekonomik zaruretler dolayısıyla, kadınında ev dışında ücretli olarak çalışması durumunda aile içi ilişkiler büyük ölçüde etkilenmiştir. alışan kadın, ekonomik yönden güçlenip aile bütçesine katkıda bulunurken, bir yandan da sosyal hayat içinde yeni statü ve roller kazanmakta,,toplumdaki konumu değişmektedir (ğn ve İçli, 1988: 19).

Seksenli yıllarda genç kadınlarda artan bir hızla çalışanlar piyasasına katıldı.1980'den önce kadınların iş piyasasında pek yeri yoktu, seksen sonrasında arttı (şimşek, 2005: 57). İletişim teknolojilerinin gelişmesi, birçok endüstride parça başı işin yaygınlık kazanması ve işsizlik oranlarının artmasına koşut olarak, giderek daha çok insan için ev ve topluluk, hem özel yaşamın hem de ekonomik geçimin alanları durumuna gelmektedir. Benzer biçimde, kadınların bu kaynakları kullanma yolları, kamusal alandan gelen kaynaklarla birlikte evde üretim yoluyla creti eve taşımak, evde para kazanmak, komşular arası mal ve hizmet alişverişi, ocuk bakımı için komşuluk birimi ağları yaratmak ailenin yaşamını sürdürme stratejileri açısından giderek daha çok önem kazanmaktadır (Buz, 2009: 43).

SONUÇ

Şehirlerin ortaya çıkışı, insanların hayatları boyunca karşılaştıkları ve tek başlarına çözemedikleri sorunları toplum içinde gerçekleştirdikleri ilişkilerle çözmek ve bunun sağlandığı her durumda daha ileri toplumsal birlik aşamasına geçilmesinin gerçekleşmesi ile ortaya çıktığı görülmektedir.

Şehir; insan topluluğundan, kamu hizmetlerinden, caddeler, binalar, elektrik lambaları, telefonlar, okullar, hastanelerden fazla bir şeydir. Şehir bir ruh hali, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin toplamıdır (Kaya, 2003: 19). Şehir; tarım dışı üretim yapılan, üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşmelerdir (Tekeli, 2011: 20). Şehirleşme nüfusun belli noktalarla yoğunlaşmasını gösterirken; şehirlileşme kentli kültürünün yayılmasını göstermeye başlamasıdır (Tekeli, 2011: 28).

Kent yaşayan, gelişen bir organizmadır ve sürekli bir değişim içindedir; Tarımsal ekonomi düzeninde kentler durağan yaşam koşulları içinde yüzyıllar boyunca biçimini olabildiğince korumuş, yavaş büyümüş ve gelişmiştir. Antik kentler ve Ortaçağ kentleri bunun örneklerini oluşturur (Kentleşme Şurası, 2009: 54-55). Şehir kültürü önemli ölçüde sanayi toplumunu özellikleri ile yoğrulmuştur. Şehirlerin bugünkü hale gelmesinde sanayi devrimi önemli bir etkiye sahiptir. Araştırmada ülkemizde durumun biraz daha farklı olduğu gözlenmiştir.

Türkiye’de şehirleşme; araştırmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız şehirleşmenin çekici nedenlerinden sanayi nereye yerleşirse, işçi talebini yaratması ve buna bağlı olarak bu bölgede nüfus artışının yaşandığı

gözlenmiştir. Araştırmamızda da ifade ettiğimiz gibi Keleş' e göre Türkiye'de şehirleşme hareketlerinin en önemli özelliği, bu hareketlerin hızlı olmasıdır. İkinci özellik, şehirleşme hareketi sonucunda bütün şehirlerin aynı derecede büyümemesi, fakat büyük şehirlerin ötekilere oranla daha hızlı büyümeleridir. Şehirleşme hareketinin bir diğer özelliği, çeşitli coğrafi bölgelerde farklı hızda olmasıdır (Keleş, 1972: 23–24) şeklinde ifade edilmiştir. Bu durum tablo 8'de belirtilmiştir. Araştırmanın beşinci bölümünde Türkiye'de şehirleşme hareketleri ve genel özellikleri incelendiğinde 1923-1950 döneminin nüfus artış hızının düşük ve dolayısıyla şehirleşmenin düşük olduğu görülmüştür. Bu durum tablo 9'da belirtilmiştir. 1950-1980 döneminin en önemli özelliği artan gecekondulaşma olmuştur. Tablo 10 bu durumu ifade etmektedir. Bu dönemin öne çıkan diğer özelliklerinin işsizlik sorunuyla birlikte, enformel sektörün oluşması, gecekondu afları ile gecekonducuların yasallaşması ve bu durumun siyasal ranta dönüşmesi olmuştur. 1980 sonrasında siyaset ve ekonomide ki olaylar ve şehirleşmenin etkisi ile insanların gündelik hayatlarında önemli bir değişiklik meydana getirmiştir ve Türkiye tüketim kültürüyle tanışmıştır. Kredi kartları ve taksitli satış kampanyalarının yaygınlaşması ile birlikte ulaşılmaz ve lüks görünen ürünler zaman içinde orta sınıflar için de erişilebilir hale gelmiştir. 90'lı yıllarda toplumun tüketim, eğlence ve seyir ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılmaya başlayan büyük alışveriş merkezleri Türkiye'nin modernleşme yolunda emin adımlarla ilerlediğini göstermektedir. Keyif, lüks ve teknoloji ürünlerinin satın alınması, modern ve kentli olmanın en belirgin unsurları (Bali, 2011:351–352) haline gelmiştir.

İç göç sonucu ortaya çıkan toplumsal kültürel değişimleri ve bunların ortaya çıkardığı sonuçların kökeni olarak kent yaşamında, kente göç edenlerin dünyaya bakışlarında, tutum ve davranışlarında, aile içi ilişkilerde, yerleştikleri konutlarda, eğlence ve tüketim konusunda, kıyafet ve konuşma şeklindeki değişiklikleri görmektedir. Bu noktada kentler gelenek ve modern ikiliğinin, eski ile yeni değerler sisteminin görüldüğü yerler olduğu görülmüştür (Uğur, 2009: 10). Kente gelen toplumun taleplerinin karşılanmaması,

ekonomik, sosyal ve kültürel olarak arada kalmışlığın da etkisiyle korudukları geleneksel değerler ve modern şehir yaşamı arasında sıkışıp kalan ve kültürel olarak kendini dönüştüremeyen kesimin, yaşam algısının toplumun bütün kesimini etkilemesi arabesk değerleri üretmiş ve toplumun diğer katmanlarına da yaymıştır.

Araştırmamızda arabesk kültürünü şehir yaşamına yansımaları, göçmen ne tam anlamıyla köylü, nede kentlidir, altına şalvarını giyer, üstüne kumaştan elbise, çarığı çıkarır, ama çizme giymeye çabalar. Evinin bir kısmını ahır yapar, sütçülükle uğraşır, sebze yetiştirir, ama misafir odasını kentliye özgü mobilyalarla döşelidir. Sahip olduğu arsanın tapusu yoktur, belediye ile mücadele eder ama bu mücadele sonucunu hükümetin politikaları belirler ve sonuçlandırır (Özkalp, 2009: 349) şeklinde bir örnekle ifade edilmiştir.

Arabesk kültür; geleneksel ortamı kenti taşıyan ya da kent kültürüne sırt çeviren bir uyumsuzluk kültürü değildir. Kent dinamiği ile belirlenen bir anlam problemi olduğunu kabul eden, ona yanıt getiren ve bu yanıtıyla da bir yandan uyum bir yandan da direnme taşıyan bir pratiktir. Yanıt getirdiği günlük sorunlardan kaçış değil, günlük pratikte var olabilme gücünü sağlayan bir enerji kaynağı olarak, bir kültürel buluştur (Özbek, 1994: 110–111).

Türkiye’de 1960’lardan sonra özel teşebbüsün sanayi yatırımlarını arttırması ile köyden şehre göç artmıştır. Gecekondular, yeni yaşam tarzları oluşmuştur. 1960-1970 arasında tüketim alışkanlıkları yerleşmiş, tüketim kimliğinin tanımlanmasında önemli yer edinmiştir. Geleneklerin ortadan kalkmaya başladığı, gerçek manevi değerlerin oluşturulmadığı bir ortamda “kişi tükettiği kadar vardır” anlayışı oluşmuştur. 1980’lerde Sovyet bloğunun parçalanması, Türkiye’de tüketim toplumu ile ilgili gelişmeleri arttırmıştır. 1980’li yılların ikinci yarısında başlayan tutumluluk uygarlığından, tüketim uygarlığına geçişle görünürde değişmeye başlayan ekonomik yapı, toplumun tüm değerlerini de değiştirmiştir. Tüketmeye çabuk alışan toplum tüketmek değil tükettiğini gösterebilmek önem kazanmıştır. 1970’li yıllarda gösterişi

ayıp sayan, komşularla ve arkadaşlarıyla sıcak ilişkiler yaşayan birey için komşular ve arkadaşlar tüketim için yarışan rakipler haline gelmiştir. Kentlerde büyümüş, yeni yaşamın örgütlenme biçimleri ile insanlar apartmanlardan site tarzı evlere taşınmışlardır. Geleneksel yapı hızla çözülmüş, güven ve dayanışma ilişkisi yerini yalnızlaşma ve yabancılaşmaya bırakmıştır. Özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren ve 1990 yıllarında başlarında yerleşen tüketim olgusu, bireysellik, farklılık, lüks yaşam, azla yetinmemek, sınıf atlama, köşe dönme gibi değerler ön plana çıkartılmış (Aydoğan, 2009: 210–211).

Türkiye'de 1980 sonrasında, iktisadi politikasının etkileri, ekonomik iyileşme, inşaat sektöründe yaşanan canlanma ve piyasaların genişlemesi konut yapımını arttırmıştır (Altun, 2008: 75). Kentlilerden kopuk olarak kendi içinde çözüldüğü, sıkı güvenlik önlemleri ile korunan, donatı ölçütleri yüksek, kapalı konut siteleri yüksek gelirli gruplara sunulmaktadır. Bu mekânlar sahiplerine ayrıcalıklar dünyası vaat etmekte, tüketim toplumu ideolojisine uygun olarak pazarlanan belirli bir yaşam tarzı, üst gelir gruplarının kent merkezinin dışındaki bölgelerde yaşama tercihlerinde ideal ev kurgusu olarak dışa yansımaktadır (Yaylı, 2012: 340). Bu gelişen pratikte sanayi öncesi surlarla korunan şehirler artık, özel güvenliklerle korunur hale gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak kente karşı hemşehrilik bağlarını köreltmekte toplumsal duyarsızlık ve sorumsuzluk artmıştır. Araştırmamızda yer verdiğimiz para ekonomisine geçen insanlar yabancılaşmanın yoğun yaşandığı yeni bir yaşam şeklini yaşamaya başlamışlardır.

Kentlilik Bilinci, Kültür ve toplum Komisyonu Raporu (2009)'da ifade edildiği gibi alışveriş kültürünün bizim kültürümüzde tarihsel bir kültürdür. Bu kültür çarşı ve pazarlarda gerçekleşmektedir (Kentleşme Şurası, 2009: 57). Bir zamanlar yürüyen merdivenler, ışıklı mağazalar, pasajlar çok önemli ve hayranlık yaratan uygulamalar iken, AVM'ler ve temalı parklar bugün eğlence ve kültürel etkinliklerin olduğu önemli alanlar haline gelmiştir (Erkan, 2012: 178). Türkiye'de alışveriş ve eğlence olgusunu destekleyen etkenler

1980'lerden bu yana liberal ekonominin yerleşmesi, yüksek gelir grubunun ve kişi başına düşen gelir artışı, tüketim kültürünün ve yaşam stili odaklı alışverişin artması, yemeğe çıkma alışkanlığının artarak gelişmesi, eğlence sektörünün gelişmesi ve kredi kartı kullanımının artmasıdır. Büyük alışveriş merkezleri özellikle 1990'lardan itibaren kentlerimizde önemli yer edinmişler ve Türk halkı tarafından benimsenerek popüler hale gelmişlerdir. Alışveriş merkezleri aracılığıyla tüketimin bir serbest zaman etkinliği haline gelmesi, bu gibi mekânların mimarisinin, tüketimin gösteri ve teşhir yönüne vurgu yapmasına neden olmuştur; bunlar temelde hep tüketim göstergelerini işaret etmektedir.

Sanayileşme hareketinin hızlanması, şehirleşmenin yaygınlaşması, modernleşme sürecinin etkisi, eğitim düzeyinin yükselmesi, kadının çalışma hayatında aktif rol oynaması yemek kültürünü de etkilemiştir. Yemek kültürü şehirleşme ve sanayileşme ile birlikte ticari şekle dönüşmüştür. Çalışanların günlük talepleri, ticari ve turistik amaçlarla seyahat edenlerin istekleri doğrultusunda önemli ticari faaliyet alanı haline gelmiştir. Şehirleşme ile özellikle çalışan kesimin zamanının sınırlı olması, onları ayaküstü, kısa zamanda yenilebilen ürünlere yönelmiştir. Bütün bu gelişmeler ayaküstü yiyeceklerin başka bir deyişle fast food tarzını popülerleştirmiştir.

Tüketim artık şehirlerin vazgeçilmez parçasıdır ve artık her şey tüketime yöneliktir. Karşımıza çıkan bir binanın sağır duvarı bile reklam panosuna dönüştürülerek tüketim çılgınlığına hizmet etmektedir (Yalçın, 2006: 34-35). Bu durumda en yoğun kentsel mekânların reklam cennetine dönüştürülmelerine neden olmaktadır. Konumlandıkları yerler reklamın hedefe kısa sürede ve kesin ulaşmasını sağlamaktadır (Balıcaadağ, 2006: 30). Araştırmada dünyada Times Meydanı, Türkiye'de İstanbul'daki Taksim Meydanı ve İstiklal Caddesi örnek olarak verilmiştir (Balıcaadağ, 2006: 33).

Şehirleşme ile teknolojik gelişmeler arasında bir paralellik vardır. Şehirleşme ile yalnızlaşan ve birbirinden uzaklaşan insanlar, sosyalite adına teknolojinin hayatlarına kattığı birçok gelişmeden sonuna kadar

faydalanabilmektedir. Televizyon, bilgisayar ve internet, karşılıklı ilişkilerin yerini alabilmekte ve beraberinde insan tiplerini şekillendirmiştir. Birey evinden ya da işyerinden bilimin imkânlarıyla; işyerine gitmeden işini, toplantılarını, alışverişini ve ticari işlemleri gibi akla gelebilecek tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir hale gelmiştir. Modern anlamda bir şehirde insanlar arası fiziki mesafe azalırken, zihinsel anlamdaki mesafe artmakta ve buna bağlı olarak da bireysellik bir kültürel yaşam tarzına dönüşmektedir. Söz konusu bu yaşam tarzına dönmüş olan bireyselleşmenin doğal sonucu olarak yalnızlık şehir hayatındaki insanın sorunlarından birisidir. Bu sorunun telafisi için kitleye özgü eğlenme ve yalnızlığını giderme arzusu baş göstermeye başlamaktadır. Bu durum elektronik kültürü ortaya çıkarmıştır. Büyük dönüşüm yıllarının habercisi 1990'lı ve özellikle 2000'li yıllar birebir iletişim, doğrudan satış ve internetin gelişmesi gibi teknolojik yenilikler olmaktadır. 2005'ten bu yana etkili iletişim, sosyal ağlar, sanal dünyalar hâkimdir. Geçmişin pasif medya izleyicisini ve tüketicini ortadan kaldıran tıklama kültürünün geliştiği bir dönem yaşanmaktadır (Erkan vd., 2012: 179).

Endüstriyel toplumlarda ailenin geleneksel fonksiyonları değişmiş ve ortadan kalkmıştır. Aile artık üretim birimi değil, ekonomide bir tüketim birimi haline gelmiştir (Özkalp, 2007: 145). Tüketim toplumlarında oluşan gelişmeler, evde yapılan üretim ve tüketimin de değişmesine neden olmuştur. Modern evler, tüketim toplumunun kutsal mekânı olmuştur. Ev hanımı modern çekirdek ailenin merkezine oturmuştur. Aile içerisinde, ihtiyaçların karşılanması için yapılan üretim ve sonucunda tüketim yerini parayla gerçekleştirilecek bir bedel ödenerek yapılacak tüketime bırakmaktadır. Herkes tüketici olarak tanımlandığı için ve her şey satın alınabilir olarak kabul edildiğinden tüketim, insanların çalışma nedeni haline dönüşmüştür (Erkan vd., 2012: 180).

Sonuç olarak; bu çalışmanın altıncı bölümünde Coşgun'un ifadesi ile kültürü; " geçmişten günümüze gelen ihtiyaçlara göre şekillenen, ayırt edici özellik taşıyan bir sistemdir. Bir toplumu diğerlerinden ayıran yaşam biçimidir ve ihtiyaçlardan doğar ve ihtiyaçlara getirilen çözüm yollarıdır" şeklinde ifade

etmiştik. Bu bağlamda araştırmamızda ele aldığımız bu pratikler; yeni ortaya çıkmış pratikler değildir. Bizim günlük yaşamımızda var olan, şehirleşmenin etkisiyle ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler sonucu değişen ihtiyaç ve isteklere göre şekillenmiş ve gelişmiş günlük yaşam pratikleridir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Alpkaya ve Duru, “**1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim**” Ankara, Phonix Yayınevi, 2012.

Aytar, Volkan; “**Metropol**”, İstanbul, Leyla ile Mecnun Yayıncılık,1. Baskı, 2005.

Bal, Hüseyin; “**Kent Sosyolojisi**” Isparta, Fakülte Kitabevi,2008.

Bali, N. Rıfat; **Tarz-ı Hayat Life Style’a**, İstanbul, İletişim Yayıncılık2011.

Başaran, İsmail; “**Kent ve Yerel Yönetim**” Plato Danışmanlık Okutan Yayınları, 1.Baskı, Mayıs, 2008, İstanbul.

Dursun, Haluk, A; “**Şehir ve Kültür: İstanbul**, Profil, İstanbul, 1.Baskı, 2012.

Erder, Sema; “**İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye**”, İletişim Yayınları, İstanbul, 4.Baskı, 2011.

Erdoğan, İrfan, Korkmaz, Alemdar; “**Popüler Kültür ve İletişim**” Ankara, Etik Yayınları, 2005.

Ergur vd.; “**Kültür Sosyolojisi**”, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2318, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1315, 1.Baskı,2012.

Erkan vd., “**Ekonomi Sosyolojisi**”, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2303, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1300, 2.Baskı,2012.

Eroğlu, Feyzullah; **Davranış Bilimleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2009.

Giddens, Anthony; “**Sosyoloji** ” İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2008.

Güney, Salih; **“Davranış Bilimleri”**, Ankara, Nobel Yayınları,5.Baskı, 2009.

Işık, Vahdettin; **“Kültürel Yabancılaşma İkinci Meşrutiyet’ten Günümüze”**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2012.

Işık, O., Pınarcıklıoğlu , M. Melih; **“Nöbetleşe Yoksulluk”**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2011.

İnceoğlu ve Tokman, **“Şehircilik”**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2559, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1529, 1.Baskı, 2012.

İspir, Eyüp; **“Şehirleşme ve Meseleleri”**, **“Çevre, Mesken, Yönetim”**, Ankara, Gezi Büro Yayınları, 2.Baskı,1991.

Kaya, Erol; **“Kentleşme ve Kentlileşme”**, 2003

<http://erolkaya.com/wp-content/uploads/kk.pdf> E.t:06.07.2013.

Kartal, Kemal; **“Kentleşme ve İnsan Kentleşme Süresince İnsan Tutum ve Davranışlarında Meydan Gelen Değişimler”** Ankara, Doğan Basımevi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No:175, 1978.

Kentleşme Şurası 2009, **“Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar 7”**, Ankara, 2009.

Kentleşme Şurası 2009. **“Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu 9”**, Ankara, 2009.

Keleş, Ruşen; **“100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu”**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1972.

Keleş, Ruşen; **“Kentleşme Politikası”** Ankara, İmge Kitabevi,1980.

Kıray, B. Mübeccel; **Kentleşme Yazıları**, İstanbul, Bağlam Yayınları,3. Basım, 2007.

Kongar, Emre; **21.Yüzyılda Türkiye/ 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 42.Baskı, 2008.

Şimşek, Ali; **“Yeni Orta Sınıf”**, İstanbul, Leyla ile Mecnun Yayıncılık,1. Baskı, 2005.

Tekeli, İlhan; **“Türkiye’de Kentleşme Yazıları”** Ankara, Turhan Kitabevi, 1982.

Tekeli, İlhan; **“Konut Sorunu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek”**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Tekeli, İlhan; **“Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarih Yazıları”** , İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Tekeli, İlhan; **“Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

Tekeli, İlhan; **“Türkiye’de Kentleşme Yazıları”** , Ankara, Turhan Kitabevi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar-3, 1982.

Tılıç vd, **“Kent Sosyolojisi”**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2418, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1403, 2011.

Tuna vd., **“Çevre Sosyolojisi”**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2482, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1453, 2012.

Tuna, Korkut; **“Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri”**, İstanbul, Alemdar Ofset Matbaacılık, 2011.

Özkalp, Enver; **“Sosyolojiye Giriş”**, Bursa, Ekin Yayınevi,2007.

Özberk, Meral; **“Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski”**, İstanbul, İletişim Yayınları,1994.

Uğurlu vd; **“Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları”**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2010.

Yörükhan, Turhan; **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2005.

MAKALELER

Akıncı vd., “Değişen Kent ve Anladıklarımız”, **Planlama TMMOB Şehir Odası Yayını**, sayı 30, 2004/4.

Altun, Akyol, T.Didem; “Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri”, **DÜE Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi**, cilt 10, sayı 3, Ekim 2008.

Avcı, Sedat; “Şehirsel Yerleşmenin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 9, 2004.

Aydoğan, Filiz; “Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler”, **Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, cilt 27, sayı 2, 2009,s.209-215.

Begel, E. Ernest; “Kentlerin Doğuşu”, Cogito: Kent ve Kültürü, **Yapı Kredi Yayınları: Üç Aylık Düşünce Dergisi**, sayı:8, Yaz; 1996.

Biröl, Gaye; “Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kent Dokusunun Yeniden Tanımlanması”, **Gazi Üniversitesi, Müh. Mim. Fak. Dergisi**, cilt 20, No:4, 2005.

Buz, Sema; “Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadının Görünürlüğü”, **Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, Üç Aylık Dergi Nisan-Mayıs-Haziran, cilt 5, sayı 17,2009.

Coşgun, Melek; “ Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu”, **Batman University Journal Of Life Sciences**, Volume 1,Number 1, 2012.

Çalışkan, Zekeriya; “Türkiye Şehirleşme ve Gecekondulaşma”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, 2006.

Çınar, R., Çubukçu, İ., “Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları Karşılaştırmalı Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009 .13(1).

Dedeoğlu ve Savaşçı, “Tüketim Kültüründe Beden Güzelliği ve Yemek Yeme Arzuları: Kadınların tüketim Pratiklerine Yansıması”, **Ege Akademik**, vol 5, sayı 1, 2005.

Erdönmez ve Akı; “Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri”, **YTÜ, Mim. Fak. E-Dergisi**, cilt 1, sayı 1, 2005.

Ersoy, Ruhi; “Şehirleşme Elektronik Kültür Ortamı Süresince Çocuk, Şiddet ve Çocuk Oyunları’na Halk Bilimi Disiplini Açısından Bir Yaklaşım”.

Erşanlı, Banu; “ Bir Alt Kültür Yansıması Olarak Arabesk Video Müzik Klipleri Dilinin İncelenmesi”, **Batman University Journal Of Life Sciences**, Volume 1,Number 1, 2012.

Gürün, A. Banu; “Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi”, **TMMOB Şehir Plancıları Odası Süreli Yayınları**, sayı 1, 2005.

Işık, Şevket; “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, cilt 14, sayı 1-2, 2005.

İçli ve Öğün; “Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 5, sayı 2, 1998.

Karaman, Kasım; “Şehirleşme Sürecinde Bireysel ve Sosyal İlişkiler (Kayseri Örneği)”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, sayı 4, 2003.

Kılınç, A. Zeynel, Çelik Abdullah, “Kentsel Dönüşüm ve Kültürel Dönüşüm” **Sakarya Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2009.

Mutlu, Ahmet; “Samsun’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Yerel Basın Üzerinden Bir Analiz” 2011.

Özdemir, Hakan; “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi**, sayı:30 2012.

Özyurt, Cevat; “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 10, sayı: 18, 2007.

Pustu, Yusuf; Küreselleşme Sürecinde Kent, “Antik Site’ den Dünya Kente”, **“Sayıştay Dergisi”**, sayı:60, 2006.

Saygın, N. Yılmaz; “ Alışveriş Merkezleri: Türk Kentlerindeki Yeni Tüketim Cennetleri”, **TMMOB Şehir Plancıları Odası Süreli Yayınları**, sayı 3, 2006.

Uğur, Pınar ; “Modernleşme ve Arabesk Kültür”, **Sosyoloji Notları 3 Aylık Yaygın Sosyolojisi Dergisi**, Nisan 2009.

Uğurlu, Özge: “Tüketim Söylemlerinin Seslenme Biçimi Olarak Eğlence: “Konuşan Yemeklerle yemek sepeti”, **Visualist 2012, International Congress on Visual Culture: New Approaches in Communication, Art and Design, Digitalization, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 7-9 Mart 2012**, <http://ozgeugurlu.com/yazilarim/yeni-medya/>

Ulusoy, Ahmet, Tarık Vural; “Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri”, **Belediye Dergisi**, sayı:12, 2001.

Yahyagil, Mehmet; “Kentlerin Kültürün Gelişmesine Etkileri” **Sosyoloji Konferansları**, İ.Ü.İ.F, İstanbul, 25.Kitap, 1998.

Yaylı, Hasan; “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, sayı: 24, 2012.

Yılmaz, A. Sırrı, Çetin, B. Nadir; “Postmodernizm ve Kent”, **Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi**, cilt 4,sayı 2, 2006.

Yüceşahin, M. Murat, Bayar, Rüya, Özgür, E. Murat; “Türkiye’de Şehirleşmenin Mekânsal Dağılışı ve Değişimi, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2004.

Yükseker, Deniz; “İstanbul’un Kayıtdışı Ekonomisi”, Cogito: Yeni İstanbul Yapı Kredi Yayınları, Üç aylık Düşünce Dergisi, Sayı 35, Bahar, 2003.

TEZLER

Balıcadağ, Mimar Özlem; “ Mimarlık ve Tüketim İlişkisine Kent Bağlamında Bir Bakış: İstanbul Örneği”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, İstanbul, 2006.

Demirci, Bekir, “Türkiye’de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyonkarahisar, 2008.

Gölçük, Müjgan, “Kentleşme Sürecinde Akrabalık ve Komşuluk Kültürü (Afyonkarahisar Örneği)”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyonkarahisar, 2007.

İnat, Şaban; “Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Hemşehri Dernekleri ve Kentleşme Süreci (Antalya Örneği)”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Isparta, 2006.

Kaya, Serdar; “1970-2000 Yılları Arası Türk Sinemasında Arabesk Kültür Üzerine Bir İnceleme”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir, 2012.

Kaygusuz, Serap, “Mersin’de Kentsel Hareketlilik: Mersin Esnafının Mekânsal Hareketliliği Üzerine Bir Araştırma”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Mersin Üniversitesi SBE, Mersin, 2009

Metin, Osman “Toplumsal Değişme ve Kentleşme Afyonkarahisar Örneği”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, , Afyonkarahisar, 2008

Mutlu, Selcan; “Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2007

Oğuz, Nuran, Z.; “Tüketim Kültürünün Üniversite Gençliği Üzerine Etkisi (S.D.Ü Örneği)”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2008.

Özcan, Görgün; “ Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kültür Politikaları ve Kültürel Belediyecilik” , **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Aydın Üniversitesi, SBE, İstanbul, 2011.

Sönmez, Samet; “1980 Sonrası Türkiye’deki Sosyo-Politik ve Ekonomik Değişmelerin 2000’li Yıllara Yansımaları” , **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkarahisar Üniversitesi SBE, Afyonkarahisar, 2008.

Tosun, E. Karakurt; “Küreselleşme Süresince Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği”, **(Yayınlanmış Doktora Tezi)**, Uludağ Üniversitesi, SBE, Bursa, 2007.

Tüfekçi, Suat; “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç Ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Isparta, 2002.

Yalçın, Mimar Ayşe, “Metropolde Gündelik Hayat ve Yeni Kavramlar Üzerinden İstanbul Okuması”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, İstanbul, 2006.

Yeter, Enis, “Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri”, **(Yayınlanmış Doktora Tezi)**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara. 2007

Yıldırım, Aziz; “Kentleşme ve Kentlileşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, 2004.

İNTERNET ERİŞİM KAYNAKLARI

<http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf> **Erişim tarihi:**12.05.2012

http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/311359ed4969e84_ek.pdf

Erişim tarihi: 15.03.2013

http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/f4477bad7af3616_ek.pdf

Erişim tarihi:15.02.2012 http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf

Erişim tarihi:14.09.2012

http://aile.ekalite.com.tr/files/AILE_VE_TOPLUM_17_AILE_DERGI_17._SAYI.PDF#page=41

Erişim tarihi:02.11.2012

http://www.istanbul.edu.tr/turkiyecografyasi/pdfs/savci/article/Sosyoloji09_02.pdf

Erişim tarihi:25.01.2013

http://www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/941348077513.pdf

Erişim tarihi:24.04.2012

http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/1320306401_04_Yrd.Do%C3%A7.Dr.Ahmet%20Mutlu__.pdf **Erişim tarihi:**12.12.2012

http://www.yahyamet.net/Kentler_ve_Kultur.pdf **Erişim tarihi:**26.10.2013

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ruhi_ersoy_cocuk_oyun.pdf **Erişim tarihi:** 04.06.2013.

<http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1356289075.pdf>

Erişim tarihi:18.07.2012

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c10s18/makale/c10s18m6.pdf>

Erişim tarihi:12.05.2012

<http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/198852tulingulsenicli.pdf>

Erişim tarihi:30.10.2012

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/824/10459.pdf> **Erişim tarihi:**12.05.2012

<http://www.akademikbakis.org/30/11.pdf> **Erişim tarihi:**22.02.2012

<http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der60m7.pdf> **Erişim tarihi:**06.07.2012

(<http://www.yarbis.yildiz.edu.tr>, E.t:14.08.2013).

eogrenme.anadolu.edu.tr/ekitop/YYT203U.pdf **Erişim tarihi:**24.04.2013

<http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1269/unite09.pdf> **Erişim tarihi:**10.03.2013

<http://lborganizasyon.wordpress.com/2010/09/21/hizli-kentlesme-ile-turk-mutfagi/>

Erişim tarihi:04.03.2013

<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/339/4848.pdf> **Erişim tarihi:**24.07.2013

www.ustad.org.tr/Kentlesmeyle-Beraber-Ortaya-Cikan-Kultur-Bunalimi--Arabesk-yaziyaz-209
Erişim tarihi: 07.08.2013

<http://gencdergisi.com/5554-arabesk-kulturunun-hikayesi.html>

Erişim tarihi: 19.08.2013

[http://www.cekud.org.tr/h_img/kentle%C5%9Fme\(7\).pdf](http://www.cekud.org.tr/h_img/kentle%C5%9Fme(7).pdf) **Erişim tarihi:** 29.07.2013

http://www.sinema.gov.tr/kaynaklar/file/ToplMn_Kultur_Politikalari_ve_Medyanin_Kltrel_Sureclere_Etki_Algisi_Arastirmasi.pdf **Erişim tarihi:** 20.08.2013

<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/dosya/1-246449/h/5-dundenbuguneantalya-1cilt-5tarih-iii.pdf>,**Erişim tarihi:** 10.08.2013.

<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/339/4848.pdf>, **Erişim tarihi:** 18.08.2013

<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/50.php>, **Erişim tarihi:**17.08.2013

<http://dcf.blogcu.com/tuketim-kulturu-avm-kulturu-ve-kent-kulturu-iletoplumsaldegisi/10678496>, **Erişim tarihi:**14.08.2013.

http://www.ugurbati.com/Portals/0/Dergi/A1_pazarlama_dunyasi_ **Erişim tarihi:** 16.08.2013

<http://www.istanbeautiful.com/tr/istanbul-tematik-parklar/> , Erişim tarihi: 15.08.2013.

<http://blog.milliyet.com.tr/sehir-ve-yemek-kulturu/Blog/?BlogNo=370011>, **Erişim tarihi:** 14.08.2013

<http://ozgeugurlu.com/yazilarim/yeni-medya/> **Erişim tarihi:** 20.08.2013.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Öznur YAMAN
Anabilim Dalı	: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı	: Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Uğur TEKİN
Tez türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans, Eylül, 2013
Anahtar kelimeler	: Türkiye, kültür, şehir, arabesk, tüketim

ÖZET

TÜRKİYE'DE ŞEHİRLEŞMEYE BAĞLI OLARAK GELİŞEN KÜLTÜREL PRATİKLER

Sosyal bilimlerde çok tartışmalı bir kavram olan kültür, toplumların tarih boyunca biriktirdikleri bilim, dil, sanat, felsefe, örf ve adetlerin bütünü olarak ifade edilebilir. Geçmişten günümüze kadar oluşan değer kalıpları kültürün temelini oluşturur. Kültür toplumun bir parçası olan insanı ve insan gruplarını topluma bağlayan davranış ve düşünüş biçimidir. Günümüzde şehirler, şehirleşmeye sebep olan itici ve çekici birçok faktörün etkisi ve ekonomik gelişmelerle birlikte insanlara farklı yaşam tarzları sunmaktadır. Bu yaşam tarzları birçok kültürel pratiğin gelişmesine sebep olmuştur.

Türkiye'de şehirleşmeye bağlı olarak gelişen kültürel pratikler bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada şehir ile ilgili temel kavramlar, dünyada ve Türkiye'de şehirleşmenin gelişimi incelenmiştir. Araştırmamızın son bölümünde köyden şehre göç edenlerin, şehir kültürü içinde şehirleşmeye çalışma çabaları araştırılmıştır. Bazen şehre tepkiyi, bazen köye özlemi dile getiren bir alt kültür olarak ortaya çıkan arabesk kültür incelenmiştir. Arabesk kültürün Türkiye'de şehir yaşamına yansımalarına yer

verilmiştir. Türkiye’de özellikle 80’li yıllardan sonra değişen ekonomik sistemin etkisiyle ortaya çıkan tüketim kültürü ile birlikte gelişen pratikler ve bu pratiklerinin Türkiye’de şehir yaşamına yansımaları araştırılmıştır. Değişen yaşam tarzları, mekânları, kitle iletişim araçları, reklamcılık iletişim, ev hanesinin tüketici olması, yemek kültürü gibi gelişen pratikler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, kültür, şehir, arabesk, tüketim

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Öznur YAMAN
Department : Political Science and International Relations
Programme : Local Governments and Decentralization
Thesis Advisor : Prof. Dr. Uğur TEKİN
Thesis Type and Date : Master Degree, September, 2013.
Key words : Turkey, culture, urban, arabesque, consumption.

ABSTRACT

CULTURAL PRACTICES DEVELOPED DEPENDING ON THE URBANIZATION IN TURKEY

Culture, which is controversial concept in social science, can be defined as the whole of science, language, art, philosophy, customs that are built up by the communities throughout history. The extant value rules constitute the basis of culture. Culture is the course of behavior and thought that connecting the human and human groups, who are a part of society, to the society. Nowadays, the cities provide different life styles to people thought the effects of many unattractive and attractive factors causing urbanization. Such living styles have caused the development of many cultural practices.

The cultural practices developed in Turkey due to the urbanization comprise the basic subject this research. In this research, the basic concepts related and the urbanization development in the world and in Turkey has been reviewed. Under the last section of our research, the endeavors of those, who migrated from country to town, for urbanization in the urban culture have been reviewed. The arabesque culture, which occurred as a subculture reflecting sometimes the reaction to urban and sometimes the longing to country, has been reviewed. It includes the incidences of the

arabesque culture to the urban life in Turkey. The practices, which are developed through the consumption culture arisen with the effect of the economic system changed especially after the 80's in Turkey, and the reflections of the practices to the urban life in Turkey have been researched. The developed practices, such as the changed life styles, places, mass media, advertising, communication, being consumer, food culture, have reviewed.

Key words: Turkey, culture, urban, arabesque, consumption